ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Мельник Л. Ю.,
д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Дацій О. І.,
д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування
Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академіястатистики, обліку і аудиту
Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України
Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»
Павлова Г. Є., д.е.н., професор, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі
Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрно-економічний університет

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33
Телефон/факс: (044) 458-10-73
www.agrosvit.info
E-mail: economy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.
Коректор: Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.
Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

АГРОСВІТ

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 21 листопад 2016 р.

У НОМЕРІ:

Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Хомяк Н. В.
Методичні підходи щодо удосконалення первинного обліку витрат виробництва зернових культур 3
Збарський В. К., Шпак О. О.
Свинарство — ключова галузь у сільському господарстві України 8
Степасюк Л. М., Тітенко З. М.
Кормова база, як один із чинників підвищення ефективності виробництва продукції скотарства 15
Бугай Н. О.
Власний капітал як складова фінансової системи підприємства: проблематика та шляхи її вирішення ... 19
Скок П. О.
Стратегії управління фінансовими інноваціями в банках та небанківських кредитних організаціях 26
Братюк В. П., Гвоздак Р. В.
Інноваційні послуги на ринку перестрахування 31
Брояка А. А.
Концептуальні засади організації ефективного інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства 36
Попова О. О.
Теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу 43
Макаренко А. С.
Економічна оцінка як один з методичних інструментів для цілей управління наявністю, використанням та відтворенням лісових ресурсів 48
Полегенька М. А.
Етимологія терміну "інновації" як економічної категорії 57
Заяць Р. В.
Управління власністю як складова аграрного підприємництва 62

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ *(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)*

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
Index Copernicus (IC);
SIS;
Google Scholar.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету 17 листопада 2016 р.
Підписано до друку 17.11.16 р.
Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 9,1. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 1711/1.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2016

АГРОСВІТ

№ 21 / 2016

CONTENTS:

Svinous I., Gavryk O., Homyak N.
METHODICAL APPROACHES TO IMPROVE PRIMARY ACCOUNTING OF PRODUCTION COSTS OF CROPS 3
Zbarsky V., Shpak E.
PIG BREEDING IS A KEY SECTOR IN AGRICULTURE OF UKRAINE 8
Stepasuk L., Titenko Z.
FORAGE AS ONE OF THE FACTORS INCREASING THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF CATTLE 15
Bugay N.
EQUITY FINANCIAL SYSTEM AS A COMPONENT OF ENTERPRISE: PROBLEMS AND WAYS OF ITS SOLUTION 19
Skok P.
STRATEGY FINANCIAL INNOVATION IN THE BANKS AND NONBANK CREDIT ORGANIZATIONS 26
Bratiuk V., Hvozdak R.
INNOVATIVE SERVICES IN THE REINSURANCE 31
Broyaka A.
CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ORGANIZATION AN EFFECTIVE INFORMATION AND ADVISORY SUPPORT OF AGRICULTURE 36
Popova L.
THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF DEVELOPMENT REGULATION OF ENTERPRISES OF MILK SUBCOMPLEX 43
Makarenko A.
THE ECONOMIC EVALUATION AS ONE OF THE TOOLS FOR THE AVAILABILITY, USE AND REPRODUCTION OF FOREST RESOURCES MANAGMENT PURPOSES 48
Polehenka M.
THE ETYMOLOGY OF THE TERM "INNOVATION" AS AN ECONOMIC CATEGORY 57
Zayats R.
MANAGEMENT OF OWNERSHIP AS A COMPONENT OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP 62

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 657.4 (072.4)

І. В. Свиноус,
д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет
О. Ю. Гаврик,
к. е. н., асистент, Білоцерківський національний аграрний університет
Н. В. Хомяк,
к. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

I. Svinous,
doctor of economic Sciences, Professor, Bila Tserkva national agrarian University
O. Gavryk,
PhD in Economics, assistant, Bila Tserkva national agrarian University
N. Homyak,
PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva national agrarian University

METHODICAL APPROACHES TO IMPROVE PRIMARY ACCOUNTING OF PRODUCTION COSTS OF CROPS

В умовах функціонування ринкових відносин сільськогосподарські товаровиробники повинні самостійно приймати обгрунтовані управлінські рішення щодо виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, пошуку каналів її реалізації, забезпечення відповідності якісних та економічних характеристик продукції існуючим вимогам з метою повного задоволення існуючих потреб споживачів.

За таких умов постає необхідність у формуванні товаровиробниками інформаційної бази щодо рівня виробничих і маркетингових витрат зернових культур, яка повинна надавати у повному обсязі вичерпну інформацію і грунтуватися на: обліковій інформації, що відображається у бухгалтерській (фінансовій) та управлінській звітності; обліковій економічній інформації.

Встановлено, що вибір і деталізація об'єктів планування й обліку витрат залежать не лише від можливостей калькулювання собівартості, а й від інших ознак: особливостей виробничого і технологічного процесів та їх кінцевих результатів (види робіт, продукції), спеціалізації діяльності, потреб і запитів щодо використання планово-облікової інформації для управління виробництвом.

Запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення обов'язкових і додаткових реквізитів первинних документів з обліку витрат виробництва зернових культур, що забезпечить повноту відображення облікової інформації, яка необхідна для прийняття виважених управлінських рішень як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами.

In terms of functioning of market relations, agricultural producers must make their own informed management decisions regarding the production of main kinds of agricultural products, find channels for its implementation ensuring compliance of quality and economic characteristics of the products existing requirements to fully meet the existing needs of consumers.

Under such circumstances, the need arises in the formation of the producers of the information base relative to the level of production and marketing costs of crops, which should provide sufficient detailed information and should be based on accounting information, which is reflected in the accounting (financial) and management reporting; accounting economic information.

It is established that the selection and detail of objects planning and accounting costs depend not only on the possibilities of calculation of the cost, but also on other criteria: manufacturing and technological processes and their end results (works, products), specialization of activities, needs and queries regarding the use of planning and accounting information to management.

Practical recommendations for the improvement of mandatory and optional requirements for the primary documents on accounting of production costs of crops that will provide a complete reflection of accounting information which is required for making informed management decisions both internal and external users.

Ключові слова: облік інформації, первинна документація, витрати, зернові культури.
Key words: accounting information, primary documents, costs, crops.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробництво продукції зернових культур залишається однією із найбільш важливих і складних проблем сільського господарства. Вирішення зазначеної проблеми, що передбачає істотне підвищення ефективності виробництва, зростання урожайності зернових культур, покращення якості зерна та зниження його собівартості можливо на основі модернізації зернової галузі й розширення посівних площ. Створення сучасної матеріально-технічної бази через оновлення основних засобів і застосування прогресивних технологій сприятиме значному збільшенню обсягів виробництва зерна в сільськогосподарських

Передплатний індекс 21847

підприємствах і гарантуванню продовольчої незалежності України. В успішному розв'язанні зазначених проблем особливе значення має удосконалення управління виробництвом зерна, опрацювання принципово нових підходів до його організації в економічних суб'єктах, регулювання економічних відносин і раціональне використання виробничого потенціалу цієї стратегічної галузі.

Першорядного значення набуває вміння оцінити ситуацію, розробити, реалізувати і контролювати комплекс заходів, які дозволять знизити можливі втрати до беззбиткового рівня, спрогнозувати наслідки управлінських рішень, що приймаються, — це необхідна умова успішного функціонування сільськогосподарського підприємства.

За таких умов постає необхідність у формуванні товаровиробниками інформаційної бази щодо рівня виробничих і маркетингових витрат зернових культур, яка повинна надавати у повному обсязі вичерпну інформацію і грунтуватися на: обліковій інформації, що відображається у бухгалтерській (фінансовій) та управлінській звітності; обліковій економічній інформації, що міститься у бізнес-планах; виробничих планах; планових, нормативних калькуляціях; кошторисі; техніко-економічній документації; статистичних даних по галузі; економічних оглядах; актах податкових перевірок, аудиторських висновках і звітах, даних агротехнічного обліку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку теорії і практики обліку витрат і калькуляції собівартості продукції здійснили вітчизняні вчені, зокрема, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, В.М. Жук, Є.В. Калюга, Г.Г. Кірейцев, В.О. Ластовецький, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, Н.М. Малюга, О.А. Петрик, І.Б. Садовська, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.Т. Саблук, М.Г. Чумаченко, Л.С. Шатковська, В.О. Шевчук, В.П. Ярмоленко. Проте, їхні дослідження відображали розгляд цієї проблеми на рівні галузей народного господарства, що не дозволяло враховувати технологічні особливості виробництва окремого продукту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення ведення первинного обліку з метою формування інформаційного масиву даних для прийняття ефективних управлінських рішень.

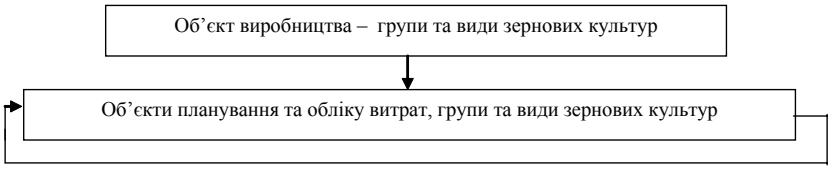

Рис. 1. Традиційна модель визначення об'єктів і організації планування та обліку витрат на виробництво зерна

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибір і деталізація об'єктів планування й обліку витрат залежать не лише від можливостей калькулювання собівартості, а й від інших ознак: особливостей виробничого і технологічного процесів та їх кінцевих результатів (види робіт, продукції), спеціалізації діяльності, потреб і запитів щодо використання планово-облікової інформації для управління виробництвом.

За результатами дослідження, об'єктами планування і обліку витрат у виробництві зерна можуть бути: види та елементи витрат (витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин, оплату праці тощо); технологічні процеси; фази (періоди, цикли) виробництва; госпрозрахункові підрозділи (центри відповідальності); зернові культури, групи культур; змішані об'єкти (процеси, фази тощо). За такого різноманіття об'єктів планування та обліку витрат у виробництві зерна можна забезпечити необхідні умови для формування релевантної інформаційної системи про виробничі витрати для потреб економічного аналізу, контролю й управління, реєстрації і фіксації відомостей, їх збору у потрібних параметрах у часі та просторі, необхідні для управлінської системи.

На рисунках 1 і 2 наведено варіанти визначення об'єктів планування та обліку витрат у виробництві зерна для порівняння і вибору найбільш ефективних (оптимальних) моделей.

Перша модель (рис. 1) передбачає організацію планування та обліку у традиційному порядку, коли об'єктами планування й обліку витрат є зернові культури, група культур. Ця модель більше пристосована для контролю за виконанням планових показників господарства наприкінці року. Проте не повною мірою прийнятна для контролю за рівнем витрат протягом маркетингового року як у цілому по господарству, так і по окремих підрозділах.

Другий варіант (рис. 2) допускає організацію планування та обліку витрат за технологічними циклами і фазами виробництва продукції зернових культур.

На рівні госпрозрахункових підрозділів підприємства об'єктами планування та обліку витрат є окремі цикли і фази виробництва, як показано на рисунку 2, а об'єктами калькуляції —

Передплатний індекс 21847

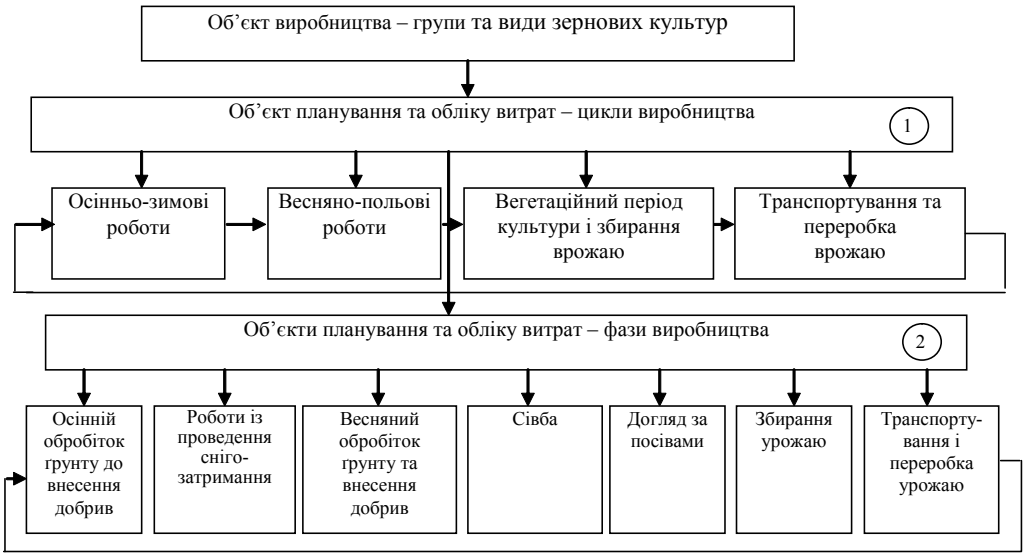

Рис. 2. Модель визначення об'єктів і організації планування та обліку витрат за циклами — 1, фазами — 2 виробництва зерна

види робіт і види продукції. У цілому об'єктами планування та обліку витрат є конкретні види і групи зернових культур, а об'єктами калькуляції — види незавершеного виробництва, робіт і види продукції (зерно, зернові відходи, солома).

Для задоволення потреби управління в оперативній об'єктивній та достовірній інформації, а також контролю й аналізу витрат варіант планування та обліку витрат по технологічних процесах є універсальним. База даних по витратах збільшується у кілька разів при зростанні обсягів роботи планово-економічної служби. Проте цей варіант можна застосовувати у вузькоспеціалізованих підприємствах, а також там, де широко використовуються комп'ютерні програми при обробці даних планування й обліку. Більшість суб'єктів господарювання є багатогалузевими підприємствами з неналагодженою планово-економічною службою, а тому цей варіант планування і обліку можна використовувати у майбутньому при поглибленні спеціалізації виробництва та покращанні роботи економічного підрозділу [1].

Важливого значення при організації обліку та контролю надають інформації щодо рівня витрат за етапами технологічного процесу вирощування і зберігання зерна та видами продукції, оскільки вони лежать в основі формування об'єктів обліку витрат зернових культур і калькулювання (рис. 3).

Особливу увагу в облікових документах приділяють показникам, які формуються в документах первинного обліку товарно-матеріальних цінностей, затрат праці, виходу продукції, а також облікових регістрах, де накопичується інформація про витрати насіння; вартість використаних добрив; вартість зерна, що надійшло до місць зберігання; обсяги витрат і виходу зернопродукції.

З метою визначення оптимального рівня витрат на вирощування та зберігання зернових культур важливе значення відводиться показникам, сформованим на основі позаоблікових документів. Так, у цій групі показників велику увагу рекомендуємо відводити інформації, що надходять із таких документів:

— агротехнічного обліку, де акумулюються та узагальнюються дані про витрати за видами робіт, що виконуються під певну культуру, нормах, і нормативами витрат на 1 га посіву, на 1 ц продукції і на плановий обсяг врожаю;

— техніко-економічної документації, бізнес-планів, виробничих планів, у яких систематизується інформація про технологію виробництва зерна, витрати під урожай майбутнього року, планові показники про витрати на зерновиробництво і збут зернопродукції, а також складається кошторис поточних витрат на виробництво і калькуляція собівартості зернопродукції.

Важливою при організації управлінського обліку є інформація про витрати за етапами технологічного процесу вирощування і зберігання зерна та видами продукції, оскільки вони лежать в основі формування об'єктів обліку витрат зернових культур і калькулювання [2].

Інформація за об'єктами обліку витрат є одним із вагомих важелів контролю за собівартістю зернових культур, який грунтується на чіткому визначенні складу витрат. У сільському господарстві воно регламентується Методичними рекомендаціями по калькулюванню собівартості продукції (робіт, послуг) у сільськогосподарських підприємствах, а перед-

Передплатний індекс 21847

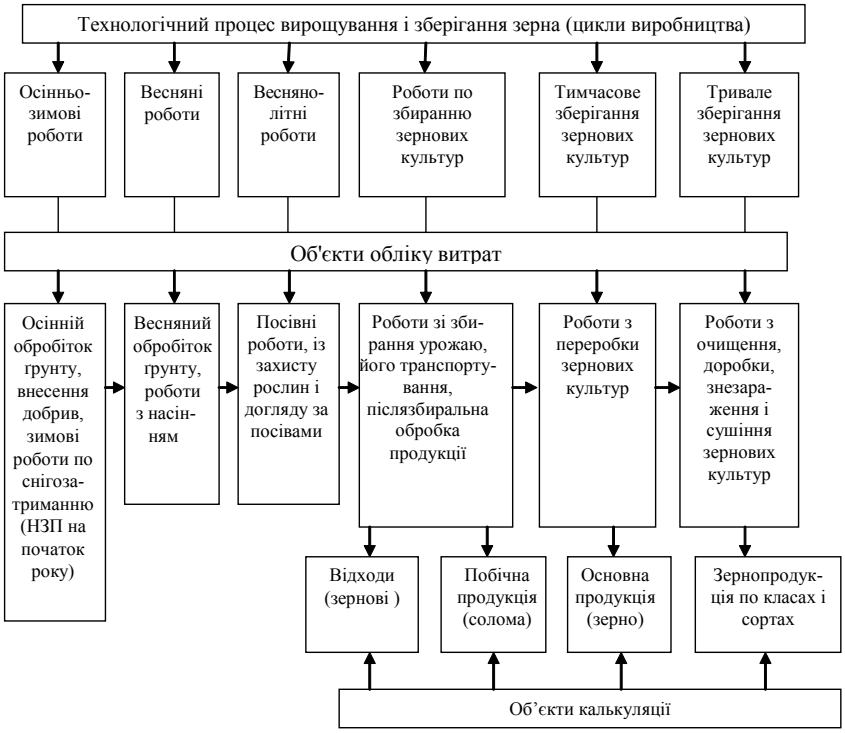

Рис. 3. Об'єкти обліку витрат зернових культур за циклами виробництва

бачені в них калькуляційні статті витрат орієнтовані в основному на розрахунок повної виробничої собівартості продукції наприкінці року [3].

Оптимальне використання машинно-тракторного парку в період проведення збиральної кампанії може бути забезпечене через використання карти полів, що дає можливість оптимізувати терміни збирання шляхом ефективного переведення збиральних загонів із одного поля на інше, враховуючи місцерозташування та час настання сприятливих умов для скошування зернових [4]. У цьому випадку для ефективного використання зернозбиральної техніки необхідно враховувати її технічні параметри для збирання зернових, а саме: прийнятні параметри вологості зерна, градус нахилу тощо.

З метою формування інформаційного масиву необхідно, щоб керівник зернозбирального загону складав звіт щодо використання зернозбиральної техніки, який буде підставою для узагальнення інформації про роботу тракторної бригади у виробничому звіті. Основні показники звіту про використання зернозбиральної техніки: зібрана площа, намолот зернових, тривалість робочого дня, години повного завантаження зернозбирального комплексу та простою із зазначенням їх причин. Вагу намолоченого зерна визначають на основі талонів комбайнера і порівнюють із даними журналу вагаря [5].

Особливу увагу слід приділити якості зібраного врожаю: вологості, частки пошкодженого зерна на одиницю ваги зібраного зерна. Із цією метою агроном-насіннєвод здійснює вибіркове лабораторне дослідження зібраного врожаю від кожного зернозбирального комплексу із фіксуванням у журналі лабораторних досліджень.

Нарахування заробітної плати комбайнерам, яка залежить головним чином від зібраної площі, повинно враховувати реальні втрати зерна під час його збирання. У зв'язку з цим необхідно доповнити обліковий лист тракториста-машиніста такими реквізитами: недотримання термінів виконання робіт, втрати зерна, відхилення від технологічних норм, простої з вини працівника.

Великого значення з метою контролю витрат має документація з обліку вирощених зернових культур, до складу якої входять кілька первинних документів з однаковими реквізитами, що призводить до дублювання облікової роботи. З метою усунення цього недоліку рекомендуємо використовувати один документ "Щоденник надходження сільськогосподарської продукції", в якому пропонуємо передбачити реквізити з обліку кількості, якості та вартості всіх видів продукції зернових культур. При цьому слід зазначити, що робити записи у Щоденнику доцільно тільки на місцях приймання для тимчасового зберігання — на токах і складах.

Щодо організації первинного обліку при надходженні зерна на зернотоках, то в чинних документах по руху зернопродукції пропонуємо відображати показник "Засміченість зерна" (якщо цей документ формується на елеваторі, то наявність такого показника в документі обов'язкова, оскільки на елеваторі за ним визначають клас зерна для обліку його якості. Крім того, пропонуємо об'єднати первинні документи щодо обліку сушіння та первинної переробки продукції в один документ "Акт про сушіння, сортування і переробки продукції рослинництва" з такими реквізитами: найменування відпущеної у переробку продукції, її фізична маса, сорт, засміченість зерна, рівень вологості, а також отриманих від переробки видів продукції та її характеристики (якість, вологість, розміри після переробки, втрати від браку у виробництві).

Передплатний індекс 21847

На підставі даних фактичного контролю, лабораторного аналізу й органолептичного обстеження рекомендуємо для обліку і контролю кількості та якості продукції зернових культур на стадії їх зберігання складати "Акт обліку та контролю збереження зернопродукції", в якому передбачено кількість і якість зернопродукції при оприбуткуванні, та за результатами контролю виявлено втрати, причини їх виникнення та винні особи.

З метою підвищення інформативності даних про склад і структуру витрат рекомендуємо заповнювати виробничий звіт тракторно-рільничої бригади, в якому поряд із фактичними витратами відображати планові (кошторисні) показники як за місяць, так і наростаючими підсумками з початку року, що дозволить порівняти фактичні дані із запланованими і виявити відхилення.

При надходженні зерна різних культур і від різних господарств на зерносховищах проводять лабораторний аналіз середньодобових зразків, у процесі якого необхідно скласти документ "Картка аналізу зерна", де передбачити розрахунок середнього показника вологості (у відсотках) на підставі даних замірів і середніх показників засміченості (у відсотках) на підставі зважування їх у зразках фракцій.

Результати зважування кормових зернопродуктів і зерновідходів пропонуємо оформлювати внутрішнім документом "Накладна на зерновідходи", на підставі якої визначати отримані обсяги.

ВИСНОВКИ

Отже, важливим засобом інформаційного забезпечення процесу управління діяльності сільськогосподарських підприємств, функції якого в ринкових умовах змінилися, є внутрішнє планування та організація первинного обліку. Найважливішим завданням облікової служби залишається інформаційне забезпечення менеджменту сільськогосподарського підприємства для прийняття обгрунтованих рішень і контролю за збереженням власності. Поряд із цим виникають специфічні функції, пов'язані із забезпеченням стійкого фінансового стану підприємства за допомогою захисту вкладеного капіталу від ризику його втрати, максимальним збільшенням суми прибутку шляхом впливу на ринок збуту, запровадженням жорсткого режиму економії, систематичного контролю за витратами.

Вважаємо, що запровадження вище перерахованих облікових документів дасть змогу сформувати інформаційну базу для прийняття оперативних та обгрунтованих управлінських рішень керівництвом сільськогосподарського підприємства. пов'язаних із визначення заходів щодо підвищення ефективності вирощування зернових і зернобобових культур.

Література:

1. Моссаковський В.Б. Проблеми бухгалтерського обліку в сучасних умовах / В.Б. Моссаковський // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК; в 4-х ч.; за ред. П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2004. — Ч. 3. — 511 с.

2. Стельмащук А.М. Окремі аспекти формування національної облікової системи в Україні / А.М. Стельмащук // Сталий розвиток економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_1/176.pdf

3. Сопко В.В. Основи побудови бухгалтерського внутрішньогосподарського (управлінського) обліку затрат і доходів діяльності (контролінг) / В.В. Сопко // Бухгалтерський облік і аудит. — 1996. — № 10. — С. 2—10.

4. Лузан Ю.Я. Облік державної підтримки агропромислового виробництва / Ю.Я. Лузан; за ред. Лузана Ю.Я., Жука В.М., Герасимука І.В. — К.: ТОВ "Юр-Агро-Веста", 2007. — 324 с.

5. Палий В.Ф. Основы калькулирования / В.Ф. Палий. — М.: Финансы и статистика, 1987. — 288 с.

References:

1. Mossakovs'kyj, V.B. (2004), "Problems of accounting in modern conditions", Orhanizatsijno-ekonomichni problemy rozvytku APK [Organizational and economic problems of agricultural development], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

2. Stel'maschuk, A.M. (2011), "Some aspects of the formation national accounting system in Ukraine", Stalyj rozvytok ekonomiky, available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_1/176.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

3. Sopko, V.V. (1996), "Principles of constructing bookkeeping intraeconomic (management) accounting of expenses and income (controlling)", Bukhhalters'kyj oblik i audyt, vol. 10, pp. 2—10.

4. Luzan, Yu.Ya. (2007), Oblik derzhavnoi pidtrymky ahropromyslovoho vyrobnytstva [Accounting for state support for the agricultural production], TOV "Yur-Ahro-Vesta", Kyiv, Ukraine.

5. Palij, V.F. (1987), Osnovy kal'kulirovanija [Fundamentals of calculation], Finansy i statistika, Moscow, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 631.14:636.4

В. К. Збарський,
д. е. н., професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
О. О. Шпак,
аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СВИНАРСТВО — КЛЮЧОВА ГАЛУЗЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

V. Zbarsky,
doctor of economic Sciences, Professor, National University of life and environmental Sciences of Ukraine, Kiev
E. Shpak,
graduate student, National University of life and environmental Sciences of Ukraine, Kiev

PIG BREEDING IS A KEY SECTOR IN AGRICULTURE OF UKRAINE

Висвітлюються особливості організації виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах та визначення можливостей підвищення його ефективності. У процесі дослідження використано сукупність прийомів і методів, зокрема аналогії та порівняння, індукції та дедукції з метою уточнення поняття "ефективність виробництва". Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовували для поглибленого дослідження особливостей розвитку свинарства, визначення резервів покращення роботи галузі на прикладі окремих підприємств. Обгрунтовано стан економічного розвитку галузі свинарства регіону та визначено шляхи підвищення її економічної ефективності. Розвиток галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах України в цілому і Запорізької області, зокрема, характеризується нестабільністю та почерговим перепадом від збитковості до низького рівня прибутковості, що обумовлено групою технологічних та економічних чинників.

Features of the pig production organization in agricultural enterprises were developed and opportunities for their improvement were identified. The theoretical aspects of a production efficiency of agricultural enterprises were studied with usage the methods of induction and deduction, and in-depth justification of the concept of "production efficiency" — a method of analysis and synthesis. The condition of economic development of pig industry in the region was justified and the ways to further improve the economic efficiency of pork production were identified.

The development of pig industry in the Ukrainian agricultural enterprises in general and the region, in particular, is characterized by instability and alternately deviation from unprofitable to low profitability due to a group of technological and economic factors.

Ключові слова: свинарство, ринок, сільськогосподарське підприємство, споживання, державне регулювання, економічна ефективність, інвестиції.

Key words: pig breeding, market, agricultural enterprise, consumption, government regulation, economic efficiency, and investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Свинарство як одна з провідних галузей тваринництва та сільського господарства України постійно привертає підвищену увагу науковців і практиків. Така увага зумовлена тим, що на галузь покладається вирішення ряду важливих питань, зокрема продовольчої безпеки країни в контексті забезпечення населення таким важливим продуктом харчування, як свинина.

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Виробництво та споживання свинини в Україні, 2008—2015 рр.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Фактичне виробництво, тис. т	590	527	631	705	701	748	743	760
те ж на одну особу, кг	**12,7**	**11,5**	**12,9**	**15,5**	**15,4**	**16,5**	**16,4**	**17,8**
Імпорт, тис. т	249	225	193	153	289	234	125	75
те ж на одну особу, кг	5,4	4,9	4,0	3,4	6,4	5,2	2,8	1,8
Усього ресурсів, тис. т	822	743	828	866	988	985	872	835
Фонд споживання – всього, тис. т **те ж на одну особу, кг**	820 **17,8**	741 **16,1**	825 **18,0**	850 **18,6**	961 **21,1**	975 **21,5**	848 **19,7**	775 **18,1**
Співвідношення виробництва свинини до її споживання, %	72,0	71,1	76,5	82,9	72,9	76,7	85,2	98,1

Найбільшу чисельність свиней (21,4 млн голів) на території нашої держави зареєстровано в 1971, а максимальне виробництво свинини (2066,9 тис. тонн у забійній масі) — в 1989 році [1]. Таких показників було досягнуто в основному за рахунок спеціалізації галузі та створення відповідної матеріально-технічної бази. У спеціалізованих свинарських господарствах і промислових комплексах продуктивність тварин була в 2—2,5 раза вищою, а затрати праці у 8—10 разів меншими порівняно з іншими категоріями господарств.

Галузь є ключовою та системоутворюючою в сільському господарстві України, тому що: традиційно мала вагому долю в виробництві та в споживанні м'яса в Україні (30—40 %); має власний потенціал забезпечення кормами за рахунок достатніх обсягів вирощуваного в Україні зерна; короткий виробничий цикл (відгодівля — до 120 днів) і здатна в короткі строки забезпечити нарощування обсягів виробництва продукції.

Однак попри надзвичайну важливість галузі для вітчизняної економіки фактичний стан її впродовж останніх років не відповідає потенційним можливостям.

У цілому по Україні свинарська галузь має дуже низькі виробничі показники. Так, середньодобовий приріст свиней на вирощуванні та відгодівлі у 2015 р. становив 480 г, а вихід поросят на основну свиноматку лише у 567 підприємствах із 2014, які отримали приплід, — становив понад 15 голів за рік [8, с. 116, 119].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню розвитку галузі свинарства присвячено праці В.С. Дієсперова [1], В.К. Збарського [2], М.В. Ільчука та М.М. Калінчика [3], Н.П. Опари [4], С.М. Приліпка [5], В.П. Рибалки [7], М.П. Талавирі [9] та інших.

Сукупність цих чинників обумовлює необхідність розробки національної Програми розвитку свинарства на період до 2020 року з чітким визначенням пріоритетів розвитку галузі та механізмів їх державної підтримки з урахуванням специфіки ринкової економіки та вимог СОТ і ЄС.

В останній час свинарство як одна з провідних галузей тваринництва та сільського господарства України постійно привертає підвищену увагу науковців і практиків. Така увага зумовлена тим, що на галузь покладається вирішення ряду важливих питань, зокрема продовольчої безпеки країни в контексті забезпечення населення таким важливим продуктом харчування, як свинина.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є висвітлення особливостей організації виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах та визначення можливостей підвищення його ефективності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано сукупність прийомів і методів, зокрема аналогії та порівняння, індукції та дедукції з метою уточнення поняття "ефективність виробництва". Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовували для поглибленого дослідження особливостей розвитку свинарства, визначення резервів покращення роботи галузі на прикладі окремих підприємств.

ВЛАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

До основних напрямів розвитку галузі свинарства України належать збільшення обсягів виробництва продукції з метою забезпечення достатньої їх кількості для споживання населення країни. Залишаються також невирішеними питання, пов'язані з розробкою системного підходу до визначення факторів формування ефективності у свинарстві, систематизації показників різних видів ефективності в галузі, недостатньо вивчені організаційно-економічний механізм і напрями забезпечення його ефективності.

Рекомендовані норми Міністерства охорони здоров'я щодо споживання свинини — 30 кг на рік. Фактично ж споживається лише 18,1 кг,

Передплатний індекс 21847

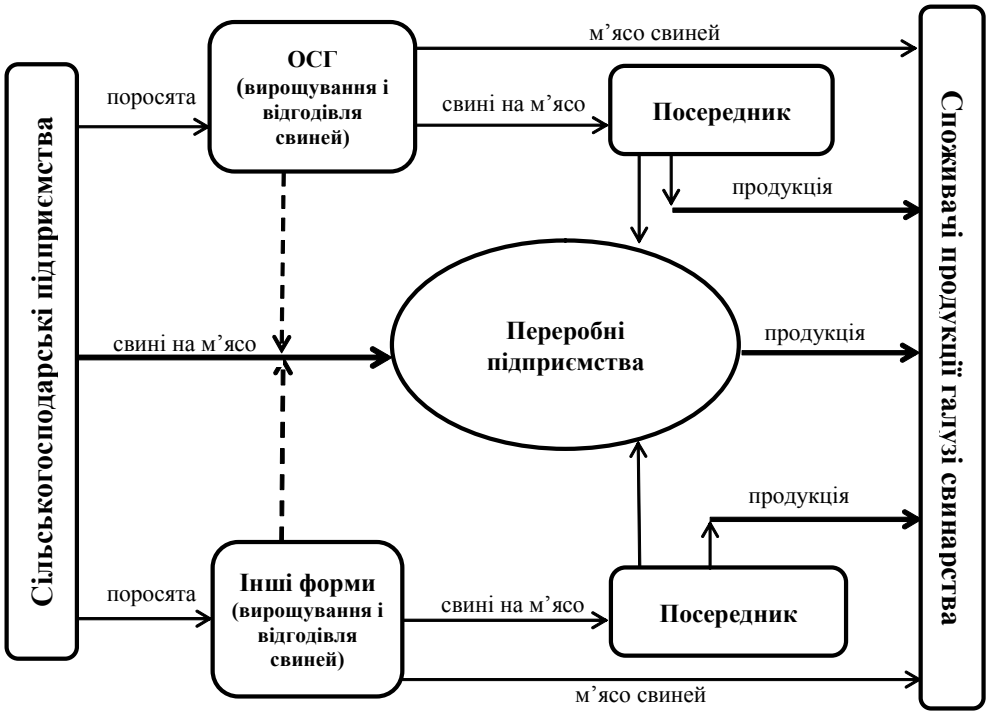

Рис. 1. Рух продукції галузі свинарства

що майже на 40% менше визначеної норми (табл. 1).

Характерною рисою галузі є те, що вона функціонує у надзвичайно великому діапазоні — від промислового до натурального виробництва і тому потребує окремого підходу до різних форм підприємств.

У 2015 р. частка господарств населення у виробництві свинини України становила майже 50%, що з урахуванням вимог ЄС зумовлює виникнення питань щодо якості виробленої свинини. Адже господарства населення не можуть конкурувати з товарним виробництвом. Тому, на наш погляд, необхідно орієнтуватися на розвиток високотоварного виробництва продукції галузі поряд зі створенням умов щодо збільшення поголів'я свиней в господарствах населення та підвищення рівня їх товарності. Надзвичайно важливе значення набуває забезпечення населення племінним молодняком свиней (рис. 1).

У схемі руху продукції свинарства домінуюче положення займають спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, які одно-

Таблиця 2. Ефективність виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах України, 2008—2015 р.

Показник	Рік				
	2008	2010	2012	2014	2015
Поголів'я свиней, тис. гол.	2730,9	3625,2	3556,9	3732,8	3704,0
Реалізовано свиней, тис. т	242,7	312,4	354,6	433,1	550,1
Повна собівартість 1 ц, грн.	1157,21	1323,69	1562,64	1747,70	2011,32
Середня ціна 1 ц, грн.	1160,11	1220,40	1594,11	1845,90	2266,76
Витрати кормів на 1 ц приросту свиней, ц. корм. од.	7,92	5,98	5,39	4,57	4,46
У структурі витрат на виробництво приросту свиней:					
- матеріальні - всього	77,1	78,9	80,7	83,3	86,3
- у т.ч. корми	61,6	63,6	65,7	67,2	69,7
Державна підтримка на 1 т реалізованої продукції, грн.	2729,3	527,3	816,7	756,5	---
у т.ч. бюджетна підтримка	1180,6	152,6	322,8	37,4	19,3
Рівень рентабельності, %	0,3	-7,8	2,0	5,6	12,7
Видатки державне на розвиток аграрного сектора, млрд. грн.*	12,3	7,1	6,4	5,6	4,1
те ж на 1 га с.-г. угідь, грн.	336,0	194,6	175,4	153,8	112,5

*Складено за даними Держстату України.
Джерело: дані форми № 50 СГ.

Передплатний індекс 21847

Таблиця 3. Вплив концентрації поголів'я свиней на економічну ефективність виробництва свинини у с.-г. підприємствах Київської області, 2015 р.

Групи підприємств за поголів'ям, гол.	Кількість підприємств у групі	Припадає свиней на 1 господарство, гол.	Виробництво свинини на 100 га ріллі, ц	Реалізовано свинини на 1 господарство, ц	Ціна реалізації 1 ц свинини, грн.	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	Прибуток (збиток) на 1 господарство, тис. грн.	Прибуток (збиток) на 1 ц свинини, грн.	Рівень рентабельності свинини, %
до 50	9	26,8	3,0	45	2576,79	2986,42	-18,43	-409,63	-13,72
51-100	13	80,9	1,9	41,1	2231,96	3355,14	-46,22	-1123,18	-33,48
101-150	10	130,6	10,4	86,2	2249,88	2721,58	-40,66	-471,69	-17,33
151-250	11	193,3	9,5	144,4	2155,07	2646,26	-70,95	-491,19	-18,56
251-500	26	364,3	22,3	236,2	2042,07	2795,55	-177,94	-753,49	-26,95
501-1000	**24**	**717,4**	**44,3**	**990,7**	**2330,08**	**2327,77**	**2,29**	**2,31**	**0,10**
понад 1000	34	10898,2	170,4	14539,3	2544,60	2630,41	-1247,62	-85,81	-3,26
Всього	127	3165,0	101,3	4154,7	2527,14	2619,90	-385,39	-92,76	-3,54

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Київській області.

часно з вирощуванням і реалізацією свиней на м'ясо переробним підприємствам, забезпечують домашні господарства молодняком свиней. У свою чергу господарства населення реалізують свиней на переробні підприємства через посередника, або ж самостійно реалізують м'ясо свиней на місцевих ринках безпосереднім споживачам. Із отриманням ОСГ статусу юридичної особи, їм буде надане право безпосередньо реалізувати свині на м'ясо переробним підприємствам. Ситуація, що склалася, вимагає з боку держави розробити і запровадити низку програм щодо підтримки дрібних підприємств. Це може бути пільгове кредитування, компенсація частини витрат на обладнання, побудову приміщення, а також підтримка кооперації. Нині такий механізм майже відсутній, а необхідно, щоб ці підприємства переходили на нові технології, збільшували поголів'я.

Виходячи з цих міркувань, нами досліджено ефективність вирощування свиней на м'ясо у сільськогосподарських підприємствах України (табл. 2).

Наведені в таблиці 2 дані показують, що показники ефективності виробництва свинини в підприємствах за останні роки мають тенденцію до покращення. Незважаючи на збільшення поголів'я свиней за досліджуваний період майже на 1 млн голів, та реалізацію свиней на м'ясо більш ніж удвічі, повна собівартість 1 ц приросту свиней за цей же період зросла також з 1157,21 до 2011,32 грн. або в 1,7 рази. Хоч витрати корму на 1 ц приросту і скоротилися за досліджуваний період в 1,8 рази, їх частка у структурі витрат сягає 70%. Іншу частину складають виплати зарплати і витрати на технічне обслуговування приміщення для утримання поголів'я. Лише підвищення реалізаційних цін за 1 ц з 1160,11 грн. у 2008 р. до 2266,76 грн. у 2015 р. забезпечили рентабельне функціонування галузі.

Більш поглиблений аналіз тенденцій ефективності вирощування свиней на м'ясо проведено на прикладі сільськогосподарських підприємств Київської області (табл. 3).

Таблиця 4. Вплив собівартості реалізованої продукції на економічну ефективність виробництва свинини у с.-г. підприємствах Київської області, 2015 р.

Групи підприємств за собівартістю 1 ц реалізованої свинини, грн.	Кількість підприємств у групі	Питома вага групи, %	Виробництво свинини на 100 га ріллі, ц	Реалізовано свинини на 1 господарство, ц	Ціна реалізації 1 ц свинини, грн.	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	Прибуток (збиток) на 1 господарство, тис. грн.	Прибуток (збиток) на 1 ц свинини, грн.	Рівень рентабельності свинини, %
До 1000	*3*	*2,5*	*13,3*	*927,7*	*1861,09*	*463,24*	*1296,7*	*1397,84*	*301,8*
1001-1500	*7*	*5,9*	*58,7*	*449,6*	*1739,05*	*1368,10*	*166,8*	*370,96*	*27,1*
1501-2000	*21*	*17,7*	*203,8*	*3415,0*	*2328,89*	*1856,51*	*1613,2*	*472,38*	*25,4*
2001-3000	63	52,9	519,7	6243,5	2510,75	2656,62	-910,8	-145,88	-5,5
Понад 3000	25	21,0	29,0	2266,3	2968,35	3506,65	-1220,0	-538,30	-15,4
Всього	**119**	**100,00**	157,8	4434,0	2527,14	2619,90	-385,4	-92,76	-3,5

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Київській області.

Передплатний індекс 21847

Аналіз даних табл. 3 свідчить про низьку ефективність виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Київської області. Лише 24 господарства (18,9%) із 127 отримали прибуток в розрахунку на 1 ц свинини у сумі 2,31 грн. Тобто у 2015 р. лише господарства шостої групи, які утримували 500,1—1000 голів свиней, одержали рентабельність виробництва свиней на м'ясо на рівні 0,10%. Навіть господарства із поголів'ям понад 1000 голів, хоч і виробили 170,4 ц свинини на 100 га ріллі, виявилися збитковими.

Ситуація, що склалася, вимагає з боку держави розробити і запровадити низку програм щодо підтримки дрібних підприємств. Це може бути пільгове кредитування, компенсація частини витрат на обладнання, побудову приміщення, а також підтримка кооперації. Нині такий механізм майже відсутній, а необхідно, щоб ці підприємства переходили на нові технології, збільшували поголів'я.

До стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери економіки та галузі свинарства належить економне витрачання авансованих у виробництво ресурсів (табл. 4).

Групування підприємств за собівартістю 1 ц реалізованої свинини поділило 119 досліджуваних підприємства таким чином: 31 підприємство із собівартістю виробництва свиней на м'ясо до 2000 грн. отримали прибуток на 1 ц свинини та рівень рентабельності реалізованої продукції відповідно 472—1397 грн. та 25,4—301,8%.

Свинарство, на наш погляд, дає змогу розв'язати низку проблем. Так, галузь свинарства є важливою в житті сільського населення. Для селян, які утримують свиней, продукція галузі (поросята, свинина) є важливим джерелом надходження коштів до сімейного бюджету. Розвиток галузі свинарства — це додаткові робочі місця на селі.

До стратегічних напрямів розвитку галузі належить її експортна орієнтація. Аналізуючи дані балансу споживання свинини (табл. 1), на увагу заслуговує те, що для формування фонду споживання свинини протягом 2008—2013 років характерним було збільшення імпорту й практична відсутність експорту свинини. Стрімке падіння цін на свинину викликає у виробників свинини велику стурбованість. Так, з кінця 2015 р. закупівельна ціна на свиней 1-ї категорії знизилася більш ніж на 10% або на 3 грн. за кілограм. Основними експортними напрямами після закриття російського ринку для України можуть стати країни азіатського і африканського регіонів.

Основними імпортерами свинини в світі є Японія, Китай, Росія та інші країни. Поставки в Європейський Союз свинини з України малоймовірні, оскільки ЄС є другим експортером в світі цієї продукції. Зниження внутрішнього попиту, а також тиск на ринок у зв'язку із закриттям основного експортного каналу для української свинини — ринку Російської Федерації, куди експортувалося 96% від загальної кількості всіх зовнішніх поставок України. До того ж за останні роки Росія вийшла на шосте місце в світі з виробництва свинини і перестала бути найбільшим імпортером цього виду м'яса [12, с. 17—19].

І все таки галузь свинарства дає змогу розв'язати низку проблем. Вона є важливою в житті сільського населення. Для селян, які утримують свиней, продукція галузі (поросята, свинина) є вагомим джерелом надходження коштів до сімейного бюджету. Розвиток галузі — це додаткові робочі місця на селі.

Кожна свиноферма, кожен свинокомплекс має свою індивідуальність, що вирізняє його з-поміж інших. Надзвичайно важливе значення у свинарстві відводиться організації праці та професійній підготовці безпосередніх виконавців, а особливо керівників. Із тваринами повинен працювати навчений персонал. На великих свинофермах і комплексах з цією метою працює спеціальна тарифно-кваліфікаційна комісія, яка навчає людей, і впевнюється у їх відповідальності, теоретичних знаннях. Після проходження випробувального періоду (до двох місяців), працівники, які показали свої знання на практиці, оцінюються, їм присвоюється розряди: 1—6 і майстер-тваринник (першого, другого класу).

Щодо екологічної складової, то вона жваво обговорюється в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців [10; 11] в Україні сформовано відповідну нормативну базу. Проблему розглядають не тільки з погляду екологізації аграрного виробництва, а й у контексті виробництва екологічно чистої продукції, екологічної його безпеки. До того ж вона поглиблюється згортанням тваринництва як джерела органіки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серед основних галузей, що забезпечують населення м'ясними продуктами значна частина припадає на свинарство. Виробництво свинини на високому рівні здатне забезпечити населення м'ясною продукцією та сприя-

Передплатний індекс 21847

ти вирішенню проблеми продовольчої безпеки в державі. Починаючи з 1990 р., в Україні спостерігається зниження обсягів виробництва свинини, про що свідчить зменшення кількості поголів'я свиней, середньодобових приростів, виробництва м'яса в живій та забійній масі, погіршення показників економічної ефективності. Знижується технологічний рівень ведення галузі. Виробництво свинини залишається рентабельним лише у спеціалізованих господарствах, які ведуть високотоварне виробництво, застосовують інтенсивні технології та мають високий рівень технічного забезпечення.

Проте залишаються невирішеними питання, пов'язані з розробкою системного підходу до визначення факторів формування ефективності у свинарстві, систематизації показників різних видів ефективності в галузі, недостатньо вивчені організаційно-економічний механізм і напрями забезпечення його ефективності. Існуючий економічний механізм фактично унеможливлює розвиток дрібних селянських і малих фермерських господарств. Це означає відсутність розвитку сільських територій як місця проживання сільського населення.

Поряд з громадськими спеціалізованими підприємствами з розвитком різних форм власності, особливого значення набувають невеликі формування: особисті селянські господарства, а також малі сімейні ферми. Досвід зарубіжних країн показує, що існують сімейні ферми з повною зайнятістю власника ферми. Але в будь-якому випадку свинарські ферми потребують для розв'язання виникаючих проблем наукових рішень і нетрадиційних підходів в організації зооветеринарної служби. Тому розвитку свинарства в таких формуваннях необхідно приділяти особливу увагу з боку місцевої влади та надавати всебічну консультацію і конструктивну та ветеринарну допомогу. Однією із складних проблем організації виробництва свинини в малих сімейних фермах та ОСГ є забезпечення їх поросятами для відгодівлі. Закупка їх у сільськогосподарських підприємств ускладнюється. Тому виникає нагальна потреба будувати в малих сімейних господарства ферми із закінченим циклом виробництва. При організації відтворення, вирощування молодняка і відгодівлі свиней можна користуватися загальними вимогами щодо розведення свиней в спеціалізованих господарствах.

У подальшому потребує дослідження ефективності технологій виробництва свинини. Дійсно, адже технологія полягає в тому, щоб розділивши процес виробництва на його складові, створити основи для економічно найраціональніших комбінацій робочої сили і засоби виробництва при вирощуванні свиней на м'ясо. При організації відтворення, вирощування молодняка і відгодівлі свиней можна користуватися загальними вимогами щодо розведення свиней в спеціалізованих господарствах.

Таким чином, потенціал для розвитку українського свинарства є, проте у 2016—2017 рр. рентабельність виробництва буде значно коливатися і залежати в першу чергу від макроекономічних факторів.

Література:

1. Дієсперов В.С. На фермі чи у власному хліві // Тваринництво України. — 2000. — № 9—10. — С. 2—4.

2. Збарський В.К. Ефективність галузі свинарства та формування конкурентоспроможності її продукції: монографія / В.К. Збарський, М.П. Талавиря; за ред. професора В.К. Збарського. — Ніжин: Вид-во ПП Лисенко, 2015. — 272 с.

3. Калінчик М.В. Ефективність виробництва та розвиток ринку свинини / М. В. Калінчик, М.М. Ільчук, Т.М. Одінцова. — К.: Нічлава, 2005.

4. Опара Н.М. Історія наукових здобутків у галузі свинарства на Полтавщині / Н.М. Опара // Вісник Полтавська ДАА. — 2007. — № 3. — 130—137.

5. Приліпко С.М. Теоретичні основи ефективності у свинарстві // Вісник ХНАУ. Серія "Економіка АПК і природокористування". — 2007. — № 4. — С. 240—246.

6. Програма розвитку свинарства на період до 2015 року / Наказ МінАП України та НААН України від 17.09.2010 N 569/72.

7. Рибалко В.П. Свинарство національна галузь / В.П. Рибалко // Пропозиція. — 2010. — № 1. — С. 116—118.

8. Сільське господарство України у 2015 році. — К.: Держстат України, 2016. — 363 с.

9. Талавиря М.П. Удосконалення економічних відносин у виробництва та переробці м'яса свиней // Економіка АПК. — 1988. — № 1. — С. 49—52.

10. Гуторов О.І. Проблеми становлення екологічно збалансованого аграрного виробництва / О.І. Гуторов // Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: зб. наук. пр.; за заг. ред. Ю.О. Лупенка, О.В. Ходаківської. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — С. 22—31.

Передплатний індекс 21847

11. Жидяк О.Р. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О.Р. Жидяк // Економіка: реалії часу. — 2012. — № 3. — С. 165—168. — Режим доступу до журн.: http://www.economics.opu.ua/n3.html

12. Саймон Грей. Точки контролю ефективності господарства // Прибуткове свинарство. — 2013. — № 3. — С. 17—19.

References:

1. Diyesperov ,V. S. (2000), "On the farm or in their own barn", Tvarynnytstvo Ukrainy, vol. 9—10, pp. 2—4.

2. Zbarsky, V.K. and Talavyry, M.P. (2015), Efektyvnist' haluzi svynarstva ta formuvannia konkurentospromozhnosti ii produktsii [Efficiency of pig industry and the formation of the competitiveness of their products], Izd P.E. Lysenko, Nizhyn, Ukraine.

3. Kalinchyk, M.V. Ilchuk, M.M. and Odintsov, T.N. (2005), Efektyvnist' vyrobnytstva ta rozvytok rynku svynyny [Production efficiency and development of pork market], Nichlava, Kyiv, Ukraine.

4. Opara, N.M. (2007), "History of scientific achievements in the pig industry in Poltava region", Visnyk Poltavs'ka DAA, vol. 3, pp. 130—137.

5. Prylipko, S.M. (2007), "Theoretical basis of efficiency in a pig production", Visnyk KhNAU. Seriia "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannia", vol. 4, pp. 240—246.

6. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine and NAAS of Ukraine (2010), "Order of Ministry of Agrarian Policy of Ukraine and NAAS of Ukraine "Development Programme of Pig Production for the period up to 2015"", available at: http://document.ua/pro-zatverdzhennja-programi-rozvitku-svinarstva-na-period-do-doc51902.html (Accessed 17 October 2010).

7. Rybalko, V.P. (2010), "Pig production — national branch", Propozytsiia, vol. 1, pp. 116—118.

8. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy u 2015 rotsi. Statystychnyj zbirnyk", [Agriculture of Ukraine in 2015. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

9. Talavyry, M.P. (1988), "Improve relations in the production and processing of pork", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 49—52.

10. Hutorov, O.I. (2012), Problemy stanovlennia ekolohichno zbalansovanoho ahrarnoho vyrobnytstva, [Problems of establishing an environmentally sustainable agricultural production], NSC IAE, Kyiv, Ukraine.

11. Zhydyak, O.R. (2012), "Innovative development of enterprises of agrarian sphere: regional aspect", Ekonomika: realii chasu, [Online], vol . 3, available at: http://www.economics.opu.ua/n3.html

12. Simon Gray (2013), "Points for monitoring the economy", Prybutkove svynarstvo, vol. 3, pp. 17—19.

ДОДАТОК

Таблиця 1. Групування с.-г. підприємств за чисельністю свиней

Група підприємств з поголів'ям, голів	на 1 січня 2011 р.				на 1 січня 2016 р.			
	підприємств		поголів'я					
	од.	%	тис. гол.	%	од.	%	тис. гол.	%
До 100	1904	38,2	76,4	2,0	823	33,1	34,5	0,8
100-499	1842	36,8	446,2	12,4	842	34,1	152,2	5,7
500-999	591	11,8	415,0	11,4	329	13,3	228,8	6,2
1000-1999	360	7,2	506,0	14,0	203	8,2	284,9	7,7
2000-5999	206	4,2	669,9	18,5	168	6,7	565,9	15,2
більше 6000	89	1,8	1511,7	41,7	115	4,3	2383,6	64,4
Всього	**4992**	**100,0**	**3625,2**	**100.0**	**2480**	**100,0**	**3704,0**	**100,0**

Таблиця 2. Групування с.-г. підприємств за чисельністю поросят на 100 основних свиноматок

Група підприємств з поголів'ям поросят, голів	на 1 січня 2011 р.				на 1 січня 2016 р.			
	підприємств		поголів'я		підприємств		поголів'я	
	од.	%	тис. гол.	%	од.	%	тис. гол.	%
до 999	2223	55,6	438,7	12,0	999	49,6	252,4	4,7
1000-1199	442	11,0	192,6	5,3	209	10,4	133,5	2,5
1200-1399	335	8,4	219,2	6,1	171	8,5	159,6	3,0
1400-1499	128	3.1	133,2	3,7	68	3,4	245,8	4,6
більше 1499	879	21,9	2644,3	72,9	567	28,1	4570,5	85,2
Всього	**4007**	**100,0**	**3628,0**	**100,0**	**2014**	**100,0**	**5361,8**	**100,0**

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 636.4.033.087.72

Л. М. Степасюк,
к. е. н., доцент кафедри аграрної економіки ім. проф. І.Н. Романенка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
З. М. Тітенко,
к. е. н., викладач ВП НУБіП "Боярський коледж екології і природних ресурсів"

КОРМОВА БАЗА, ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА

L. Stepasuk,
PhD in Economics, associate professor the department agricultural economics
nam. prof. I.N. Romanenko, National University of life and environmental sciences of Ukraine
Z. Titenko,
PhD in Economics, teacher Boyarka College of Ecology and Natural Resources

FORAGE AS ONE OF THE FACTORS INCREASING THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF CATTLE

Здійснено аналіз кормової бази, висвітлено її сучасний стан та обгрунтовано її значення для підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах зони Полісся.

The analysis of fodder, highlights its current state and justify its importance to enhance economic efficiency of production in cattle farms Polissya area.

Ключові слова: виробництво, економічна ефективність, скотарство, кормова база.
Key words: production, economic efficiency, cattle, forage.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Природно-кліматичні та екологічні умови господарювання визначають особливості ведення сільського господарства та значною мірою впливають на кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Тому раціональне розміщення виробництва з врахуванням особливостей території дозволяє зменшити затрати живої і уречевленої праці та сприяє раціональному використанню природних ресурсів. В останні роки незадовільний стан кормової бази, перевитрати кормів на виробництво продукції призвели до значного зниження продуктивності тварин та збільшення рівня збитковості галузі. В цьому контексті особливої актуальності набувають питання, пов'язані з ефективністю виробництва продукції скотарства.

Оптимальне функціонування галузей тваринництва можливе лише за раціональної оснащеності господарства всіма основними елементами його матеріально-виробничої бази, в числі яких першочергове значення мають корми, їх кількість, склад і якість. Тому для подальшого підвищення ефективності сільського господарства однією з вирішальних умов є постійне дотримання пропорційності у розвитку рослинництва і тваринництва, сполучною ланкою між якими є кормова база.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми забезпечення худоби високоякісними кормами і як наслідок підвищення ефективності виробництва продукції скотарства досліджувалися в працях багатьох вітчизняних

Передплатний індекс 21847

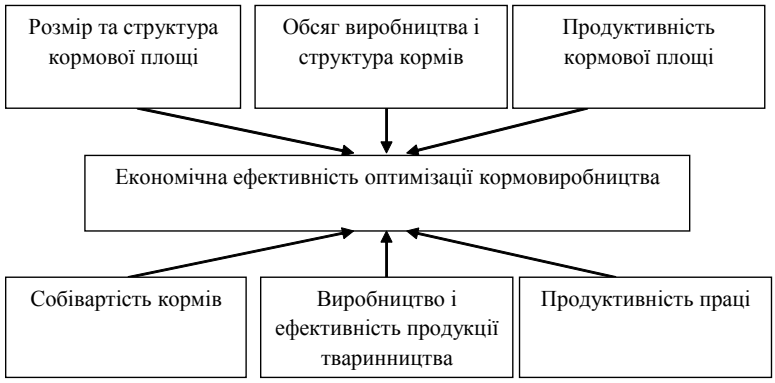

Рис. 1. Показники економічної ефективності кормовиробництва

вчених-економістів, зокрема В.Г.Андрійчука, Л.С. Дяченка, І.І. Ібатулліна, В.В. Зіновчука, М.В. Зось-Кіора, П.Т. Саблука, П.З. Столярчука, О.К. Трішин та інших. Однак ці питання залишаються актуальними і потребують рекомендацій щодо їх вирішення. Їх зусиллями створений надійний теоретико-методологічний фундамент дослідження цього питання, а також вирішено ряд методичних та прикладних проблем. Проте все ще залишається досить велика кількість питань, які потребують більш глибокого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз кормової бази, висвітлення її сучасного стану та обгрунтування пропозицій, які на основі здійснення ряду заходів щодо її покращення дадуть можливість забезпечити ефективність виробництва продукції скотарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Провідну роль у забезпеченні населення продуктами харчування, вирішенні соціально-економічних проблем у суспільстві займає тваринництво і, насамперед, скотарство, яке комплексно впливає на обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, піднесення економіки в цілому. В останні роки внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин скотарство зазнало істотних негативних змін. Проблема стабілізації вітчизняного ринку продукції скотарства безпосередньо пов'язана з підвищенням соціально-економічного рівня життя населення країни.

У загальній структурі сільськогосподарського виробництва близько 40% валового виробництва займає тваринництво, яке є стратегічно важливою галуззю оскільки забезпечує населення основними продуктами харчування. Від рівня економічної ефективності виробництва продукції тваринництва та зокрема його складових: молочного і м'ясного скотарства в значній мірі залежить ефективність функціонування всього продуктового підкомплексу країни.

Основним напрямом подальшого розвитку скотарства і підвищення його економічної ефективності є забезпечення конкурентоспроможного виробництва продукції на основі зміцнення кормової бази і підвищення рівня годівлі тварин.

Розвиток тваринництва залежить від рослинництва, насамперед від кормовиробництва. Сучасне кормовиробництво, складається з польового, лучно-пасовищного і промислового виробництва кормів. До польового кормовиробництва належить вирощування кормових і зернофуражних культур, а також використання відходів і побічної продукції зернових, технічних та інших культур (солома, бадилля тощо). Лучно-пасовищне виробництво кормів пов'язане з використанням природних кормових угідь — сіножатей та пасовищ. Промисловим виробництвом комбінованих кормів зайнята комбікормова промисловість. Комбіновані корми — це суміш збалансованих за вмістом поживних і мінеральних речовин, вітамінів. На комбікормових заводах як сировину використовують зерно і продукти його переробки, а також відходи олійної, цукрової, м'ясної, рибної промисловості [1, с. 236—237].

Недостатня забезпеченість тварин кормами та їх незбалансованість є основною причиною низької продуктивності худоби. Повноцінна годівля корів необхідна умова отримання від них високої молочної продуктивності, бо вона впливає не лише на надій але і на якість молока, адже при недостатній годівлі знижуються надої і зменшується жирність молока.

Ефективність кормовиробництва залежить не лише від урожайності. Суттєвий вплив на нього має структура кормової площі. Не при-

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Витрати кормів у молочному скотарстві в сільськогосподарських підприємствах зони Полісся

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2010 р., %
Концентровані	1789	1649	2003	2144	2141	119,6
з них комбікорми	295	336	464	540	508	172,1
Грубі	1414	1261	1343	1427	1472	104,1
Соковиті	2148	2070	2046	2117	1926	89,6
Інші	1483	1492	1228	1054	950	64,1
Всього	6834	6471	6620	6742	6488	94,9

Таблиця 2. Структура використання кормів на годівлю корів у сільськогосподарських підприємствах зони Полісся, %

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Концентровані	26,2	25,5	30,3	31,8	33,0
з них комбікорми	4,3	5,2	7,0	8,0	7,8
Грубі	20,7	19,5	20,3	21,2	22,7
Соковиті	31,4	32,0	30,9	31,4	29,7
Інші	21,7	23,0	18,6	15,6	14,6

меншуючи значення агробіологічних чинників важливим напрямом ефективності кормовиробництва є його оптимізація, яка враховує комплекс чинників і заходів у галузі. Основними показниками економічної ефективності кормовиробництва є розмір і структура кормової площі, її продуктивність, обсяг і структура виробництва кормів, продуктивність праці в кормо виробництві, собівартість кормів, виробництво продукції тваринництва та її економічна ефективність (рис. 1).

Годівля великої рогатої худоби в зоні Полісся здійснюється кормами власного виробництва: кукурудзою, коренеплодами, силосом, сінажем, соломою та зеленими кормами. При складанні добових раціонів для корів рекомендується враховувати такі положення: середній вміст протеїну в раціонах корів з надоєм корів до 3000 кг молока має становити 100—105 г на кормову одиницю, а з продуктивністю 4000 кг і більше — 110—115 г; раціони повинні бути збалансованими за сухою речовиною, клітковиною, легко перетравними вуглеводами, а для високопродуктивної худоби і за жирністю [1, с. 306—307].

Проаналізувавши витрати кормів у молочному скотарстві у сільськогосподарських підприємствах зони Полісся (табл. 1) дослідженнями встановлено, що протягом аналізованого періоду на 19,6% зросли витрати концентрованих кормів, в тому числі витрати комбікормів зросли на 72,1%, що пов'язано зі значним їх подорожчанням. Витрати на соковиті та інші корми навпаки зменшились на 10,4% та на 36,9 % відповідно за рахунок, в основному, їх власного виробництва.

Співвідношення окремих видів кормів за їхньою поживністю визначає структуру годівлі худоби. Повноцінність і збалансованість кормових раціонів забезпечує найважливішу умову підвищення ефективності годівлі — підвищення продуктивності тварин.

У кормових раціонах великої рогатої худоби концентровані корми становлять 25—27% поживності раціону, 19-20% поживності кормів припадає на силос, 18% — на сіно, сінаж і солому, до 30% — на зелені корми сіяних трав, природних лук і пасовищ [2, с. 360].

Варто відмітити позитивну динаміку у структурі використаних кормів на годівлю корів в сільськогосподарських підприємствах зони Полісся. Так, протягом досліджуваного періоду частка концентрованих кормів зросла на 6,8%, а грубих лише на 2%. Частка соковитих кормів коливається по роках і займає в структурі від 29,7% до 32,0% (табл. 2).

Продуктивність тварин залежить насамперед від кормової повноцінності раціону. Якщо в господарстві є достатня кількість кормів відповідної якості, то розширене виробництво в тваринництві здійснюватиметься на міцній основі. Проте перш ніж нарощувати поголів'я тварин потрібно стабілізувати галузь кормовиробництва. За останні роки, внаслідок зниження частки концентрованих кормів та сіна, зменшився обсяг виробництва й заготівлі кормів, погіршилася їх структура.

Одним з основних факторів ефективного кормовиробництва є збільшення виробництва фуражного зерна і промислових комбікормів. У зв'язку з цим основним завданням сільськогосподарських підприємств є використання всіх резервів для розширення посівів і підвищення урожайності зернових культур, а також збільшення врожайності сіяних трав та покращення стану пасовищ.

Передплатний індекс 21847

Таблиця 3. Вплив рівня годівлі корів на економічну ефективність виробництва молока в господарствах зони Полісся, 2014 р.

	Групи за витратами кормів на 1 корову, грн.					В середньому
	до 2000	2001-3500	3501-5000	5001-6500	більше 6500	
Кількість господарств	129	147	96	59	86	517
Витрати на корми на одну корову, грн.	1073	2729	4273	5740	9668	5005
Надій від 1 корови, кг	1428	2659	3996	4321	6174	3860
Вироблено молока на 1000 грн. вартості кормів, ц	13,3	9,7	9,4	7,5	6,4	7,7
Питома вага вартості кормів у собівартості виробництва, %	32,9	44,8	43,2	47,9	56,8	49,8
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	265	258	270	294	301	285
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	291	298	327	334	359	336
Отримано прибутку (+), збитку (-) грн. на 1 ц молока, грн.	26	41	57	40	58	50
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	9,7	15,9	21,0	13,6	19,3	17,6

Слід зазначити, що в умовах інтенсивного розвитку галузі скотарства відбувається збільшення витрат виробництва на одну голову врх. При цьому темпи зростання продуктивності повинні випереджати темпи збільшення виробничих витрат на 1 голову.

Як свідчать дані таблиці 3, з підвищенням рівня витрат кормів на на 1 голову, а саме з 1073 грн у першій групі господарств до 9668 грн. у п'ятій групі господарств продуктивність корів значно зростає. Проте перевищення витрат кормів на одну голову понад 5000 грн. є неефективним, хоча продуктивність худоби зростає, оскільки додаткові витрати збільшують собівартість продукції, яка зростає значно швидшими темпами в порівнянні з ціною реалізації і, як наслідок, відбувається зниження рівня, рентабельності виробництва молока. Дієвим чинником підвищення молочної продуктивності корів є висока якість грубих і соковитих кормів. З економічного погляду доцільно знижувати питому вагу концентрованих кормів, адже їх собівартість у 2,5 рази вища порівняно із аналогічним показником грубих та соковитих кормів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Основною причиною занепаду галузі скотарства є різке зменшення валового виробництва кормів у господарствах зони Полісся, погіршення їх структурного складу, зниження рівня кормозабезпеченості тварин. Здійснені дослідження дозволили виявити, що в цих господарствах значно зменшилась частка концентрованих кормів, особливо комбікормів. Тому для ефективного розвитку тваринництва в кожному сільськогосподарському підприємстві повинна бути науково обгрунтована стабільна кормова база, основою якої є власне кормовиробництво. Оскільки подальше розширення площ під кормовими культурами є проблематичним, то надзвичайно важливим питанням ефективності кормовиробництва на сучасному етапі є оптимізація структури кормової площі, виробництва і використання кормів.

Отже, одним з важливих резервів оптимізації кормової бази повинен бути повноцінний ринок комбікормів, який мав би забезпечити попит на високоякісну в широкому асортименті та доступну за вартістю продукцію. Це можна здійснити переважно через відновлення і розширення кооперативних утворень та організацію підсобних господарств при комбікормових підприємствах. Успішному функціонуванню цих утворень сприятиме запровадження взаємовигідних економічних відносин між виробниками і споживачами комбікормів.

Література:

1. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії/М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. — К.: Знання, 1998. — 416 с.

2. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств: підручник / Ф.В. Горбонос — К.: Знання, 2010. — 463 с.

3. Тютюнник М.Г. Організація виробництва в аграрних підприємствах / За ред. М.Г. Тютюнника. — Полтава: ФОП Говоров С.В., 2009. — С. 416.

References:

1. Palamarchuk, M.M and Palamarchuk, O.M. (1998), Economichna and cotsialna geografiya Ukraine z osnovamu teorii [Economic and social geography of Ukraine with the basics of theory], Znanny, Kyiv, Ukraine

2. Horbonos, F.V. (2010), Economica pidpruemstv [Business Economics], Znanny, Kyiv, Ukraine.

3. Tyutyunnik, M.G. (2009), Organizatsiy vurobnutstva v agrarnuh pidpruemstvah [Organization of agrarian enterprises], SV FOP Govorov, Poltava, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 658.147

Н. О. Бугай,
к. е. н., доцент, доцент кафедри аудиту,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

N. Bugay,
PhD, assistant professor, assistant professor of auditing Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

EQUITY FINANCIAL SYSTEM AS A COMPONENT OF ENTERPRISE: PROBLEMS AND WAYS OF ITS SOLUTION

За ринкових умов економіка України не перестає набувати першочергового значення у стані та перспективі діяльності підприємств різних форм власності, а також у ефективному формуванні і використанні ними фінансових ресурсів. Перед цими самостійними суб'єктами ринку постає проблема раціонального формування та використання капіталу для фінансування стабільного розвитку.

Слід відзначити, що як для економіки в цілому, так і для підприємств України, актуальною є проблема забезпечення потреб господарської діяльності достатньою кількістю фінансових ресурсів, постійний пошук джерел фінансування, форм і методів раціонального використання капіталу. Головне завдання для кожного підприємства визначається у достатності капіталу для здійснення фінансової діяльності, обслуговування грошового обігу, створення певних умов задля економічного росту.

У статті наведено деякі сучасні аспекти власного капіталу як складової фінансової системи станом на сьогоднішній день в Україні, висвітлено основні проблемні питання теоретичного та практичного характеру, що існують у такій ділянці обліку, як власний капітал, а також визначено певні необхідні заходи та шляхи їх вирішення, які спрямовані на удосконалення (спрощення) ведення обліку, зокрема, власного капіталу, для чіткого коригування використання прибутку за всіма напрямами.

According to market conditions, Ukraine's economy ceases to acquire paramount importance to the status and prospects of different enterprises, as well as effective formulation and use of financial resources. Before data independent market players face the problem of sustainable development and use of capital to finance sustainable development.

It should be noted that for the economy as a whole, and for the enterprises of Ukraine, pressing is the problem of economic activity needs a sufficient amount of financial resources, the constant search for funding sources, forms and methods of rational use of capital. The main task for each company defined in capital adequacy for financial activities, maintenance of currency, creating certain conditions for economic growth.

The article presents some modern aspects of equity as a component of the financial system as of today in Ukraine, highlighted the main issues of theoretical and practical nature that exist in this area accounted for as equity, and identified some necessary steps and solutions that aimed at improvement (simplification) accounting, including equity adjustments to clarify the use of profits across the board.

Ключові слова: власний капітал, підприємство, бухгалтерський облік, фінансові ресурси, прибуток.
Key words: equity, company, accounting, financial resources, income.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність теми полягає в тому, що помірне й успішне значення України в ринковій економіці та акомодація до вимог ЄС можлива за умови ефективного функціонування підприємств. Підвищення результативності їх діяль-

Передплатний індекс 21847

ності забезпечує зростання економічного потенціалу держави і, навпаки, виникнення кризових явищ на окремих підприємствах негативно відбивається на економічній системі в цілому. За цих умов саме підприємства повинні стати у центрі подальших економічних реформ з метою створення функціонально ефективної, стратегічно зорієнтованої та демократичної економіки. В системі управління різноманітними аспектами діяльності будь-якого підприємства в сучасних умовах найбільш складною і відповідальною ланкою є управління капіталом. Капітал підприємства як складова частина фінансової системи обіймає визначальне місце в структурі фінансових відносин суспільства. Він функціонує у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід — основні джерела фінансових ресурсів. Власний капітал є однією з головних складових пасиву балансу і, відповідно, впливає на фінансовий результат. Однак на сьогоднішній час на шляху розвитку та функціонування сучасного підприємства існує ряд проблемних та невирішених питань, зокрема, в обліку власного капіталу, які потребують значної уваги як науковців, так і практикуючих спеціалістів у цій сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем обліку власного капіталу присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних учених. У зв'язку з цим науковці приділяють досить певну увагу цьому питанню, зокрема: В.В. Бабіч, С.В. Бичик, І.А. Бланк, М.І. Бондар, А.Б. Борисов, Ф.Ф. Бутинець, Б.Д. Гаврилишин, Т.В. Головко, В.М. Добровський, В.І. Єфіменко, А.Г. Загородній, М.В. Кужельний, Л.А. Лахтіонова, О.А. Петрик, А.М. Поддєрьогін, М.С. Пушкар, Є.І. Свідерський, В.В. Сопко та інші. Вищезазначені автори досить змістовно й глибоко опрацювали та детально відобразили основні завдання, проблеми та напрями подальшого удосконалення обліку, зокрема, в частині власного капіталу.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на певне опрацювання даної теми, слід відмітити, що все ще залишаються недостатньо дослідженими проблемами щодо якості ведення обліку власного капіталу, ефективності використання прибутку тощо. Все це спонукає до пошуку альтернативних шляхів, визначення та застосування необхідних заходів, які б сприяли для вирішення проблемних питань, що продовжують своє буття в цій сфері дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є те, що на основі дослідження обліку власного капіталу та аналізу змін деяких складових в його структурі, необхідно розкрити найважливіші проблемні питання та визначити шляхи їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У теперішній час, коли більшість підприємств мають недержавну форму власності, власний капітал набуває важливе економічне значення, бо показує кількість власних засобів підприємства, які знаходяться у його розпорядженні та представляють собою фонди та резерви. Власний капітал є одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує функції джерела довгострокового фінансування, забезпечення кредитоспроможності підприємства, джерела фінансування ризику, забезпечення самостійності та влади організаторів бізнесу.

Економічна важливість власного капіталу і багатогранність його структури обумовлюють необхідність ведення правильного та достовірного обліку, здійснення будь-яких форм контролю, а також проведення аналізу власного капіталу на кожному підприємстві, тим самим підтверджуючи актуальність вивчення даної проблеми.

Тому ефективне управління власним капіталом неможливе без подальшого удосконалення методики та організації бухгалтерського обліку, дані якого є не тільки інформаційним матеріалом про стан і зміни об'єктів управління, але й базою економічного контролю.

Варто зазначити, що облік на кожному етапі розвитку економіки значною мірою зумовлюється діючим господарським механізмом, процеси якого він відображає і контролює. На сучасному рівні соціально-економічного розвитку економіки для прийняття обгрунтованих та виважених управлінських рішень керівництву потрібна повна та достовірна інформація про фінансово-майновий стан їх підприємства. Також ефективність діяльності підприємства певним чином залежить від раціональної організації бухгалтерського обліку власного капіталу, структура і динаміка якого є найсуттєвішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства.

Кожне підприємство для реалізації поставлених цілей має у своєму розпорядженні засо-

Передплатний індекс 21847

Рис. 1. Фактори впливу на власний капітал підприємства

би і предмети праці, які в сукупності складають господарські засоби, тобто власність підприємства. Власність є юридичним поняттям, яке дає право користуватися та розпоряджатися засобами і предметами праці. Для того, щоб гідно оперувати на конкурентному ринку і отримувати високі прибутки, керівництво підприємств приділяє пильну увагу формуванню і використанню власного капіталу, який є основою, своєрідним фундаментом функціонування будь-якої господарської одиниці.

Безперечно, що створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу, оскільки навіть для найменшого підприємства потрібна певна сума, щоб зареєструвати себе в органах виконавчої влади, відкрити рахунок в банку, придбати оборотні та необоротні активи, найняти робочу силу тощо. Власний капітал утворюється, як відомо, за рахунок особистої участі власників у його формуванні. При цьому, створюючи капітал підприємства, власник частково втрачає прямий зв'язок з капіталом і цей капітал фактично стає власним капіталом підприємства, а не власника.

Виходячи з того, наскільки важливим для підприємства є наявність капіталу, як вже зазначалось, чітко налагоджений бухгалтерський облік своєчасно забезпечує управлінські потреби необхідною та вірогідною інформацією для виконання всебічного аналізу господарської діяльності та обгрунтування відповідних управлінських рішень.

Отже, власний капітал — це загальна вартість засобів підприємства, які належать йому на правах власності та використовуються ним для формування його активів.

На величину власного капіталу впливають:

— інвестиції, які збільшують активи за рахунок додаткових коштів власника підприємства;

— вилучення коштів власниками підприємства, що зменшує активи підприємства;

— доходи, які призводять до зростання власного капіталу;

— витрати, які зменшують величину власного капіталу.

Вплив наведених вище показників на величину власного капіталу підприємства наведено на рисунку 1.

Таблиця 1. Напрями змін у власному капіталі та їх чинники

№ з/п	Елементи власного капіталу	Напрями зміни власного капіталу	
		Чинники збільшення	Чинники зменшення
1	Зареєстрований (пайовий) капітал	- реінвестування прибутку формування початкового розміру статутного капіталу; - випуск нових акцій; - збільшення кількості акцій номінальної вартості збільшення номінальної вартості акцій	- анулювання акцій, викуплених у акціонерів; - повернення частки статутного капіталу у разі виходу учасника зменшення номінальної вартості акцій
2	Капітал у дооцінках	- дооцінка основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інструментів	- уцінка основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інструментів
3	Додатковий капітал	- реалізація викуплених акцій за ціною вище номіналу; - анулювання акцій власної емісії, ціна яких менше номіналу; - емісійний дохід; - додаткові внески учасників без збільшення статутного капіталу; - безкоштовне одержання необоротних активів	- реалізація викуплених акцій за ціною менше ціни викупу; - анулювання акцій власної емісії, ціна яких вище номіналу; - нарахування амортизації за безкоштовно одержаними необоротними активами
4	Резервний капітал	- поповнення резервного капіталу за рахунок прибутку	- виплати та покриття збитків за рахунок резервного капіталу
5	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	- отримання чистого прибутку за звітний період	- збиток за звітний прибуток; - виплата дивідендів, відрахування до резервного капіталу
6	Вилучений капітал	- вилуплення акцій власної емісії у акціонерів; - вилучення капіталу при виході учасника	- реалізація (перепродаж) та анулювання акцій, викуплених у акціонерів
7	Неоплачений капітал	- заборгованість учасників за внесками до статутного капіталу	- погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу та неоплаченими акціями

Передплатний індекс 21847

Власний капітал підприємства може формуватися як завдяки зовнішнім, так і внутрішнім джерелам коштів. Можливі напрями змін в структурі власного капіталу відображено в таблиці 1 [1].

Щодо розгляду власного капіталу через призму Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, то спеціального МСФЗ (Міжнародні стандарти фінансової звітності), присвяченого питанням обліку та звітності при операціях з власним капіталом, немає, але деякі питання з цієї тематики розглядаються у Тлумаченнях, випущених Комітетом з тлумачень Міжнародної фінансової звітності — КТМФЗ 17 "Виплати негрошових активів власникам".

Однак є певні схожі риси Міжнародних та вітчизняних стандартів обліку. Наприклад, відображення "Власного капіталу" в системі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і системі бухгалтерського обліку України співпадає (власний капітал в балансі поділяється на окремі складові, визначається як залишок активів після вирахування всіх зобов'язань), а ось відображаючи "Вкладений капітал" у системі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у балансі наводиться інформація про вид, номінальну вартість, кількість випущених акцій, а, відповідно до системи бухгалтерського обліку України, такі данні в балансі не наводяться.

Слід сказати, що відповідно до МСБО (Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку) 1 "Подання фінансової звітності" у звітності підприємства повинна бути розкрита наступна інформація, яка стосується власного капіталу [4]:

1) загальний сукупний прибуток за період, із зазначенням окремо загальних сум, що відносяться до власників материнського підприємства та до неконтрольованих часток;

2) для кожного компонента власного капіталу впливи ретроспективного застосування або ретроспективного перерахунку, визнаного відповідно до МСБО 8 "Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки";

3) для кожного компоненту власного капіталу, зіставлення вартості на початок та на кінець періоду, окремо розкриваючи зміни в результаті:

— прибутку чи збитку;

— іншого сукупного прибутку;

— операцій з власниками, які діють згідно з їхніми повноваженнями власників, показуючи окремо внески власників та виплати власникам, а також зміни у частках власності у дочірніх підприємствах, які не спричинили втрату контролю.

За МСФЗ статті власного капіталу у звітності повинні бути згрупованими, а за вітчизняним стандартами — деталізовані, що дає змогу чітко відображати складові власного капіталу у звітності.

Великі підприємства різних галузей вже давно перейшли на Міжнародні стандарти обліку та звітності згідно Спільного Листа Національного Банку України, Міністерства Фінансів України та Державної служби статистики України "Про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності" № 12-208/1757-14830, № 31-08410-06-5/30523, № 04/4-07/702 від 07.12.2011 року.

Наказом Міністерства фінансів України № 627 "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку" від 27.06.2013 р. було замінено призначення рахунку 40 "Зареєстрований (пайовий) капітал" — тепер він використовується не лише для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного, а й і пайового капіталу, а з ним й іншого зареєстрованого капіталу відповідно до законодавства та установчих документів організацій, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу [5].

Основним елементом власного капіталу все одно залишається статутний капітал — один із основних показників, що характеризує розміри та фінансовий стан будь-якого підприємства.

Облік інших складових власного капіталу має свої особливості та вимагає дотримання певних нормативних положень таких, як НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", П(С)БО 7 "Основні засоби", П(С)БО 8 "Нематеріальні активи", П(С)БО 13 "Фінансові інструменти", П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств".

Однак, не дивлячись на всілякі удосконалення протягом досить певного часу, продовжують існувати ряд невирішених питань, зокрема предмету дослідження.

Однією з проблем обліку власного капіталу є проблема оцінки внесків до статутного капіталу. Засновники господарських товариств можуть визначати критерії, за якими буде проводитись оцінка їх внесків (договірна оцінка). Головне, щоб це було оформлено відповідним актом оцінки і приймання-передачі до статутного капіталу (можливий інший документ, головне — правильне документальне оформлення даного факту).

Ще один важливий момент — організація синтетичного та аналітичного обліку власного

Передплатний індекс 21847

Таблиця 2. Форма розподілу прибутку

№ з/п	Прибуток, нерозподілений, тис. грн.	Прибуток, використаний у звітному періоді		Напрями використання прибутку					
				На виплату дивідендів		На відрахування до резервного капіталу		На збільшення розміру статутного капіталу	
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	600	60	10	30	5	20	3,33	-	-
2	800	80	10	10	1,25	20	2,5	-	-

капіталу на більшості підприємств має ряд недоліків. Серед них можна виділити такі:

— відсутність у Наказі про облікову політику підприємства окремого пункту про облік власного капіталу;

— недостатнє стимулювання додаткових внесків засновників до зареєстрованого (пайового капіталу).

Отже, для усунення даної проблеми пропонується у Наказ про облікову політику додати пункт про облік власного капіталу.

Цей аспект матиме таку структуру:

1) облік статутного капіталу:

— порядок формування та оцінка внесків;

— порядок вибуття активів;

— співвідношення до інших видів капіталу;

2) облік капіталу у дооцінках:

— порядок дооцінки (уцінки) необоротних активів та фінансових інструментів;

— порядок використання капіталу внаслідок переоцінки майна;

3) облік додаткового капіталу:

— джерела формування;

— порядок збільшення майна за рахунок реінвестування прибутку;

— порядок використання іншого додаткового капіталу;

— емісійний дохід;

4) облік резервного капіталу:

— порядок створення, його джерела формування;

— встановлення сум щорічних відрахувань;

— порядок використання;

5) облік нерозподілених прибутків (непокритих збитків):

— джерела формування прибутку;

— порядок використання прибутку (виплати дивідендів, реінвестування);

— порядок використання прибутку при реорганізації чи ліквідації акціонерного товариства;

— порядок та джерела покриття збитків;

6) облік вилученого капіталу:

— порядок розміщення та анулювання акцій власної емісії;

— викуп акцій власної емісії та їх подальший продаж та перепродаж;

7) облік неоплаченого капіталу:

— порядок відображення внесків акціонерів до статутного капіталу;

— порядок відображення зобов'язань акціонерів з оплати вартості акцій.

Це свідчить про те, що вищезазначена інформація дозволить здійснювати керівництву підприємств будь-якої форми власності контроль за правильністю і законністю формування власного капіталу, своєчасне, повне та достовірне відображення розміру і всіх змін складових власного капіталу.

Варто зазначити, що доречним у складі рахунку 43 "Резервний капітал" відповідно до цілей його використання на підприємствах, зокрема акціонерного типу, виділити субрахунки 431 "Резерв на виплату дивідендів за простими акціями" та 432 "Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями". Існування цих субрахунків буде доцільним, оскільки розмір дивідендів за привілейованими акціями не залежить від результатів господарської діяльності підприємства. Акціонерне товариство виплачує дивіденди за привілейованими акціями в установленому Статутом розмірі. У разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства. Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями в складі загального резервного капіталу доцільно створювати щорічно в розмірі суми дивідендів, які необхідно сплатити за цим видом акцій.

Слід сказати, що однією з найважливіших складових власного капіталу є нерозподілений прибуток (непокритий збиток). З метою найбільш ефективного його використання була б доречна форма документу для розподілу прибутку, яка може використовуватись для внутрішнього його користування у власних цілях (табл. 2).

Підготовка управлінського рішення щодо формування, розподілу та використання прибутку повинна враховувати альтернативні можливості. За наявності альтернативних проектів управлінських рішень їх вибір для реалізації повинен базуватися на системі критеріїв, які

Передплатний індекс 21847

визначають політику управління прибутком підприємств. Крім того, надзвичайно важливим виступає аналітичний облік нерозподіленого прибутку. Адже він дозволяє власнику не лише раціонально використовувати власне майно (капітал) у процесі діяльності підприємства, а й виявляти найефективніші шляхи отримання прибутку і відповідно максимізувати його. А розроблена певна форма звітності внутрішнього регламенту підприємства допоможе робити це своєчасно та значно полегшить управління складовими власного капіталу.

Отже, згідно з вищевикладеним, можна стверджувати, що ділянка обліку власного капіталу є трудомісткою, особливо для великих підприємств. Тому шляхів удосконалення у цій сфері завжди буде безліч. Ще можна виділити один з них — ефективного результату в предметі обговорення можна досягти, використовуючи інформаційні системи і комп'ютерні технології в обліку.

Через особливість виробничого процесу більшість підприємств застосовують стандартні професійні програмні продукти такі, як "1С:Бухгалтерія", "ПАРУС", "Галактика", SAP тощо, але які модернізовані на замовлення конкретного суб'єкта господарювання, що вирішують автоматизацію окремих завдань обліку. Але це припускає чималі витрати.

До цього моменту ще можна додати, що доволі складною залишається проблема дооцінки (уцінки) капіталу, оскільки проведення переоцінки активів є складним та багаторівневим процесом, складність якого полягає в тому, що він потребує досить трудомістких розрахунків на усіх етапах його здійснення: від обгрунтованості прийнятого рішення про проведення переоцінки до визначення її кінцевих результатів. Важливим моментом є автоматизація розрахунків переоцінки, яку можна здійснити, використовуючи навіть програму Microsoft EXCEL. Але все ж самого Microsoft EXCEL не достатньо для повноцінного ведення обліку на підприємствах [2].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ В ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи стосовно предмету розгляду статті можна стверджувати, що власні фінансові ресурси для кожного підприємства є тим життєво необхідним елементом, без якого неможлива ані робота, ані подальше існування будь-якого підприємства. Адже наявність власних коштів дозволяє використовувати їх як на свій погляд, так і в окремих випадках по законодавчо встановленим напрямам. Все залежить від джерела такого фінансування за рахунок елементів власного капіталу.

Ефективне використання власного капіталу полягає, з одного боку, в тому, щоб отримати як найбільший прибуток, тобто максимізувати рентабельність власного капіталу, а з іншого — не втратити фінансової стійкості, тобто залишитися платоспроможним. Використання лише власного капіталу підприємства робить його стан абсолютно стійким, але зводить до мінімуму рентабельність власного капіталу, а отже, і доходи власників підприємства.

Отже, капітал — це одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої вже вивчається протягом довгого часу. Власний капітал є основою для початку і подальшого існування будь-якої господарської діяльності і є найголовнішою складовою фінансового стану підприємства. Без всіляких сумнівів, правильне ведення обліку власного капіталу безпосередньо відіграє важливу роль у стосунках між власниками підприємства, оскільки прибуток зазвичай розподіляється пропорційно частці у статутному капіталі кожного з власників чи засновників підприємства.

Проте на цей час в Україні продовжують існувати невирішені питання, які тісно пов'язані з правовим регулюванням обліку фінансово-господарської економічної одиниці, зокрема власного капіталу. Враховуючи, що "...найважливішою складовою управління рухом авансованого капіталу є облікова інформація, на підставі якої визначаються межі формування, розподілу та подальшого відтворення індивідуального капіталу" [3], підприємствам необхідно ретельно відслідковувати усі законодавчо-нормативні зміни щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності власного капіталу з метою запобігання правопорушенням через невідповідність обліку та звітності законодавчим вимогам.

Згідно з вищевикладеним, всі пропозиції, які носять рекомендаційний характер стосовно удосконалення (спрощення) ведення обліку власного капіталу підприємства як складової частини фінансової системи, певною мірою дозволять знизити трудомісткість облікових робіт, допоможуть зробити облік більш точним та оперативним, забезпечать більш системного ведення цієї ділянки бухгалтерського обліку згідно з нормативними актами, зменшать вірогідність як навмисних, так і ненавмисних помилок, а також дозволять підвищити об'єктивне формування та достовірність фінансових

Передплатний індекс 21847

результатів, допоможуть чітко корегувати використання прибутку за конкретними напрямами.

Література:

1. Бралатан В. Методика аудиту статутного капіталу як основної частини власного капіталу підприємства / В. Бралатан, Т. Горобець / / Економічний аналіз. — 2010. — № 6. — С. 386—388.

2. Бугай О. Особливості використання сучасних інформаційних технологій в обліку власного капіталу підприємства / О. Бугай // Облік, аналіз та аудит: еволюція, сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Київ, 9 грудня 2014 р. — К.: КНЕУ, 2014. — С. 343—345.

3. Голубнича Г. Рух капіталів як фактор розвитку облікових систем в умовах глобалізації бізнесу / Г. Голубнича // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. — 2010. — № 119. — С. 4—6.

4. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), включаючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та Тлумачення (КТМФЗ, ПКТ): за станом на 1 січня 2015 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=bjudzhet

5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]: наказ Міністерства фінансів України від 27.06.13 № 627. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13

6. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність: підручник. — 6-те вид. допов. і перероб. / Н.М. Ткаченко. — К.: Алерта, 2013. — 982 с.

References:

1. Bralatan, V. and Horobets', T. (2010), "Audit Methodology share capital as the main part of the equity of the enterprise", Ekonomichnyj analiz, vol. 6, pp. 386—388.

2. Buhaj, O. "Features of modern information technologies accounting for equity company", Zbirnyk materialiv Vseukrains'koi students'koi naukovo-praktychnoi konferentsii [Proceedings of the All-Ukrainian Student Scientific Conference], Oblik, analiz ta audyt: evoliutsiia, suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku [Accounting, Analysis and Audit: evolution, current state and development prospects], National Economics University named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine, pp. 343—345.

3. Holubnycha, H. (2010), "Movement of capital as a factor in the development of accounting systems in a globalized business", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Seriia: Ekonomika, vol. 119, pp. 4—6.

4. Ministry of Finance of Ukraine (2015), "International Financial Reporting Standards (IFRS), including International Accounting Standards (IAS) and Interpretations (IFRIC, SIC)", available at: http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=bjudzhet (Accessed 10 Oct 2016).

5. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "Order of the Ministry of Finance of Ukraine of 27.06.13 number 627 " On Amendments to some legislative acts of Ukraine Ministry of Finance Accounting"", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13 (Accessed 10 Oct 2016).

6. Tkachenko, N.M. (2013), Bukhhalters'kyj (finansovyj) oblik, opodatkuvannia i zvitnist' [Accounting (financial) accounting, tax reporting], 6 ed, Alerta, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 336.71

П. О. Скок,
к. н. з держ. упр., доцент кафедри фінанси, банківська справа та страхування,
Академія муніципального управління

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ІННОВАЦІЯМИ В БАНКАХ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

P. Skok,
PhD in Public Administration, associate professor of finance, banking business and insurance,
Academy of Municipal Administration

STRATEGY FINANCIAL INNOVATION IN THE BANKS AND NONBANK CREDIT ORGANIZATIONS

Визначено, що інноваційна стратегія банку або небанківської кредитної організації виконує функції створення конкурентної стратегії, формування портфеля фінансових інновацій, розробки та вибору методів управління фінансовими інноваціями та контролю за ними. Зазначено, що процес стратегічного інноваційного управління в банках та небанківських кредитних організаціях включає в себе безпосередньо стратегічне управління, що складається з 4 етапів: попередній, вибір інноваційної стратегії, реалізацію інноваційної стратегії та контроль. Запропоновано основними стратегіями розвитку і впровадження фінансових інновацій в банках і небанківських кредитних організаціях визначити: адаптивну стратегію (орієнтована на впровадження фінансових інновацій, вже апробованих іншими кредитними організаціями); поліпшуючу стратегію (орієнтована на якісну модифікацію існуючих фінансових інновацій, з метою диференціації продукту і поліпшення іміджу кредитної організації); попереджаючу стратегію (орієнтована на розробку і впровадження піонерних інновацій, завоювання лідируючих позицій за новими технологіями і продуктами, які не мають аналогів на ринку).

Determined that the innovation strategy of the bank or non-bank credit organization serves as the establishment of competitive strategy, a portfolio of financial innovation, design and choice of methods of financial innovation and control them. Indicated that the strategic innovation management in banks and non-bank credit organizations includes direct strategic management, consisting of four stages: preliminary, the choice of innovation strategy, innovation strategy implementation and control. A major development strategies and implementation of financial innovation in banks and non-bank credit organizations to determine: adaptive strategy (focused on the implementation of financial innovation, already proven in other credit institutions); improving strategy (focused on qualitative modification of existing financial innovation, to product differentiation and improve the image of the credit institution); warning strategy (focused on the development and implementation of pioneering innovation, winning the leading position on new technologies and products that are unparalleled in the market).

Ключові слова: конкурентна стратегія, портфель фінансових інновацій, інноваційне управління в банках, стратегії управління, небанківські кредитні організації.

Key words: competitive strategy, the portfolio of financial innovation, innovation management in banks, management strategies, non-bank credit organizations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Стратегічне управління інноваційними процесами є невід'ємною частиною управління банками та небанківськими кредитними організаціями. Сучасні умови характеризуються не тільки істотними скороченнями витрат учасників банківського ринку, але і вдосконаленням системи ризик-менеджменту і переосмисленням інноваційних стратегій діяльності підприємства. У зв'язку зі складністю інноваційних процесів у банках і небанківських кредитних

Передплатний індекс 21847

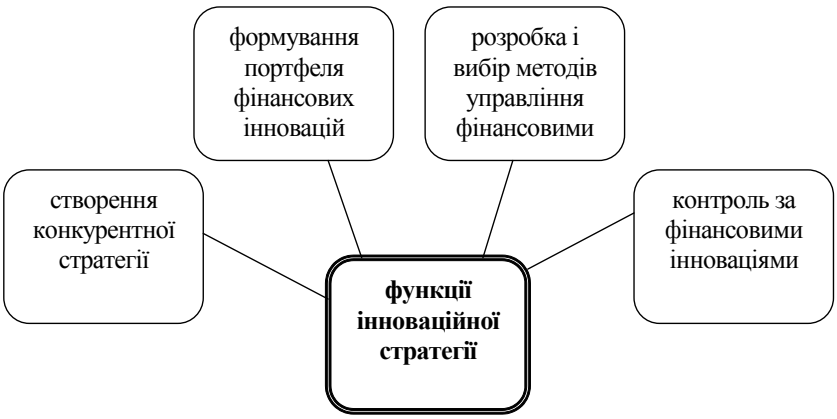

Рис. 1. Функції інноваційної стратегії банку або небанківської кредитної організації

організаціях їх ефективний розвиток є неможливим без розробки і послідовної реалізації інноваційних стратегій.

Фінансові інновації не тільки роблять позитивний вплив на економічний розвиток суспільства, а й сприяють найбільш повному задоволенню потреб і підвищення рівня життя населення. Необхідність активного впровадження фінансових інновацій сьогодні диктується рядом об'єктивних факторів:

— перехід від екстенсивної моделі розвитку банківської системи до інтенсивної, що виражається в підвищенні якісного рівня як самих банків (посилення концентрації банківського капіталу), так і пропонованих ними продуктів;

— посилення банківської конкуренції і зміна пріоритету в її методах з цінових методів на нецінові. Сьогодні для більшості банків ключем до успіху служить диференціація продукту, одним із шляхів якої є впровадження інновацій;

— фінансова глобалізація, що виражається в проникненні іноземного банківського капіталу, що вимагає підвищення конкурентоспроможності банківської системи в цілому і окремих банків, і посилюється взаємозалежності від угод світового фінансового ринку [1, с. 89].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Теоретичні аспекти досліджень щодо формування та розвитку фінансових інновацій в банках та небанківських кредитних організаціях з'явилися останніми роками і в Україні, серед яких виділимо праці О. Грищенко, І. Гончарової, С. Ілляшенка, Н. Маслової, С. Кубіва, А. Мещерякова, Л. Романенко, І. Сала, І. Спіцина, Я. Спіцина, О. Штейн, Л. Шульгіної та ін. Разом з тим, незважаючи на активне обговорення науковцями питань стовно необхідності обрання інноваційного шляху розвитку банківських установ, дослідження основних проблемних питань, щодо формування стратегії управління фінансовими інноваціями в банках та небанківських кредитних організаціях ще далеке до завершення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей формування стратегії управління фінансовими інноваціями в банках та небанківських кредитних організаціях та аналіз проблем та перспектив їх розвитку в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Перш ніж перейти до стратегій управління фінансовими інноваціями дамо визначення інноваційної стратегії. Американський економіст І. Ансофф під стратегією розумів "набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності" [2, с. 32]. Інші автори розглядають стратегію як детальний всебічний комплексний план, призначений для здійснення місії організації і досягнення її цілей, така точка зору найбільш чітко відображає сутність інноваційної стратегії кредитних організацій і цілком може бути адаптована до інноваційної стратегії управління фінансовими інноваціями в банках і небанківських кредитних організаціях. Інноваційна діяльність, по суті, сприяє органічному зростанню організації, створює нові потоки доходів, доводить до максимуму існуючі можливості і створює передумови для виходу на нові ринки збуту. З цього випливає, що інноваційна стратегія банку або

Передплатний індекс 21847

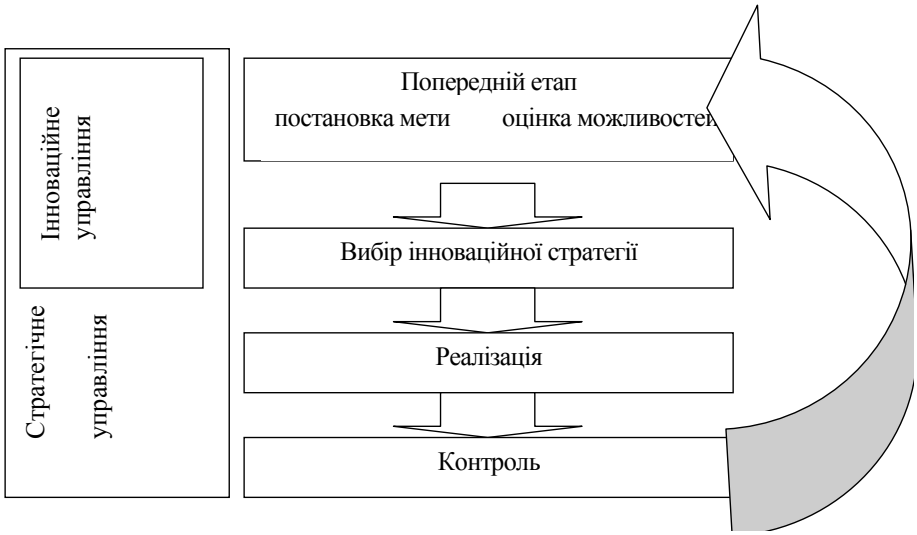

Рис. 2. Модель формування стратегічного інноваційного управління банках та небанківських кредитних організаціях

небанківської кредитної організації виконує функції створення конкурентної стратегії, формування портфеля фінансових інновацій, розробки та вибору методів управління фінансовими інноваціями та контролю за ними (рис. 1) [3, с. 202].

Отже, інноваційна стратегія — план дій банку або небанківської кредитної організації, який передбачає створення конкурентної позиції, формування портфеля інновацій, розробку і вибір методів управління ними, а також контроль з метою досягнення поставленої мети.

Формування будь-якої стратегії передбачає створення механізму її реалізації. Слід зазначити, що в провідних зарубіжних банках за останнє десятиліття була створена ефективна система управління і стратегічного планування інноваційної діяльності для підвищення гнучкості і адаптивності бізнесу. Так, програма "Дух інновацій" французького банку BNP Paribas націлена на те, щоб інновації увійшли в число найважливіших активів банківської індустрії, в якій дослідження і розробки починають грати не меншу роль, ніж в інших галузях економіки [4, с. 126]. Показовим у цьому відношенні є і девіз одного з великих банків світу іспанського Santander: "Цінності з ідей" (англ. Value from Ideas), який свідчить про його стратегічну націленість на всебічне використання інновацій. В українських комерційних банках як і в небанківських кредитних організаціях, відділів з інноваційного розвитку, як правило, немає. В основному процес створення інноваційних продуктів здійснюється роботою маркетингових підрозділів. Це пов'язано з тим, що більшість українських комерційних банків і небанківських кредитних організацій не можуть дозволити собі зайві витрати на утримання відділів, що займаються тільки інноваційними розробками. В умовах коли загострюються кризові явища навпаки спостерігається тенденція щодо укрупнення підрозділів фінансово-кредитних організацій. Крім того, в українських банках та небанківських кредитних організаціях впроваджують фінансові інновації, які вже були впроваджені і, як правило, здобули ефективність, в європейських країнах [5, с. 127].

Процес стратегічного інноваційного управління в банках та небанківських кредитних організаціях включає в себе безпосередньо стратегічне управління, що складається з 4 етапів: попередній, вибір інноваційної стратегії, реалізацію інноваційної стратегії та контроль (рис. 2) [6, с. 452]. Так, на попередньому етапі банк або небанківська фінансова установа, перш за все, формулюють мету, яку хочуть досягти при впровадженні інновацій. Встановлюється місія-призначення, місія-орієнтація і місія-політика організації, в яких підкреслюється прихильність до інноваційної діяльності та інноваційних стратегій. Крім того, проводиться оцінка можливостей банку та небанківських кредитних організацій.

Аналізується внутрішнє середовище і оцінюється інноваційний потенціал. Потім аналізується стан зовнішнього середовища і дається оцінка інноваційного клімату. І, як результат першого етапу, визначається інноваційна позиція організації.

На етапі вибору інноваційної стратегії:

— встановлюються базові стратегії розвитку та їх інноваційні складові;

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Типи інноваційних стратегій в банках та небанківських кредитних організаціях

№	Назва стратегії	Суть стратегії	Перспектива реалізації	Рівень ризику	Стратегічні перспективи маркетингових рішень
1	Адаптивна	впровадження фінансової інновації, апробованої іншими банками	короткострокова	низький	підвищення рівня сервісу, розширення асортименту
2	Попереджуюча	впровадження революційної фінансової інновації	довгострокова	високий	освоєння нових ринків збуту, зниження витрат виробництва, отримання конкурентних переваг
3	Поліпшуюча	впровадження еволюційної фінансової інновації	короткострокова	низький	диференціація продукту, поліпшення іміджу кредитної організації

— здійснюється підбір і оцінка альтернативних інноваційних стратегій;

— здійснюється вибір і формулюється переважна інноваційна стратегія [7, с. 93].

Реалізація інноваційної стратегії передбачає розробку стратегічного проекту (складу стратегічних змін і заходів по їх здійсненню) і план реалізації проекту. Особливо враховується інноваційний характер перетворень.

На заключному етапі здійснюється контроль процесу реалізації проекту, оцінюється ефективність процесу реалізації і, якщо це необхідно, проводиться необхідне корегування проекту, стратегій, мети, місії.

Визначено типи стратегії, які можуть бути адаптовані щодо впровадження фінансових інновацій в банках та небанківських кредитних організаціях (табл. 1) [8, с. 115].

Адаптивна стратегія орієнтована на впровадження фінансових інновацій, апробованих іншими банками та небанківськими кредитними організаціями. В цьому випадку інноваційний розвиток банку або небанківської фінансово-кредитної організації носить наздоганяючий характер, де впровадження інновацій здійснюється як відповідна міра щодо фінансово-кредитних організацій, що впровадили ці інновації раніше. Вона орієнтована на короткострокову перспективу. Такий вид стратегії використовується сьогодні більшістю як банків, так і небанківських кредитних організацій при впровадженні в їх діяльність, наприклад, мобільного банкінгу, електронної черги та тощо.

Попереджаюча стратегія, навпаки, характерна для банків та небанківських кредитних організацій, які впроваджують революційні фінансові інновації. Конкуренція на цьому ринку відсутня, тому банк та небанківська кредитна організація отримує суттєві конкурентні переваги. Однак рівень ризику при використанні цієї стратегії є досить високим. Упровадження революційної фінансової інновації тягне за собою ряд ризиків: ризик ліквідності, втрати ділової репутації, комерційний та інші. Цей вид стратегії використовувався при впровадженні інтернет-банкінгу на ринку послуг населення. Існуюча система Клієнт-Банк, аналогом якої став інтернет-банкінг, була призначена виключно для юридичних осіб. У зв'язку з цим інтернет-банкінг для фізичних осіб можна вважати революційною інновацією на ринку послуг населення. Серед небанківських кредитних організацій попереджувальну стратегію реалізовували мікрофінансові організації, першими вийшли на ринок мікрокредитування [9, с. 23].

Поліпшуюча стратегія є відповіддю на ринкові зміни. Кредитні організації як учасники банківського ринку змушені змінюватися у зв'язку з чим, модифікували свої продукти і послуги. Така стратегія характеризується низьким рівнем ризику, високим рівнем конкуренції, короткостроковою перспективою реалізації і спрямованістю в основному на розширення асортименту та розширення функціональних якостей продукту. Наприклад, впровадження експрес кредитування. Така інновація є аналогом класичного кредитування[10, с. 23]. Відмінністю є лише термін розгляду заявки і набір документів, що надаються.

ВИСНОВКИ

Отже, основними стратегіями розвитку і впровадження фінансових інновацій в банках і небанківських кредитних організаціях є [11, с. 57]:

— адаптивна стратегія (орієнтована на впровадження фінансових інновацій, вже апробованих іншими кредитними організаціями);

Передплатний індекс 21847

— поліпшуюча стратегія (орієнтована на якісну модифікацію існуючих фінансових інновацій, з метою диференціації продукту і поліпшення іміджу кредитної організації);

— попереджуюча стратегія (орієнтована на розробку і впровадження піонерних інновацій, завоювання лідируючих позицій за новими технологіями і продуктами, які не мають аналогів на ринку).

Література:

1. Петрова І.Л. Інноваційна діяльність: стимули і перешкоди [Текст]: монографія / І.Л. Петрова, Т.І. Шпильова, Н.П. Сисоліна. — К.: Дорадо, 2010. — 320 с.

2. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. — Т. 3. — К.: Фенікс, 2011. — 76 с.

3. Касьяненко В. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В. Касьяненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 4. — С. 200—204.

4. Козлова А.І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети / А.І. Козлова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2012. — № 725. — С. 125—129

5. Карп'юк О.П. Національні моделі стимулювання інноваційного процесу / О.П. Карп'юк // Стратегічні пріорітети. — 2013. — № 3. — С. 46—51.

6. Інноваційні механізми стратегії фінансового управління / Редкол.: Т.І. Єфименко (голова) та ін. — К.: ДННУ "Акад. фін. управління", 2012. — 1302 с.

7. Лавров Р.В. Стратегія розвитку фінансових інноваційних технологій / Р.В. Лавров // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — № 3. — С. 92—94.

8. Карпенко Г. Фінансові інновації: питання теорії та можливості впровадження в економіку країни / Г. Карпенко, А. Данькевич // Фінанси України. — 2008. — № 9 (154). — С. 111—118.

9. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. // С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К.: Знання, 2010. — 532 с.

10. Иванова О.В. О сущности банковских инноваций / О.В. Иванова // ФЭС: Финансы. Экономика. Стратегия: Инновационная экономика: человеческое измерение. ВГТА. — 2010. — № 3. — С. 21—25.

11. Пантєлєєва Н.М. Вплив фінансових інновацій на ризики банківської діяльності Н.М. Пантєлєєва // Наука й економіка. — 2013. — № 4 (32), Т. 2. — С. 55—65.

References:

1. Petrova, I. L. Shpylyova, T. I. and Sysolina, H. P. (2010), Innovatsijna diial'nist': stymuly i pereshkody [Innovative activity: incentives and disincentives], Dorado, Kyiv, Ukraine.

2. "Innovations in Ukraine: the European experience and recommendations for Ukraine", Tom 3, vol. 3, pp. 76.

3. Kasyanenko, V. (2011), "Foreign experience of innovation potential of the economy and the possibility of its use in Ukraine", Marketynh i menedzhment innovatsij, vol. 4, pp. 200—204.

4. Kozlova, A. I. (2012), "An innovative model of development of Ukraine's economy: international priorities", Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika", vol. 725, pp. 125—129.

5. Karp'yuk, O. P. (2013), "National patterns stimulate innovation process", Stratehichni prioritety, vol. 3, pp. 46—51.

6. Yefy'menko, T. I. (ed.). (2012), Innovacijni mexanizmy' stratehiyi finansovoho upravlinnya [Innovative mechanisms of fi nancial management strategies]. Ky'yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].

7. Lavrov, R. V. (2013), Stratehiya rozvy'tku finansovy'x innovacijny'x texnolohij [The strategy of development of fi nancial innovation technologies]. Markety'nh i menedzhment innovacij [Marketing and Innovation Management], 3, 92—94 [in Ukrainian].

8. Karpenko, H. Dan'kevy'ch, A. (2008), Finansovi innovaciyi: py'tannya teoriyi ta mozhly'vosti vprovadzhennya v ekonomiku krayiny' [Financial innovation: theory and implementation opportunities in the economy]. Finansy Ukrayiny [Finance of Ukraine], 9, 111—118 [in Ukrainian].

9. Naumenkova, S. V. (2010), Ry'nok finansovy'x posluh [Financial services market]. Ky'yiv: Znannya [in Ukrainian].

10. Ivanova, O. V. (2010), O sushhnosti bankovskix innovacij [On the essence of banking innovation]. FE'S: Finansy'. E'konomika. Strategiya: Innovacionnaya ekonomika: chelovecheskoe izmerenie. VGTA [PES Finance. Economy. Strategy: Innovative economy: the human dimension. VSTA], 3, 21—25 [in Russian].

11. Pantyelyeyeva, N. M. (2013), Vply'v finansovy'x innovacij na ry'zy'ky' ankivs'koyi diyal'nosti [The impact of financial innovation in banking risks]. Nauka j ekonomika [Science and economics], 4 (32), 55—65 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 368.029

В. П. Братюк,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, Мукачівський державний університет
Р. В. Гвоздак,
магістр спеціальності Фінанси, Мукачівський державний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

V. Bratiuk,
Ph.D., Associate Professor of Finance, Mukachevo State University
R. Hvozdak,
masters in Finance, Mukachevo State University

INNOVATIVE SERVICES IN THE REINSURANCE

У статті розглянуто причини необхідності запровадження інноваційних послуг на перестраховому ринку, виокремлено сучасні види інноваційних послуг на ринку перестрахування, а також переваги їх застосування.

The article discusses the reasons for the need to introduce innovative services to re insurance market, singled modern types of innovative services in the reinsurance market and the benefits of their use.

Ключові слова: перестрахування, сек'ютеризація, страхові бонди, сайдкар, електронна біржа перестрахування.

Key words: reinsurance sek'yuteryzatsiya, insurance bonds, sidecar, electronic exchange of reinsurance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На розвиток ринкового середовища, в тому числі, і на особливості формування українського ринку перестрахування безпосередньо впливають процеси розширення інтеграційних взаємозв'язків між державами та поглиблення глобалізаційних процесів у світі. Для того, щоб вітчизняні страхові компанії могли впевнено себе почувати у встановленні міжнародних зв'язків, зокрема при укладанні договорів з іноземними партнерами, їх фахівці мають володіти сучасними технологіями, запроваджувати інноваційні перестрахові послуги.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження сутності та значення перестрахування, теоретичних засад розвитку ринку перестрахування зробили вітчизняні вчені: Кнейслер О.В., Осадець С.С., Ткаченко Н.В., Третяк К.В., Шолойко А.С., а також зарубіжні — Балакірєва В.Ю., Коулмен М., Юрченко Л.О. та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити, що в Україні залишаються недостатньо дослідженими питання щодо підвищення ефективності функціонування ринку перестрахування та визначення перспектив подальшого розвитку.

Більш детального вивчення потребують питання запровадження інноваційних послуг у сфері перестрахування та удосконалення вже існуючих.

МЕТА СТАТТІ

Дослідити ринок інноваційних послуг з перестрахової діяльності у рамках голобалізаційних світових процесів та виокремити основні тенденції сучасного страхового бізнесу з точки зору перестрахової діяльності як на території України, так і за її межами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтеграція у сфері перестрахування, основним проявом якої є перестрахування ризиків зарубіжних страховиків, експансія іноземного капіталу, створення спільних перестрахових компаній чи пулів, посилює взаємозв'язки та взаємозалежності між національними ринками перестрахування, сприяє взаємному зближенню учасників ринків у контексті переплетіння їх економічних інтересів в межах світового масштабу з метою забезпечення глобального перестрахувального захисту.

Тобто перестрахування ризиків у нерезидентів на сьогоднішній день виконує свою класичну і зрозумілу в усьому світі роль, гарантую-

Передплатний індекс 21847

чи не тільки страховику, а й страхувальнику виплати за великими збитками, а також стабільність фінансового становища.

У тепрішніх умовах розвитку, взаємодія українських страховиків і перестраховиків-нерезидентів у 2011—2015 рр. поступово зменшується, професійні компанії припиняють роботу з вітчизняними перестрахувальниками (як приклад — один з найстаріших партнерів українського ринку — Мюнхенське перестрахувальне товариство), загострюється проблема з розміщенням одиничних великих ризиків на класичних ринках [1].

Серед причин зниження інвестиційної привабливості вітчизняного ринку перестрахування можна виділити наступні:

1) виникнення у 2014—2015 рр. проблем з конвертацією валюти за договорами перестрахування у зв'язку із введенням обмежень НБУ і, як наслідок, порушення строків страхових виплат;

2) зниження темпів росту ринку страхування;

3) затримка сплати премій вітчизняними страховиками;

4) посилення вимог до якості ризиків і відповідності тарифів з боку іноземних партнерів.

Можливості міжнародної інтеграції у світовий ринок зменшує кон'юнктура вітчизняного перестрахового ринку. Українські страховики залишають ризики на власному утриманні, а також, збитки за ними, що є однією з причин зростання обсягу внутрішнього перестрахування.

Незважаючи на проблеми та кризові явища в економіці, перспективи розвитку українського ринку перестрахування можна відзначити як такі, що мають позитивні тенденції.

До факторів, які в майбутньому будуть сприяти розвитку українського перестрахового ринку та його інтеграції в світовий ринок перестрахування можемо віднести такі:

— капіталізація страховиків для зміцнення їх фінансової стійкості дозволить збільшити місткість страхового ринку для прийняття більшої кількості та обсягів покриття ризиків від цедентів;

— утворення інституту професійних перестраховиків буде сприяти підвищенню попиту на перестрахування та покращенню якості продажу перестрахової послуги;

— вживання новітніх ефективних управлінських технологій в діяльності страхових компаній дасть змогу вивести їх на більш високий рівень та забезпечити зростання їх конкурентоспроможності у порівнянні з іншими страховиками;

— розширення подальшої територіальної диверсифікації бізнесу та збільшення географії перерозподілу ризиків за допомогою перестрахування;

— зміна традиційних видів перестрахування шляхом конвергенції перестрахових і фінансових послуг, а також утворення альтернативного фінансового перестрахування та використання перестрахування на основі раціонального управління активами перестраховика, тобто сек'юритизації;

— впровадження інноваційних видів перестрахових послуг, що дозволить збільшити інвестиційну привабливість українського ринку та підвищити конкурентоздатність страховиків.

Нововведеням на страховому ринку України є альтернативне перестрахування, або альтернативне управління ризиком — це широкий спектр способів перерозподілу фінансового і страхового ризиків, пов'язаних з діяльністю страхових організацій, які відрізняються за рядом ознак від традиційних видів страхування.

Розглянемо альтернативні інструменти перестрахування (табл. 1).

Більш детально альтернативне перестрахування можна розуміти як фінансове перестрахування, тобто відносини між страховиком і перестраховиком, пов'язані з перерозподілом страхового і фінансового ризику, що притаманні страховій діяльності на довгостроковій основі.

Специфічний ризик збереження вартості акумульованих коштів страхових резервів страховики несуть при проведенні страхування життя. Окрім традиційних договорів перестрахування, страхові компанії мають можливість використовувати один із альтернативних інструментів — фінансування шляхом переведення майбутнього доходу в капітал, створюючи, таким чином, додаткові страхові резерви за договорами довгострокового накопичувального страхування життя. Такий метод дозволяє уникати залежності від сторонніх учасників перестрахового ринку та отримувати страхові премії в повному обсязі.

Одним із альтернативних інструментів перестрахування є сек'юритизація, що може застосовуватися як за договорами перестрахування життя, так і за договорами загального перестрахування.

Страхова компанія, на основі укладеного договору, передає спеціальній перестраховій установі частину своїх ризиків, сплачуючи при цьому частину премії. В свою чергу, спеціальна перестрахова компанія здійснює емісію та розміщення облігацій катастроф.

Кошти, що надходять від інвесторів в оплату облігацій, вкладаються у найбільш надійні інструменти фондового ринку, зокрема: державні цінні папери та корпоративні цінні папери. За рахунок отриманого інвестиційного прибутку, спеціалізована перестрахова компанія сплачує відсотки інвесторам. Якщо протягом терміну обігу облігацій відбувається страхова подія і при

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Види альтернативних інструментів передачі страхових ризиків

№ п/п	Види альтернативних інструметів	
	Non-life	Life
1	Сек'ютеризаця	Фінансування шляхом переведення майбутнього доходу в капітал
2	Катастрофічні бонди (cat bonds)	Сек'ютеризація вбудованої вартості (embedded value securitization)
3	Облігації фінансової кризи (financial crisis bonds)	Облігації екстремальної захворюваності (morbidity bonds)
4	Сайдкари (sidecars)	Облігації екстремальної смертності (mortality bonds)
5	Електронна біржа перестрахування «FlyRe»	

Джерело: складено автором на основі [2].

цьому рівень збитків перевищує попередньо встановлений граничний показник, то виплата процентів та основної суми боргу залежно від конкретних умов випуску припиняється, а кошти із сформованого фонду передаються страховій (перестраховій) компанії для погашення збитків. Якщо ж страхова подія не відбулась, то виплата основної суми за облігаціями здійснюється по закінченню терміну їх обігу.

До альтернативних інструментів передачі ризиків відносяться і катастрофічні бонди, які являють собою різновид цінних паперів у вигляді платіжного зобов'язання, контракту між емітентом, інвестором і фінансовими посередниками. Умови звільнення від зобов'язань емітента катастрофічної облігації залежать від ряду причин. Наприклад, катастрофічні бонди, випущені страховою компанією Winterthur Insurance, встановлювали в якості "катастрофи" наступні події: вітер понад 75 км/год., град, збиток більш 6000 автомобілів тощо. [3]

Суттєвою перевагою катастрофічних бондів є низькі витрати на транзакції порівняно зі страховим підходом, оскільки страхове покриття зазвичай включає в себе вартість придбання цінних паперів, моніторингу та регулювання втрат, кожне з яких може бути мінімізоване шляхом використання фінансових ринків. Крім того, катастрофічні облігації дуже слабо пов'язані з ринковим ризиком, тому також можуть бути використані як інструмент хеджування.

Передумовою виникнення "облігацій катастроф" (cat bonds) є світова фінансова криза, за якої банківська система зазнала вагомих втрат. Певна річ, це негативно відобразилось на майновому стані страхувальників, які здійснювали страхування фінансові ризики, тому реалізація значної кількості фінансових ризиків у масштабах економіки позначилась негативно не лише на самих страхувальниках, а й на фінансовому стані перестрахувальників. За таких умов постає необхідність розробки нового виду цінного паперу, що використовуватиметься для перестрахування фінансових ризиків страхових компаній.

Таким чином, альтернативою "облігацій катастроф" є "облігації фінансової кризи" (financial crisis bonds). Які так само, як у випадку з облігацією катастроф, використовуються при певних умовах. До прикладу, такими умовами може бути зниження промислового виробництва на 5%, зменшення рівня реальних доходів домогосподарств в межах економіки на 10%, різке зростання проблемної заборгованості у банківському секторі загалом на 2,5 % тощо. За таких умов імовірність неповернення коштів позичальниками банків різко зростає.

Функціонування "облігації фінансової кризи" відбувається таким чином — страховик за допомогою андерайтингової компанії випускає борговий цінний папір типу "облігація фінансової кризи", сума виручених коштів за облігацією спрямовується на фінансування інвестиційної діяльності страховика, що в свою чергу дозволяє отримувати дохід від інвестиційної діяльності, частина якого спрямовується на виплату купонного доходу за борговим цінним папером.

Така виплата відбувається лише за умови, що ризик, який перестрахований таким інструментом, не настає. Якщо ж фінансовий ризик фактично відбувся, тобто криза у банківському секторі та економіці загалом настає, то зобов'язання із сплати купонного доходу та погашення основного тіла облігації відсутні. В цьому і криється подібність між пропонованим інструментом та механізмом перестрахування. Якщо в другому випадку перестрахувальник покриває збитки відповідно до договору перестрахування, то у першому випадку — ці збитки покриваються з суми, отриманої від розміщення цінних паперів на фондовому ринку.

Процес виплати купонного доходу відбувається щорічно або ж з іншою періодичністю відповідно до умов випуску боргового цінного паперу, які визначаються на початку планування перестрахування ризиків. Тому, коли настає термін погашення зобов'язань за облігацією і ризики за цінним папером не настають — відбувається погашення основного тіла боргу. Логічним є й те, що для забезпечення привабливості та ліквідності цінного паперу купонна ставка повинна бути високою, щоб учасники фінансового ринку вкладали кошти у механізм перестрахування ризиків страховика.

По суті випуск облігацій матиме позитивний вплив на фінансовий стан підприємства, адже в моделі не враховано платежі, які отримуватиме страховик від страхувальників. Також при емісії

Передплатний індекс 21847

цінних паперів страховик здійснить незначні витрати для залучення андерайтингової компанії, яка буде виконувати основні функції із випуску та підтримання ліквідності цінних паперів.

Наступним альтернативним інструментом перестрахування є сайдкар, який передбачає створення спеціалізованої установи при страховій компанії. Відповідно,такий інструмент може обслуговувати лише компанію, що є засновником, утримуючи при цьому частину відповідальності за її ризиками.

Переважно, сайдкари створюються на термін до двох років, з подальшою ліквідацією або реорганізацією для перестрахування інших ризиків. Як і спеціальні перестрахові установи, вони здійснюють емісію цінних паперів та розміщують їх серед інвесторів. Проте, на відміну від облігацій катастроф, сайдкари можуть брати квотну участь у всьому перестраховому портфелі страхової компанії. Тому створення сайдкарів є найбільш доцільним при зростанні вартості послуг перестрахування та з метою загального підвищення платоспроможності страховика.

Окрім альтернативного перестрахування серед інновацій на ринку перестрахування можна виділити застосування електронної системи "FlyRe" — електронна біржа перестрахування. Така система є унікальною розробкою вітчизняних фахівців, що забезпечує:

— можливість швидкого отримання котирування ризиків;

— доступність ринку перестрахування за допомогою швидких онлайн-комунікацій;

— доступність документообігу, що забезпечується автоматичним формуванням ковер-нот та акцептів;

— зменшення витрат на проведення перестрахових операцій за рахунок скорочення часу на пошук вигідних умов та ціни перестрахування;

— можливість управляти страховим портфелем;

— формування якісних аналітичних звітів та отримання повної інформації щодо активності на ринку онлайн-перестрахування.

За допомогою використання електронної біржі перестрахування можна перестраховувати ризики будь-яких видів страхування: майнового, відповідальності. До основних переваг цієї біржі перестрахування є: легкість і мобільність у застосуванні системи; автоматизація процесів перестрахування; зниження до мінімального рівня застосування людського ресурсу; пришвидшення процесу перестрахування; зниження витрат на перестрахування ризиків; система подає готову клієнтську базу; перестрахування ризиків за допомогою автоматичної системи документообігу; забезпечення активної участі на ринку; перспектива контролю за процесами з перестрахування, а також їх аналізу за допомогою наявності статистики.

Завдяки цьому інноваційному виду технічної допомоги з пропозиції перестрахових послуг є можливість наблизитися цеденту і перестраховику та посилити ефективність їхньої взаємодії. Електронна система "FlyRe" об'єднує учасників світового перестрахового ринку: так, у 2015 році активним учасником цієї біржі стала компанія VIG Re (австрійська перестрахова компанія).

Вагомими перевагами електронної біржі перестрахування є перестрахування ризиків за допомогою автоматичної системи документообігу, а також швидкість та скорочення витрат за рахунок зниження частки людського ресурсу. Водночас у цього інноваційного методу у перестрахуванні є низка недоліків, серед яких: відсутність можливості підтвердження фінансового стану сторін перестрахової угоди та невизначеність переліку дій перестрахувальника і перестраховика при настанні страхового випадку, а також перестрахування ризиків лише на факультативній основі.

Наступним видом інноваційних послуг перестрахування варто виділити перестрахування політичних ризиків. На ринку класичного страхування політичні ризики на страхування практично не приймалися. В Україні ці ризики є виключенням із умов страхового договору.

Проте питання страхування від наслідків дій політичних ризиків для вітчизняного ринку є актуальним, особливо для іноземних інвесторів. Адже політичний ризик можна визначити як дію чи бездіяльність іноземного уряду, що перешкоджає інвестиціям та призводить до фінансових втрат власників капіталів.

Політичні ризики практично не приймаються на страхування через свою непрогнозованість та важкість наслідків. На світовому ринку перестрахуванням політичних ризиків займаються відомі перестраховики: Munich Re, Hannover Re, Swiss Re, Berkshire Hathaway Re.

Потенційними споживачами такої послуги виступають транснаціональні корпорації, які зацікавлені в стабільній роботі в будь-якій країні. Зрозуміло, що для вітчизняних страховиків цей вид послуг є новим, проте, відкриває можливості виходу на міжнародний ринок перестрахування, розширення бізнесу.

Також необхідно враховувати сучасні ризики вітчизняного ринку — це висока ймовірність настання воєнних та терористичних ризиків. Можливість їх покриття за рахунок розробки і впровадження перестрахового захисту дозволить захистити страхувальників від наслідків політичних ризиків і посилити позиції вітчизняних страховиків на світовому страховому ринку.

Передплатний індекс 21847

Актуальним на сучасному етапі розвитку суспільних відносин є страхування і відповідне перестрахування нових видів ризиків, до яких відносяться аерокосмічні ризики, енергетичні ризики, екологічні ризики, терористичні ризики, катастрофічні ризики. Такі ризики мають високу ймовірність настання та значні за обсягами збитки. Так, для прикладу, літак Малайзії Airlines B777, що летів з Амстердаму до Куала-Лумпур у 2014 році, був збитий в Україні. В результаті чого загинули 283 пасажири та 15 членів екіпажу. Страхові виплати склали 25 млн $, що були виплачені компанією Willis. Величезні збитки були б для окремої страхової компанії не підйомними, проте за рахунок перестрахування можуть бути покритими [4].

Ще одним новітнім напрямом перестрахового захисту в Україні є катастрофічні ризики. Також практично не підлягають страхуванню екологічні ризики, що обумовлено, зокрема: недовірою страховиків і страхувальників у повному дотриманні умов договору при проходженні позовів в суді; складністю відшкодування витрат на усунення наслідків порушення умов навколишнього середовища; відсутністю методик оцінки ймовірних збитків від аварійного забруднення навколишнього природного середовища та інших природно-антропогенних катастроф; відсутністю відповідних методик розрахунку тарифних ставок.

Проте покриття зазначених ризиків є актуальним для України: паводки на Закарпатті, в Одеській, Миколаївській, Херсонській областях; техногенні катастрофи, пов'язані із пожежами в Чорнобильській зоні, загальні збитки за якими становили понад 50 млн грн.; пожежа на нафтобазі у Київській області зі збитками більше як 50 млн грн.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Необхідність перестрахового захисту катастрофічних і політичних ризиків в Україні є безперечною. Запровадженню перестрахових операцій сприятимуть наступні заходи:

— об'єднання зусиль страховиків для ефективного захисту від цих збитків (створення пулів);

— модернізація традиційних і застосування нових спеціалізованих перестрахових продуктів;

— залучення додаткового перестрахування (ретроцесії);

— визначення обгрунтованих тарифів, котрі покриватимуть можливі катастрофічні і політичні ризики.

Підвищення попиту на ринку вимагають від учасників запровадження інноваційних видів перестрахових послуг. Удосконалення функціонування електронної перестрахової біржі та розробка інноваційних видів покриття дасть змогу посилити ефективність взаємодії учасників ринку перестрахування.

Література:

1. Кнейслер О.В. Оптимальне поєднання форм і методів перестрахування [Електронний ресурс] / О.В. Кнейслер // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2012. — №1. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2012_1/12_1_12.pdf

2. Mark Coleman. Reinsurers braced to withstand turbulent weather and financial storms. // Global Reinsurance Highlights 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.standardandpoors.com

3. Третяк К.В. Інноваційні послуги на ринку перестрахування / К.В. Третяк // Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку: зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (12—13 листопада 2015 р., м. Тернопіль). — Тернопіль: Астон, 2015. — С. 150—151.

4. Шолойко А.С. Тенденції розвитку страхового ринку: вітчизняний та світовий аспекти / А.С. Шолойко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. — 2014. — № 3 (156). — С. 60—65.

References:

1. Knejsler, O.V. (2012), "The optimum combination of forms and methods of reinsurance", Visnyk Universytetu bankivs'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy, vol. 1, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2012_1/12_1_12.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

2. Mark Coleman (2012), "Reinsurers braced to withstand turbulent weather and financial storms. Global Reinsurance Highlights 2012", available at: http://www.standardandpoors.com (Accessed 10 Oct 2016).

3. Tretiak, K.V. (2015), "Innovative services for the reinsurance market", Finansovo-bankivs'ki ta administratyvni posluhy: problemy upravlinnia ta perspektyvy rozvytku [Financial and banking and administrative services: management problems and development prospects], Zbirnyk tez dopovidej Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Collection of theses of the International scientific and practical conference], Ternopil, Ukraine, 12—13 November, pp. 150—151.

4. Sholojko, A.S. (2014), "Trends in the insurance market: domestic and international aspects", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia: Ekonomika, vol. 3 (156), pp. 60—65.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 63.008.4

А. А. Брояка,
к. е. н., доцент кафедри економіки,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

A. Broyaka,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Economic Department, Vinnytsia National Agricultural University, Vinnytsia

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ORGANIZATION AN EFFECTIVE INFORMATION AND ADVISORY SUPPORT OF AGRICULTURE

У статті досліджено особливості становлення та розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення в сільському господарстві України. Розглянуто організаційну структуру ринку сільськогосподарських інформаційно-консультаційних послуг за основними суб'єктами їх надання, здійснено їхній порівняльний аналіз, визначено переваги та недоліки кожного з них. Окреслено засади організації ефективного інформаційно-консультаційного забезпечення в сільському господарстві. Сформовано критерії оцінювання результативності та ефективності надання інформаційно-консультаційних послуг сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню, що дозволить здійснювати контроль за їх виконанням, покращувати їх якість та ефективність, визначати пріоритетні напрями майбутньої інформаційно-консультаційної діяльності. Зроблено висновки про необхідність державної підтримки та застосування системного підходу до формування єдиної мережі інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства задля підвищення його ефективності.

The peculiarities of formation and development of information and advisory support of agricultural sector in Ukraine are studied in the article. The organizational structure of the market for agricultural information and advisory services is considered in regard of their provision subjects, their comparative analysis is conducted, and the advantages and disadvantages of each are identified. The conceptual grounds for the organization of effective information and advisory support in agriculture are outlined. The criteria for evaluating effectiveness and efficiency of agricultural information and advisory services to agricultural producers and rural population are offered, that can be used for monitoring their implementation, for improvement of their quality and efficiency, for identifying priority areas of future information and advisory activities. It is concluded that the state support and the system approach application to the development of a single network of information and advisory support of agriculture are necessary in order to increase its efficiency.

Ключові слова: інформаційно-консультаційне забезпечення сільського господарства, інформаційно-консультаційна діяльність, інформаційно-консультаційні послуги, сільське господарство, сільськогосподарське дорадництво, сільськогосподарські дорадчі служби, ефективність.

Key words: information and advisory support of agriculture, information and advisory activity, information and advisory services, agriculture, agricultural extension, agricultural extension services, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На теперішній час в економіці України відбуваються глибокі структурні перетворення, пов'язані із політичним та соціально-економічними трансформаціями, що не оминуло і сільське господарство. Децентралізація влади, зміни пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності, інфляційні процеси, зміни в оподаткуванні та інші чинники здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив на сільськогосподарських товаровиробників та сільських жителів. Вони змушені швидко реагувати та пристосовуватись до таких перетворень, аби підтримувати ефективність свого господарювання на належному рівні. Знаходячись у певній територіальній віддаленості від адміністративних центрів, де приймаються головні управлінські рішення, здійснюються наукові дослідження, розташовані постачальники засобів виробництва та переробні підприємства, вони постійно відчувають обмеженість в інформації. Тому питання організації ефективного інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства, що сприяло б усуненню інформаційного вакууму між сільгоспвиробниками, з одного боку, та науково-дослідними установами, державними органами, споживачами та іншими суб'єктами ринкової інфраструктури, з іншого — є доволі актуальним.

Передплатний індекс 21847

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні засади здійснення інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства широко представлено в працях багатьох українських та зарубіжних вчених, зокрема: М.Ф. Безкровного, О.М. Бородіної, О.А. Галича, С.М. Григор'єва, Т.П. Кальної-Дубінюк, О.П. Недбалюка; Д.С. Алєксанова, А. Ван ден Бана, В.М. Кошелєва, Б.С. Сивреса та ін. Розвиток інформаційно-консультаційної діяльності а аграрному секторі України проаналізовано такими вітчизняними дослідниками, як: І.М. Криворучко, М.Ф. Кропивко, Р.Я. Корінець, І.П. Кудінова, М.І. Лобанов, В.В. Самсонова, Р.М. Шмідт. Однак проблема організації високоефективного інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства, що сприяло б розвитку галузі та покращенню рівня життя в сільській місцевості, залишається невирішеною.

ЦІЛІ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Дослідити сучасний стан організації інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства, визначити його недоліки та сформулювати засади його ефективного функціонування в контексті його розвитку як системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування суб'єктів надання сільськогосподарських інформаційно-консультаційних послуг в Україні розпочалося з часів здобуття незалежності. Вони відіграли значну роль у забезпеченні процесів приватизації та роздержавлення землі і майна, становленні фермерства, реформуванні колишніх колгоспів і радгоспів у ринкові організаційні утворення [5]. Більш стрімкого розвитку інформаційна-консультаційне обслуговування сільгоспвиробників набуло із прийняттям Закону України "Про Сільськогосподарську дорадчу діяльність" від 17 червня 2004 року [11] та завдяки Державній цільові програмі сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2009 року [3]. Однак, зважаючи на хаотичність та багатовекторність створення сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб в Україні, сформувалось декілька їх організаційно-правових моделей [1, с. 48], що відрізняються за формами власності, джерелами фінансування, підходами до роботи з клієнтами, організаційною структурою та іншими критеріями. Серед суб'єктів надання інформаційно-консультаційних послуг в сільському господарстві можна виділити:

— сільськогосподарські дорадчі служби, дорадників та експертів-дорадників, які мають фахову підготовку, одержали кваліфікаційні свідоцтва та внесені до відповідного Реєстру (станом на 1 жовтня 2016 р зареєстровано 74, 749 та 777 відповідно) [8]. Вони функціонують як громадські організації, кооперативи, у складі наукових установ чи вищих навчальних закладів тощо. З 2003 року об'єднуються Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб України;

— Регіональні центри наукового забезпечення агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України;

— комерційні агроконсалтингові фірми.

Аналізуючи результати їх діяльності, можна зробити висновок, що кожна із моделей має свої переваги та недоліки (табл. 1). Більшість сільськогосподарських дорадчих служб виникло за підтримки міжнародної технічної допомоги. На жаль, після завершення донорських проектів більшість створених служб припинило або скоротило свою інформаційно-консультаційну діяльність [10, с. 13]. Це було пов'язано, по-перше, із прогалинами у розумінні зарубіжними партнерами специфічних українських умов та потреб у інформаційно-консультаційній допомозі. По-друге, українські сільськогосподарські виробники ще не готові або не мають змоги сплачувати за інформаційно-консультаційні послуги. По-третє, у більшості регіонів України дорадчі служби з'явились до того моменту, коли на державному рівні було визнано їх значущість. Більш життєздатними виявилися сільськогосподарські дорадчі служби, створені за ініціативою та за кошт українських вчених та сільськогосподарських виробників, у тому числі на базі аграрних університетів. Серед них інформаційно-консультаційний центр "Агро-Таврія" при Таврійському державному агротехнологічному університеті, регіональний інформаційно-консультаційний центр при Асоціації фермерів Київської області та інші. Вони здійснюють свою діяльність на госпрозрахунковій основі. Однак, це не виключає одержання коштів з державного та місцевого бюджетів при виконанні робіт, передбачених державними та обласними цільовими програмами, направленими на розвиток сільського господарства регіону.

Починаючи з 2007 року, в межах Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [2] у частині підтримки дорадництва розпочато фінансування соціа-

Передплатний індекс 21847

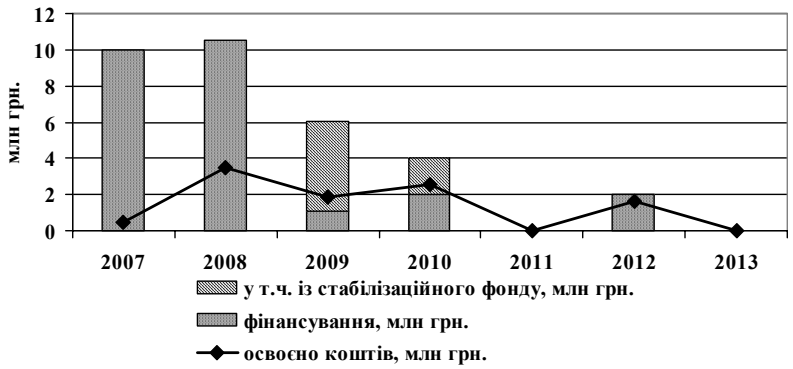

Рис. 1. Обсяг надання та використання коштів із держбюджету на соціально-спрямовані сільськогосподарські дорадчі послуги

Джерело: [7, с. 34; 10, с. 12].

данню дорадчими службами послуг з ефективного ведення сільськогосподарського виробництва малими агроформуваннями, впровадженню нових технологій, новітніх досягнень науки і техніки та підвищенню конкурентоспроможності продукції [7].

Другим потужним суб'єктом здійснення інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві є Національна академія аграрних наук України, яка володіє значним науковим потенціалом та банком наукової продукції [6, с. 343]. З 1998 р. в її структурі функціонують Центри наукового забезпечення агропромислового виробництва задля того, щоб науково-консультаційні послуги та інформація були доступні і безкоштовні для всіх суб'єктів підприємницької діяльності і населення. Регіональні центри створені на базі обласних дослідних установ, а також підрозділів наукових установ, які розміщені в регіонах. Зважаючи на те, що діяльність Національної академії аграрних наук асигнується з держбюджету, Центри наукового забезпечення АПВ НААН України за своїм статусом не мають права брати участь у тендері на отримання бюджетних коштів на здійснення сільськогосподарської дорадчої

льно-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг, що мало б сприяти стрімкому розвитку інформаційно-консультаційної діяльності. На жаль, через невідпрацьований механізм надання та контролю за використанням державних цільових коштів на цей вид діяльності, навіть ті незначні суми, що були виділені, не були освоєні (рис. 1). У 2011 р. та з 2013 р. кошти на державну підтримку сільськогосподарських дорадчих служб не виділялися. Загалом, на вказану мету за цією програмою фактично було використано 10,2 млн грн. бюджетних коштів, або 10,5% від прогнозного обсягу (97,3 млн грн.), що не сприяло належному на-

Таблиця 1. Переваги та недоліки здійснення інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві її суб'єктами

Суб'єкти	Переваги	Недоліки
Сільськогосподарські дорадчі служби	- Обізнаність щодо реальних проблем сільгоспвиробників та сільського населення, швидка реакція на зміну попиту. - Тісний зв'язок із користувачами послуг, довіра. - Розгалужена інфраструктура. - Надання безкоштовних послуг. - Тривалий досвід здійснення інформаційно-консультаційної діяльності (в т.ч. міжнародний). - Наявність кваліфікованих дорадників по всіх напрямах. - Можливість використання матеріально-технічної бази ВНЗ та НААН України	- Недостатня матеріально-технічна база. - Територіальна обмеженість зони діяльності. - Відсутність зобов'язань за якість, ефективність наданих послуг перед користувачами. - Неврегульоване законодавче забезпечення. - Невідпрацьований механізм отримання бюджетних коштів. - Недостатня довіра органів влади
Центри наукового забезпечення агропромислового виробництва регіонів НААН України	- Можливість використання матеріально-технічної бази НААН України. - Досвід та висока кваліфікація науковців. - Розгалужена інфраструктура. - Наявність великого обсягу інформації, наукових розробок. - Наявність відповідних дозволів для проведення навчання, курсів підвищення кваліфікації. - Відпрацьований механізм бюджетного фінансування. - Авторитет, довіра органів влади	- Інформаційно-консультаційна діяльність не є основним видом діяльності. - Віддаленість від більшості користувачів. - Надання послуг переважно з профільних питань головної наукової установи. - Негнучкість до змін попиту на інформаційно-консультаційні послуги
Приватні агроконсалтингові фірми	- Висока мотивація до ефективності та якості своєї діяльності. - Більш практична спрямованість послуг, ніж інформаційно-консультаційна. - Відсутність територіальної обмеженості та за категоріями клієнтів	- Віддаленість від користувачів, відсутність інфраструктури. - Висока вартість інформаційно-консультаційних послуг. - Низька інтеграція з науковими та навчальними установами. - Відсутність соціально-спрямованих дорадчих послуг. - Недостатня довіра органів влади

Джерело: сформовано автором на основі оцінки статистичних показників, власного спостереження, анкетного опитування суб'єктів та об'єктів інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві.

Передплатний індекс 21847

діяльності. Тому з числа провідних науковців у регіональних Центрах наукового забезпечення АПВ створюються громадські організації з надання соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг. Однак, як і Центри наукового забезпечення АПВ, вони надають послуги стосовно профільних питань провідної наукової установи Центру та не охоплюють інші питання, які можуть цікавити сільськогосподарських виробників та сільських жителів.

Третім суб'єктом надання інформаційно-консультаційних послуг є комерційні агроконсалтингові фірми. Вони займають доволі незначну частку ринку інформаційно-консультаційних послуг у сільському господарстві, оскільки надають їх на платній основі, що дорого вартує для багатьох суб'єктів господарювання на селі. Приватні агроконсалтингові фірми не є суб'єктами дорадчої діяльності, тому згідно із законодавством не можуть брати участі у конкурсі на надання соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг. Проте вони і самі не зацікавлені у здійсненні безкоштовної інформаційно-консультаційної діяльності, тому їх послуги не орієнтовані на задоволення потреб сільського населення, а тільки сільськогосподарських виробників, причому переважно великих.

Отже, інформаційно-консультаційне забезпечення сільського господарства в Україні донині ще не сформувалось як система, не впроваджено єдиного організаційно-економічного механізму її функціонування, не відпрацьовано дієздатної процедури її підтримки з боку держави, в тому числі фінансової. Недооцінка владою ролі та значення інформаційно-консультаційної діяльності гальмує її розвиток і, як насідок, стримує підвищення прибутковості аграрного сектора та зростання рівня добробуту сільського населення. Дана проблема мала б бути вирішена завдяки створенню Національного центру сільськогосподарського дорадництва та обласних (регіональних) сільськогосподарських дорадчих служб з їх районними відділами, згідно Розпорядженням КМУ "Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 р." [9], яка мала б об'єднати і Міністерство аграрної політики, і Національну академію аграрних наук, і Національну асоціацію сільськогосподарських дорадчих служб та вже існуючі інформаційно-консультаційні служби різних організаційно-правових форм, що б дозволило привести їх до єдиного формату. Створення ефективної та надійної системи інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських виробників із її представництвами на національному, обласних, районних та селищних рівнях дозволить охопити соціально-спрямованими дорадчими послугами 90% суб'єктів господарювання на селі, сільського населення та сільських громад [11, с. 300].

Розбудова системи інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства згідно Статті 404 Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом є також невід'ємною складовою євроінтеграційного процесу [10, с. 14]. Її нерозвиненість знижує конкурентоспроможність вітчизняного аграрного малого та середнього бізнесу на європейському та світовому ринках. Тому важливо не просто завершити формування системи інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства, а зробити її максимально ефективною. Адже погано працюючі інформаційно-консультаційні служби — це лише додатковий канал викачування коштів із аграрного сектора, в той час як гарно працююча служба сприяє розвитку галузі.

Головними засадами організації ефективної інформаційно-консультаційної діяльності є:

— відповідність її напрямів, методів та заходів цілям аграрної політики держави;

— відповідність результатів інформаційно-консультаційної діяльності завданню росту національного доходу країни та максимізації суспільного ефекту;

— зацікавленість сільгоспвиробників у послугах інформаційно-консультаційних служб та розширенні їхнього переліку;

— зацікавленість самих служб у досягненні зазначених вище результатів та в одержані вигоди не тільки безпосередньо їхніми клієнтами, але й економіки країни загалом;

— зацікавленість регіонів в розвитку служб на їхніх територіях;

— результативність створення та роботи служби з позиції бюджету всіх рівнів (національного, місцевого, районного);

— зацікавленість у співробітництві із науково-дослідними установами, проектними інститутам, дослідними господарствами і станціями, освітніми установами та посередництві між ними і сільськогосподарськими товаровиробниками.

Формуючи національну систему інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства доцільно включити до її складу вже функціонуючі служби, які мають досвід такої діяльності та є ефективними, що є

Передплатний індекс 21847

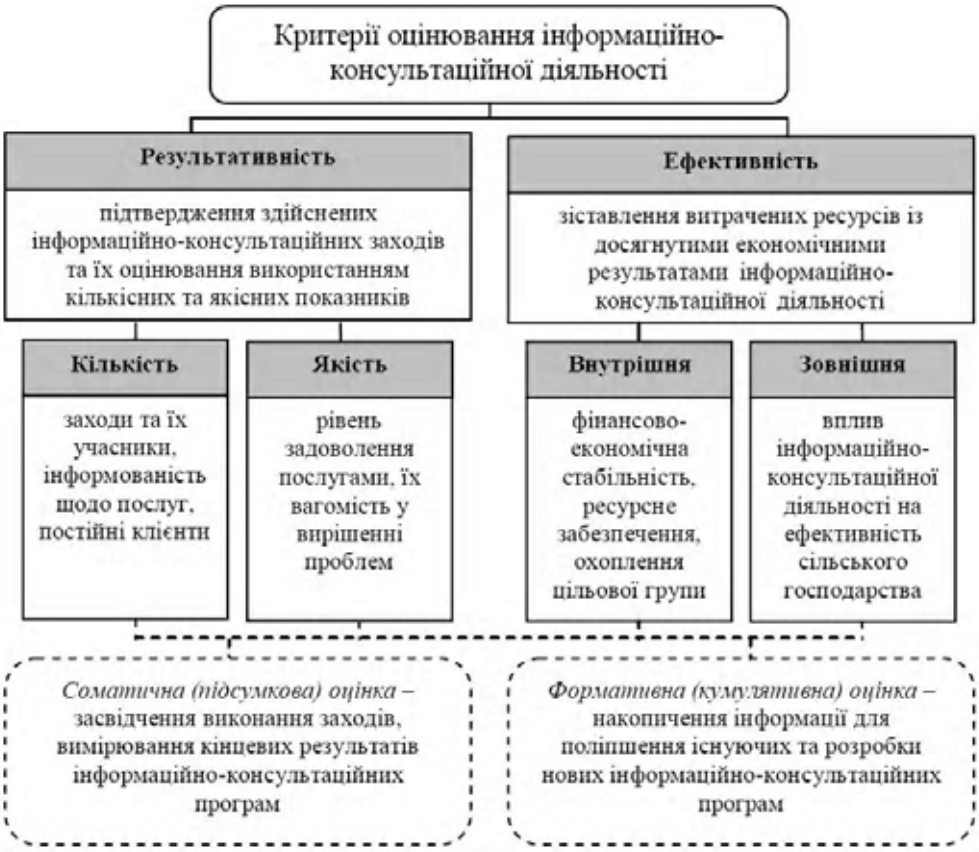

Рис. 2. Критерії оцінювання інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві

Джерело: складено автором.

значно дешевше, ніж створити нову службу (якщо такі є в певній області чи районі). З метою диференціації ефективних та малоефективних служб варто визначити ряд критеріїв, за якими їх можна розрізняти. Виконання інформаційно-консультаційних заходів та їх вплив на сільське господарство можна оцінити за критеріями результативності та ефективності (рис. 2).

Результативність — це підтвердження здійснених інформаційно-консультаційних заходів та їх короткостроковий аналіз за допомогою кількісних та якісних показників. До перших відносяться: кількість проведених заходів (семінарів, консультацій, демонстрацій, днів поля і т.д.) та їх учасників, кількість підготовлених та розповсюджених інформаційних видань (брошур, інформаційних листків, журналів і т.д.), понесені затрати та (у випадку надання платних послуг) одержані доходи тощо. Джерелами інформації таких даних є: акти виконаних робіт, журнали обліку наданих консультацій, інформаційні звіти, кошториси та інша внутрішня та бухгалтерська документація інформаційно-консультаційної служби. Якість наданих інформаційно-консультаційних послуг вимірюється рівнем задоволення їх одержувачів, зміною їх ставлення до сільськогосподарської інформаційно-консультаційної служби, обсягом одержаних знань і навичок та можливістю їх практичного застосування, вагомістю допомоги дорадників у вирішенні соціально-економічних проблем сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення і ін. До методів збору інформації щодо якості наданих послуг відносяться: опитування, в тому числі з використанням анкет, особисто чи по телефону; різного роду анкетування (розіслані/роздані та зібрані анкети; анкети, заповнені респондентами в кінці заходів та ін.); спостереження; робота в групах; публічні слухання тощо.

Оцінка ефективності сільськогосподарської інформаційно-консультаційної служби може мати два рівні: внутрішній та зовнішній. Внутрішня ефективність базується на самомоніторингу служби. Вона відображає рівень кадрового та технічного забезпечення, фінансову стабільність служби, раціональне використання бюджетних коштів, правильність вибраних методів роботи тощо. Зовнішня ефективність сільськогосподарської інформаційно-консуль-

Передплатний індекс 21847

таційної діяльності вимірюється її впливом на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та розвиток сільських територій. На відміну від результативності, ефективність не може бути визначена під час чи одразу після завершення надання інформаційно-консультаційних послуг, оскільки вона оцінює довготерміновий ефект. Аби відокремити вплив інших факторів на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно порівнювати результати господарювання сільгоспвиробників до співпраці з інформаційно-консультаційними службами та в динаміці у період користування їхніми послугами або тих, що користуються та не користуються такими послугами. Показниками, що повинні підлягати моніторингу, являються: урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, валова продукція сільського господарства, собівартість продукції, рівень товарності, рівень рентабельності, рівень оплати праці, рівень сукупних реальних доходів, поточне споживання на одну людину та ін. Джерелами інформації можуть бути дані одержані безпосередньо від сільськогосподарських товаровиробників, бухгалтерська та економічна звітність із Управлінь агропромислового розвитку тощо. Основним методом для визначення ефективності інформаційно-консультаційної діяльності є економіко-соціологічні дослідження.

В умовах, коли служба приносить від'ємний результат, у зв'язку із помилково обраними завданнями, важливо виокремити ті види послуг, що є доречними та ефективними, та розвивати їх, а також переглянути напрями та методи своєї діяльності.

ВИСНОВКИ

Узагальнення вищевикладеного дає підстави зробити висновок, що кожен із суб'єктів здійснення інформаційно-консультаційної діяльності займає свою нішу і має перспективи розвитку. Однак, лише консолідованими зусиллями та за умов державної підтримки вони матимуть змогу задовольнити всі потреби сільськогосподарських виробників та сільського населення в інформаційно-консультаційних послугах. Формування єдиної мережі інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства обумовить концентрацію матеріальних, наукових, інформаційних та кадрових ресурсів, а також мінімізує витрати на її утримання. Крім того, використання єдиного науково-методичного підходу для оцінювання попиту на інформаційно-консультаційні послуги, кількості і якості їх надання, ефективності виконання планів і програм інформаційно-консультаційних заходів дасть можливість відстежувати та узагальнювати їх результативність та ефективність на загальнонаціональному рівні, що сприятиме удосконаленню планування інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, підвищенню ефективності її реалізації, а також слугуватиме обгрунтуванням її бюджетного забезпечення.

Література:

1. Основні засади та принципи регуляторного впливу на механізм формування та функціонування системи сільськогосподарського дорадництва / С.М. Григор'єв // Зб. наук. праць ВНАУ. Серія "Сільськогосподарські науки" / За ред. Г.М. Калетніка. — Вінниця, 2011. — Вип. 12 (52). — С. 48—51.

2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. [Електронний ресурс] / Затв. постановою Каб. Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1158. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF

3. Державна цільова програма сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2009 р. [Електронний ресурс] / Затв. постановою Каб. Міністрів України від 11.07.2007 № 927. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/927-2007-%D0%BF

4. Концепція формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D1%80

5. Кропивко М.Ф. Розвиток системи сільськогосподарського дорадництва — важлива складова запровадження організаційно-економічних інновацій на селі / М.Ф. Кропивко // Матеріали Міжн. наук. конф. ["Біоресурси планети та біобезпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи"], (Київ, 6 лист. 2013 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iae.com.ua/component/content/article/1-news/444-2013-11-11-22-55.html

6. Організація управління аграрною економікою: моногр. / [Кропивко М.Ф., Немчук В.П., Россоха В.В. та ін.]; за ред. М.Ф. Кропивка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 420 с.

7. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованого на виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. — Київ: Рахункова палата України, 2015. [Електронний ресурс]. — Режим дос-

Передплатний індекс 21847

тупу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747613/Bul_rozv_ukr_sel.pdf

8. Реєстр сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/en/node/3511

9. Розпорядженням КМУ "Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 р." [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/303-2012-%D1%80#n9

10. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні: аналітична доповідь. — К.: НІСД, 2014. — 45 с.

11. Україна. Закони. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: закон ... від 17.06.04 р. № 1807-IV. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1807-15

12. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: моногр. / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г., Брояка А.А. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 454 с.

References:

1. Hryhor'iev, S.M. (2011), "The basic framework for the regulatory impact on the mechanism of formation and functioning of agricultural extension", Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Seriia "Sil's'kohospodars'ki nauky", vol. 12 (52), pp. 48—51.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), "Resolution "On approval of the State program of development of the Ukrainian village until 2015", available at: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF (Accessed 1 November 2016).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), "Resolution "On approval of the State target program of agricultural advisory activity for the period until 2009", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/927-2007-%D0%BF (Accessed 1 November 2016).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), "Resolution "On approval of the Concept of formation of the state system of agricultural extension to 2015", available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D1%80 (Accessed 1 November 2016).

5. Kropyvko, M. F. (2013), "Development of agricultural extension is an important component of the implementation of organizational and economic innovation in rural areas" Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii. [Conference Proceedings of the International Science Conference], Bioresursy planety ta biobezpeka navkolyshn'oho seredovyscha: problemy ta perspektyvy [Earth Bioresources and Environmental Biosafety: Challenges and Opportunities], Kyiv, November 6, 2013, available at: http://iae.org.ua/component/content/article/1-news/444-2013-11-11-22-55.html (Accessed 1 November 2016).

6. Kropyvko, M. F. Nemchuk, V. P. Rossokha, V. V. and other (2008), Orhanizatsiia upravlinnia ahrarnoiu ekonomikoiu: Monohrafiia [The management of agricultural economics, monograms], National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy", Kyiv, Ukraine.

7. The Accounting Chamber of Ukraine (2015), "The results of the efficiency audit of the state budget funds directed to the State Program of development of the Ukrainian village for the period until 2015", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747613/Bul_rozv_ukr_sel.pdf (Accessed 1 November 2016).

8. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2016), "Register of agricultural advisors and expert advisors", available at: http://minagro.gov.ua/en/node/3511 (Accessed 1 November 2016).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Resolution "On approval of the Action plan of implementation The concept of formation of the state system of agricultural extension in the period up to 2015", available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/303-2012-%D1%80#n9 (Accessed 1 November 2016).

10. National Institute for Strategic Research (2014), Stratehichni napriamy instytutsijnoho zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektoru v Ukraini: analitychna dopovid' [Strategic directions of institutional support for development of the agricultural sector in Ukraine: Analytical Report], Kyiv, Ukraine.

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On Agricultural Advisory Activities", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1807-15 (Accessed 1 November 2016).

12. Sabluk, P.T. Kropyvko, M. F. Bulavka, O.H. Broiaka, A.A. and other (2011), Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i sil's'kykh terytorij: Monohrafiia [Management of complex development of agricultural production and rural areas, monograms], National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 330:65:330.1

О. О. Попова,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

L. Popova,
Candidate to Ph.D. position, Vinnytsia National Agrarian University

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF DEVELOPMENT REGULATION OF ENTERPRISES OF MILK SUBCOMPLEX

У статті представлено теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу. Автором запропоновано концептуальний підхід до його побудови, визначено основні елементи. Встановлено внутрішні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу. Механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу представлено у вигляді окремих підсистем організаційної та економічної з комплексом визначених елементів. Організаційна складова представлена: формами організації виробництва, інфраструктурою молокопродуктового підкомплексу, системою управління молокопродуктовим підкомплексом, державним контролем, логістикою, державними програмами розвитку, соціальною відповідальністю. Елементами економічної є: державне регулювання, інноваційно-інвестиційний розвиток, система державної підтримки, форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга, економічний інтерес учасників підкомплексу, ціноутворення. Метою статті стала розробка концептуального підходу до формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу. У результаті дослідження сформовано організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу та визначено основні його складові.

The article presents the theoretical basis of formation of organizational and economic mechanism of development regulation of enterprises of milk subcomplex. The author proposed a conceptual approach to its construction, the main elements were defined. The internal foundations of milk subcomplex were established. The mechanism of regulation of development of milk subcomplex of enterprises were presented as organizational and economic subsystems with a set of certain elements. The organizational component were represented: the forms of production, infrastructure of milk subcomplex, management system, state control, logistics, government development programs, social responsibility. Economic elements were: regulation, innovation and investment development, the system of state support, forms of settlements between participants of milk chain, the economic interest of sub, pricing. The goal of article was the development of a conceptual approach to the formation of organizational and economic mechanism of regulation of enterprises of milk subcomplex. As the result the organizational and economic mechanism of development regulation of enterprises of milk subcomplex were formed.

Ключові слова: механізм, молокопродуктовий підкомплекс, управління, виробництво, система, підприємства.
Key words: mechanism, milk subcomplex, management, production, system, enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробництво молока та молочних продуктів, з одного боку, є одним із основних елементів вітчизняного агропромислового комплексу, а з іншого — є важливим напрямом забезпечення продовольчої безпеки держави. Нині у зв'язку з процесами становлення ринкової економіки та помилками допущеними у

Передплатний індекс 21847

ході процесів реструктуризації ми спостерігаємо глибоку кризу у виробничих підкомплексах. Порушення міжгалузевих зв'язків та конфлікт інтересів суб'єктів господарювання призвели до занепаду виробництва, зменшенні обсягів та погіршенні якості виготовленої продукції, загальному зниженні ефективності підприємств.

В умовах трансформаційних процесів важливого значення набуває така організація молокопродуктового підкомплексу, яка б дозволила відновити втрачені міжгалузеві зв'язки, підвищити ефективність господарювання підприємств, мінімізувати витрати та впроваджувати інноваційні розробки. Саме формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу дозволить досягти визначених цілей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості розвитку молокопродуктового підкомплексу вивчали такі науковці як: С. Васильчак, М. Ільчук, М. Калінчик, О. Козак, Т. Мостенська, М. Одінцов. Проблеми державного регулювання галузі поглиблено досліджували А. Діброва, С. Кваша, М. Корецький, М. Кропивко, Ю. Лузан, О. Могильний. Важливими у напрямі розробки механізмів є роботи вітчизняних та закордонних учених-економістів: А. Ансоффа, О. Виханського, Ю. Іванова, Т. Клебанової, К. Кохена, М. Кизима, Л. Лигоненко, В. Пономаренко, В. А. Предборського, С. Никешена, А. Стрікленда, О. Ястремського та ін. Незважаючи на значний науковий доробок вчених у напрямі досліджень, трансформаційні процеси економіки потребують додаткових пошуків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка концептуального підходу до формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах ринку внутрішнє та зовнішнє середовище суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу ніколи не буває стійким. Це визначається динамічними змінами попиту, пропозиції та цінової ситуації на ринках. Практичний досвід українських бізнес-структур свідчить про те, що довгостроковий успіх на світовій арені залежить від правильних дій щодо їх адаптації до змін середовища. Саме формування дієвого організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу дозволяє утримувати лідируючі позиції суб'єктів господарювання на ринку, мінімізує їх витрати та підвищує ефективність виробництва в цілому.

Деякі вчені-економісти в структурі молокопродуктового підкомплексу виділяють 6 сфер [4, с. 11—12]. До структури комплексу вони відносять галузь виробництва засобів виробництва; виробництво сировини; галузь переробки сирого молока і виготовлення з нього кінцевих молочних продуктів; виробничу інфраструктуру (матеріально-технічне забезпечення галузей МППК, послуги із заготівлі, транспортування та зберігання продукції, ремонт техніки тощо); підгалузі, що забезпечують відтворення робочої сили, в т. ч. підготовку кадрів та підвищення рівня їх кваліфікації; підсистеми, що створюють умови відтворення в молочному скотарстві (ветеринарні служби, прикладні наукові дослідження).

Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу нами окреслено за допомогою двох блоків: організаційного та економічного, а також, як окремі складові, які, на нашу думку, входять до обох блоків, нами виділено: нормативно-правове та наукове забезпечення та систему заходів, пов'язана зі світовим ринком (рис. 1). Організаційний блок представлений: формами організації виробництва, інфраструктурою молокопродуктового підкомплексу, системою управління та державного контролю молопродуктовим підкомплексом, логістики, державними програми розвитку, соціальною відповідальність учасиків. Основні економічні складові: державне регулювання, інноваційно-інвестиційний розвиток, система державної підтримки, форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга, економічний інтерес суб'єктів господарювання та ціноутворення. Розглянемо їх більш детально.

Серед форм організації виробництва ми надаємо перевагу інтеграції та кооперації. У сільськогосподарському виробництві виділяють три типи інтеграції: горизонтальну, вертикальну та змішану. Горизонтальна інтеграція відбувається за умов об'єднання сільськогосподарських підприємств для виробництва певної продукції або виконання робіт одного цільового призначення. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств, які функціонують у різних галузях народного господар-

Передплатний індекс 21847

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу

ства з метою здійснення кругообігу товарної продукції, що об'єднує виробництво, заготівлю, транспортування, промислову переробку та реалізацію. Змішана — виявляється в об'єднанні підприємств різних галузей, між якими немає технологічного й технічного зв'язку з виробництва та реалізації продукції [3].

Серед кооперації можна виділити такі напрями:

— формування кооперативів різних типів;

— створення кооперативних об'єднань виробників та асоціацій на національному, регіональному і районному рівнях;

— відновлення кооперативної природи виробників молокопереробної продукції, переробних і обслуговуючих підприємств;

— розвиток фермерської молокопродуктової кооперації;

— формування системи представницьких органів підприємств молокопродуктової галузі;

— проведення молокопродуктовими кооперативами власної політики функціонування та розвитку.

Інфраструктура молопродуктового підкомплексу представлена виробничою, обслуговуючою та соціальною складовими. Перша включає: підприємства-виробники молока як сировини, переробні підприємства, суб'єкти господарювання, що здійснюють реалізацію готової продукції. До другої входить: вантажний транспорт, матеріально-технічне постачання, інженерні комунікації (електро-, водо-, газо-, теплопостачання, очисні споруди, тощо. Соціальну формують підприємства, що надають послуги безпосередньо населенню.

Система управління молокопродуктовим підкомплексом буде об'єднувати у собі: мету діяльності товаровиробників, поставлені відповідно до неї завдання, ресурсне забезпечення та можливий потенціал, функціональну систему та інструментарій організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу.

Система державного контролю включає сукупність установ та організацій, які здійснюють контроль за виробництвом та реалізацією молока та продуктів переробки, нормативні документи на методи контролю.

Нині в Україні стартував Швейцарсько-український проект "Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збу-

Передплатний індекс 21847

ту молочних продуктів в Україні". Експерти Проекту з безпечності молока провели оцінку діяльності та ефективності мережі державних лабораторій у Полтавській, Вінницькій, Миколаївській і Харківській областях, що беруть участь в аналізі якості й безпечності сирого молока. Така місія дасть змогу оцінити та проаналізувати виконання основних досліджень молока-сировини, заходи внутрішньої і зовнішньої гарантії якості лабораторій, а також визначити теми, які будуть розглянуті та висвітлені під час майбутніх проектів. За результатами оцінки буде визначено нагальні потреби в лабораторному обладнанні, яке Проект у майбутньому планує закупити [5].

Система логістики включає механізм управління матеріальними та інформаційними потоками молокопродуктових підприємств.

Державні програми розвитку можуть реалізовуватися на кількох рівнях: загальнодержавний, регіональний. Останній може бути представлений стратегіями розвитку окремих територій на певний час.

Соціальна відповідальність — це добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній і екологічній сферах, звязаних з основною діяльністю компанії або тими, що виходять за рамки певного мінімуму [1, с. 123].

Державне регулювання молокопродуктового підкомплексу є системою заходів направлених на здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку молочних продуктів та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки й суспільства.

Інноваційно-інвестиційний розвиток включає в себе впровадження інновацій та залучення інвестиційних ресурсів. Поліструктурність системи інвестиційного забезпечення інновацій в АПК заснована на взаємопереплетеннях різнорівневих систем і підсистем. Емерджентність системи виражається у взаємному впливі змін елементів системи. На нашу думку, система інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства АПК являє собою сукупність пов'язаних між собою центрів відповідальності інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку інтегруючої фінансово-промислової групи і вхідних у неї агропромислових підприємств, які відтворюють оптимальні інвестиційні грошові потоки, спрямовані на реалізацію інновацій і здійснюють генеруючий синергетичний ефект [6, с. 287—288].

Державна підтримка молокопереробних підприємств передбачає фінансування за такими напрямами: бюджетна дотація, часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів і підприємств з виробництва комбікормів, часткове відшкодування вартості племінних телиць, корів, часткове відшкодування витрат на закупівлю установки індивідуального доїння.

Бюджетна тваринницька дотація здійснювалася по таким напрямам: за поголів'я корів м'ясного напряму продуктивності, за поголів'я телиць, закуплених у фізичних осіб для вирощування, за екологічно чисте молоко власного виробництва, продане сільськогосподарськими підприємствами переробним підприємствам для виготовлення продуктів дитячого харчування на молочній основі, за приріст поголів'я корів молочного та комбінованого напряму продуктивності власного відтворення.

Форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга:

— товарні (у вигляді сировини або готових продуктів);

— грошові.

Економічний інтерес учасників підкомплексу визначається тим, які матеріальні цілі ставлять учасники перед собою: максимізація прибутку, розширення капіталу.

Головними ціноутворюючими чинниками функціонування ринку молока є попит і пропозиція, які поряд з продуктивністю праці, ефективністю виробництва, циклічністю відтворення, станом грошового обігу, фінансів і платіжного балансу, конкуренцією товаровиробників, політикою держави щодо регулювання ціноутворення впливають на методологію ціноутворення. Проте, як зазначає ряд науковців, методологічна ціна обгрунтовується на основі розрахунку витрат, а ринок практично оцінює конкурентне середовище ціноутворення [7].

Важливим фактором при ціноутворенні на ринку готової молочної продукції є вплив посередників при закупівлі молока-сировини і реалізації готової продукції. При закупівлі молока посередницькими структурами закупівельна ціна його зростає на 15—20%. Реалізація готової молочної продукції від переробного підприємства до роздрібної торгівлі також здійснюється через посередницькі структури, які, як правило, рекомендовані торговельними організаціями, у яких продається відповідна продукція [2].

Передплатний індекс 21847

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Формування дієвого організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молопродуктового підкомплексу залежить від внутрішніх основ функціонування виробництва, серед яких:

— цілеспрямоване вирощування телиць та оновлення стада корів;удосконалення селекційно-племінної роботи у молочному скотарстві;

— зміцнення кормової бази для тваринництва;

— розвиток крупнотоварних молочних ферм на інноваційній основі;

— розвиток фермерських і особистих господарств населення;

— удосконалення організації виробництва молока в усіх формах господарювання;

— запровадження спеціалізованої заготівлі молока згідно з ДСТУ-3662-97;удосконалення організації переробки молока у молочній промисловості;розвиток горизонтальної і вертикальної інтеграції, створення інноваційних;

— формувань з виробництва конкурентоспроможних молокопродуктів;

— збільшення заготівель молока;

— удосконалення структури виробництва і менеджменту;

— механізація і автоматизації виробничих процесів;

— модернізація виробництва, запровадження НТП;

— удосконалення організації праці, її режимів;

— матеріальна зацікавленість у результатах праці.

На основі проведеного дослідження стає можливим вирішення подальших завдань формування та реалізації механізму врегулювання економічних взаємовідносин підприємств молоко продуктового підкомплексу.

Література:

1. Аделькин Ф. Результаты исследования социальной ответственности украинского бизнеса. — К.: Блакить, 2005. — 349 с.

2. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 61—64.

3. Герелес А.В. Агропромислова інтеграція як пріоритетний напрям розвитку молокопродуктового підкомплексу України [Електронний ресурс] / А.В. Герелес. — Режим доступу: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/069.pdf]

4. Демина М.П. Развитие и планирование региональных АПК/ М.П. Демина. — М., 1981. — 112 с.

5. Проект з безпечності молока провів оцінку лабораторій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://safoso.com.ua/templet-news.php?file=news-ukr/27-09-2016

6. Смолінський В.Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки // Науковий вісник. — Вип. 21.2. — Львів, 2011. — С. 286—290.

7. Методичні рекомендації з ціноутворення на органічну продукцію / [Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 100 с.

References:

1. Adel'kyn, F. (2005), Rezul'taty yssledovanyia sotsyal'noj otvetstvennosty ukraynskoho byznesa [Results of the study of social responsibility of the Ukrainian business], Blakyt', Kyiv, Ukraine.

2. Bondarenko, V. M. (2008), "The development of efficient milk production and its industrial processing in Ukraine", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 61—64.

3. Hereles, A.V. (2011), "Agroindustrial integration as a priority the development of milk sub Ukraine, available at: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/069.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

4. Demyna, M.P. (1981), Razvytye y planyrovanye rehyonal'nykh APK [Development and planning of regional agrarian and industrial complex], Moscow, Russia.

5. Milk safety project (2016), "Milk safety project conducted laboratories assessment", available at: http://safoso.com.ua/templet-news.php?file=news-ukr/27-09-2016 (Accessed 10 Oct 2016).

6. Smolins'kyj, V.B. (2011), "Problems of state regulation of innovation in the agricultural sector of the economy", Naukovyj visnyk, no 21.2, pp. 286—290.

7. Lupenko, Yu.O. and Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2013), Metodychni rekomendatsii z tsinoutvorennia na orhanichnu produktsiiu [Guidelines on pricing for organic products], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 657.922

А. С. Макаренко,
аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЯК ОДИН З МЕТОДИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ НАЯВНІСТЮ, ВИКОРИСТАННЯМ ТА ВІДТВОРЕННЯМ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

A. Makarenko,
postgraduate, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

THE ECONOMIC EVALUATION AS ONE OF THE TOOLS FOR THE AVAILABILITY, USE AND REPRODUCTION OF FOREST RESOURCES MANAGMENT PURPOSES

Викладено питання змісту категорії економічної оцінки ресурсів лісу та історичні етапи її формування. Зі зміною економічних відносин розгляд цього питання привів до більш поглибленої теоретичної та методичної розробки проблеми оцінки ресурсів лісу. Сформовано структурну композицію підходів для вивчення всіх аспектів та факторів лісу, системи ефективного лісокористування. Згідно з вимогами ринку на перший план виходить суспільна корисність ресурсів лісу, тому на цей час актуальним є економічна та вартісна оцінка цих ресурсів. Виділено компоненти лісових ресурсів та окреслені можливі підходи для цілей їх оцінки. Узагальнено елементи ресурсів, лісокористування та методику економічної оцінки для цілей управління наявністю, використанням та відтворенням лісових ресурсів.

The problem of economic evaluation category forest resources and the historical stages of its formation is revealed. Changing economic relationships influenced the problem's consideration having led to a deep theoretical and methodological development of forest resource assessment issue. Structural composition of all forest aspects and factors and effective forest management studying approaches is established. According to the market demand, the social utility of forest resources is in the forefront, therefore currently economic and value assessment of these resources is topical. The components of forest resources are distinguished and possible approaches for the purposes of evaluation are outlined. Resources elements, forest management and economic evaluation method for the purpose of managing the availability, use and reproduction of forest resources are overviewed.

Ключові слова: економічна оцінка, лісові ресурси, лісокористування, компоненти лісу, методичні підходи до оцінки.

Key words: the economic evaluation, the forest resources, the forest management, the components of forest resources, methodological approaches to evaluation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Будь-який вплив людини на природні екосистеми призводить до їх змін, виникають позитивні чи негативні наслідки для економіки і всього суспільства. В наш час існує потреба серйозної переоцінки ролі лісу в житті людини. Глобальне скорочення площі лісів примушує багатьох задуматися та розглядати ліс не

Передплатний індекс 21847

тільки з економічної точки зору як джерело деревини, яке здатне до самовідтворення та інших продуктів побічного користування, а і з екологічної точки зору як важливий фактор, джерело збалансованого розвитку біосфери нашої планети та людства в цілому.

Лісові ресурси — це один із видів біологічних ресурсів. Лісосировинні ресурси мають важливе значення: з їх використанням пов'язані різні галузі промисловості, значна частина працюючого населення. Важливою особливістю їх є можливість багатоцільового використання. Нині існує проблема удосконалення економічного механізму для реалізації принципів раціонального використання лісових ресурсів. Основою такого механізму повинна стати економічна оцінка ресурсів, як додаток до існуючої системи інших складових успішного господарювання (план, ціна, прибуток та інше).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням питань економічної оцінки лісових угідь та ресурсів займалися такі зарубіжні вчені: Ф.К. Арнольд, П.Т. Воронков, Гундесгаген, Макс Пресслер, Пфейль, А. Рудзский, В.Т. Собічевський, С.Г. Струмілін. А також вітчизняні дослідники: Р.Г. Дубас, Я.В. Коваль, З.О. Манів, Н.С. Макарова, Т.І. Пономаренко, І.М. Синякевич та інші.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є удосконалення економічної оцінки як одного з інструментів методики управління наявністю, використанням та відтворенням лісових ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

При вивченні процесу управління наявністю, використанням (лісозаготівля, переробка) та відтворенням лісових ресурсів формується структурна композиція підходів, яка базується на вивченні та врахуванні всіх аспектів та факторів лісу та системи лісокористування:

— природничо-екологічні підходи (інвентаризація лісів; моніторинг лісу; екологічна сертифікація; науково обгрунтовані рубки; збереження біорізноманіття; виявлення технічної цінності лісів; організація безвідходного виробництва; збільшення використання недеревних ресурсів);

— організаційно-правові підходи (лісова політика; проектування раціонального режиму їх використання і відтворення лісових ресурсів; право власності; лісовий кадастр; міжнародні принципи управління лісом на засадах стійкого розвитку; відповідальність за незаконні вирубки та браконьєрство);

— економічні підходи (ринкові умови; економічна оцінка лісових ресурсів; ефективне використання ресурсів; самоокупність та самофінансування; економічний механізм захисту довкілля (збори, платежі за використання лісових ресурсів та порушення));

— обліково-аналітичні підходи (державний облік лісів; аналіз стану лісових ресурсів на основі статистичних даних; електронний облік деревини; бухгалтерський облік операцій з лісокористування; контроль і аудит операцій з лісовими активами);

— соціальні підходи (екологічна освіта; культура лісокористувачів; повага по "неваговимих" корисностей лісу).

Кожен ресурс потребує економічної оцінки. За її допомогою економічної оцінки визначається суспільна корисність лісових ресурсів, яка викликана вимогами ринку (будь-який товар має свою ціну, а тому і лісові ресурси теж є товаром).

Перш ніж досліджувати сучасне розуміння та підходи економічної оцінки лісових ресурсів вважаємо за потрібне проаналізувати історичне формування думок з цього приводу. А саме як змінювалися підходи до економічної оцінки лісових ресурсів з часом, зміною суспільства та через розширення знань про опції лісу.

Слід зауважити, що економічна оцінка лісних ресурсів з'явилася набагато пізніше ніж сільськогосподарських. На початковому етапі економічного розвитку суспільства був достаток лісів, і тому користування ними було можливе для всіх людей. Коли господарювання на землі стало головним видом користування нею, право власності на землю часто відокремлювалося від права власності на лісові ресурси.

В епоху феодалізму та кріпацтва для натурального ведення лісового господарства не було потреби рахувати доходи отриманні від лісу, за причини великої кількості безкоштовної робочої сили. Розвиток капіталізму, збільшення торгівлі деревиною, бажання отримання прибутку, при паралельному зменшенні доступних лісових площ та посилення прав на власність, призвели до необхідності проводити економічну оцінку лісових ресурсів та запасів деревини.

У Західній Європі до першої половини 19 ст. працівники лісового господарства не брали до уваги питання чи зможуть нові насадження з часом своєю цінністю покрити всі витрати на їх виробництво. Лісівничі стали розуміти не-

Передплатний індекс 21847

обхідність підрахунку чистого прибутку від лісу тільки після робіт Пфейля та Гундесагена (20-ті роки 19 ст.), Макса Пресслера (друга половина 19 ст.) [1].

У Східній Європі методи та способи оцінки лісових ресурсів того часу були різноманітні, їх результати використовувалися як для оподаткування, так і для продажу чи обміну лісних дач, або для відпуску лісу, матеріалів, пасовищ [2].

Варто відмітити, що спочатку використовувалися натуральні показники кількісних і якісних характеристик лісових ресурсів. З часом виникла бальна оцінка зіставлення однорідних лісових ресурсів з позиції сприятливості їх використання з певною метою, показниками якої були бали, бонітети, категорії, ступеня, класи. Але така оцінка не давала змоги порівняти не однойменні види лісових ресурсів. Крім того, оцінка лісових ресурсів носила і словесне вираження: придатні без обмежень, обмежено придатні до використання, непридатні до використання.

Слід відмітити, що при оцінці лісових ресурсів чітко розрізняють лісові землі та деревостан, як об'єкти оцінки. Ф.К. Арнольд [1] пропонував такі групи способів оцінки лісу (за В.Т. Собічевським):

— спосіб оцінки за середнім очікуваним прибутком: за величиною чистого прибутку, за величиною валового прибутку;

— способи оцінки за реальним прибутком: за існуючим в даній місцевості попиту на ліс, за реальною кількість зрубаного лісу;

— оцінка лісного прибутку в порівнянні його з прибутком сільськогосподарських земель: обчислення лісів в однаковому розмірі з іншими землями, прийняття для земського збору з лісів тільки відомої частки податку, який сплачувався з усіх інших земель, які підпадають під оподаткування.

— способи оцінки та обкладання лісів, які грунтуються на особливих недостатньо ясно виражених роздумах.

Способи оцінки лісних угідь поступово вдосконалювалися, проходячи шлях від більш простих форм до складніших. Ці ускладнення проявлялись, по-перше, в більш ретельній класифікації насаджень та лісних земель, по-друге, у вдосконаленні прийомів економічних розрахунків. У найпростішій формі оцінка представлена тоді коли середня прибутковість лісу приймається, навіть без групування об'єкту оцінки на землю та деревостан (без характеристик), рівною — абсолютно, чи з певним зауваженням — дохідності сільськогосподарських земель. Сама ж прибутковість визначається за валовим доходом, тобто без витрат. Більш складною формою можна вважати визначення ймовірного середнього чистого прибутку, ще складнішими є розрахунки із залученням всеохоплюючої інформації по способу, коли, крім всього іншого, ретельно вивчається ринок збуту деревини.

У найбільш розвиненому вигляді економічна оцінка лісових угідь включала: визначення кількості та якості лісних угідь, їх класифікацію (в основному класифікацію насаджень); розрахунок можливого виходу продукції з кожного класу угідь за видами, кількості і часу надходження; розрахунок лісогосподарських витрат за видами та часом їх здійснення; розрахунок прибутку на основі лісової ренти [1, с. 250—251].

Оцінка лісових угідь проводилася по окремих дачах (ділянках) з обов'язковим складанням перспективного плану ведення господарства та з врахуванням можливості зміни попиту на деревину. Вона завжди відповідала певному, конкретному виду господарювання.

При оцінці лісових угідь спеціально розраховувався розмір прибутку по дачі (ділянці), виходячи з вимог безперервності лісокористування, що іноді робили не завжди.

При оцінці лісових угідь та деревостанів, як правило, використовувались лісові такси на деревину та інші види лісокористування (пасовища, сінокосіння та ін.). Такси на деревину представляли собою розрахункову величину, яка дорівнює ринковій вартості деревини різних сортів за виключенням експлуатаційних витрат із заготівлі, вивозу та первинній переробці деревини. Таким чином, такса включала в себе абсолютну та диференціальну ренту. Ринкова ціна бралася середня за декілька років, а витрати визначались виходячи з місцевих цін на працю. Очевидно, що спосіб розрахунку показує що такса (таксова ціна) виходить приблизною. На практиці для продажу лісу такса використовувалася рідко. Дійсна ціна визначалась у приватних лісах за згодою, а в державних — через торги, які починались з таксової ціни [2, с. 13].

У радянські часи не було спільної думки в економістів щодо оцінки лісових ресурсів. Радянські економісти головну мету оцінки природних ресурсів вбачали в організації раціонального використання природних ресурсів для невпинного зростання життєвого рівня працівників. Так, питання оцінки, на думку одних вчених повинно будуватися на основі класичної теорії трудової вартості

Передплатний індекс 21847

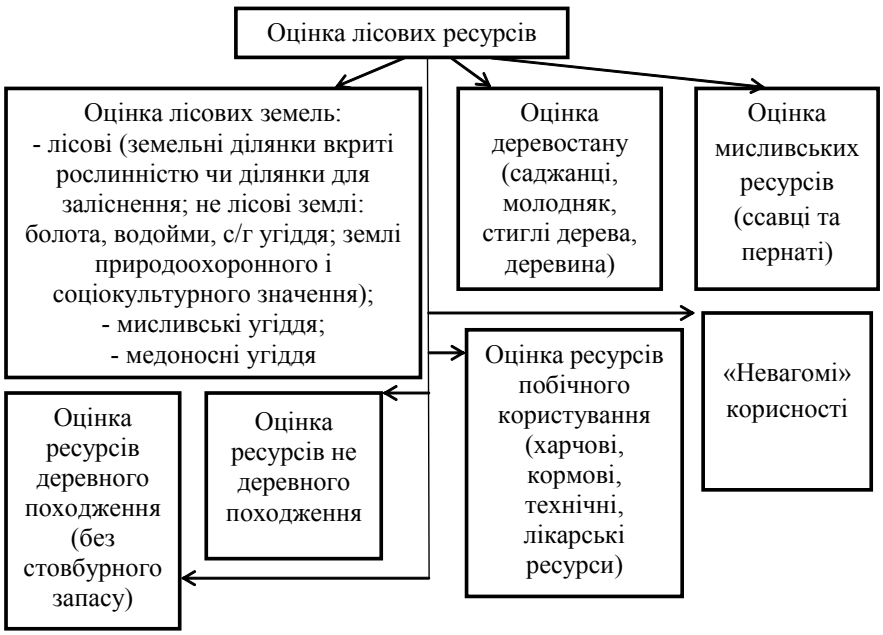

Рис. 1. Компоненти лісу для цілей економічної оцінки лісових ресурсів

Джерело: розробка автора.

(ціна ресурсу формується тільки на основі витрат на її використання та рентному прибутку), а на думку інших — кожен вид ресурсу повинен оцінюватися за величиною вкладу, який вносить випуск кожної додаткової одиниці цього продукту, на основі критерію оптимальності. Як відзначалося раніше, в лісних угіддях виділяли два об'єкти оцінки — лісові землі та деревостани. Деревина отримана з деревостанів, вважається продуктом праці. Але у відношенні оцінки самих деревостанів існувало два протилежні погляди: деревостани повинні оцінюватися з включенням витрат на лісове господарство; оцінки деревостану на основі диференціальної ренти, при цьому не сприймалася думка щодо включення в ціну лісу на корню витрат лісгоспу [2, с. 10—19].

Сучасні економісти-екологи намагаються оцінити природні блага, підвищити "конкурентноспроможність" природи в боротьбі з техногенними рішеннями. Це не означає, що можна точно економічно оцінити всі природні блага та послуги. Слід зауважити, що поняття "цінність" відносне. Те, що тепер не є цінним, з часом набуває ціни. Наприклад, колись ялина вважалася непродуктивною породою у лісі, а зараз це краща сировина для целюлозно-паперової промисловості. Ще не так давно багато лісів не мали рекреаційної цінності, а тепер рекреаційне значення лісів різко зросло. Це свідчить про те, що величина оцінки того чи іншого ресурсу в тій чи іншій мірі відносна, а не абсолютна. Тому повинна періодично проводитися "переоцінка цінностей".

Поняття "оцінка" має певний філософський зміст та складає категорію цінності. Категорія цінності розкриває одне з положень універсального взаємозв'язку явищ, а саме значення одного явища для існування іншого. Кожна річ є сукупністю багатьох властивостей і тому може бути різнобічною. Відкриття цих різноманітних сторін та різних способів використання речей є справою історичного розвитку [2, с. 23].

Описуючи зміст економічної оцінки можна провести алегоричну паралель з моментальною фотографією чи зі зрізом ціннісного відношення, який фіксує величину цінності в даний момент часу. Ця величина дуже динамічна і залежить від комплексу багатьох факторів. І тому, говорячи про визначення величини економічної цінності ресурсу, мається на увазі не сама цінність, а її перетворена форма. Тобто має місце аналогія з тим, що величина вартості визначається виходячи з величини її перетвореної форми — ціни.

Виходячи з наведеної філософської концепції, оцінка лісових ресурсів повинна здійснюватись через оцінку їх впливу на результати суспільного виробництва. Корисні властивості лісів роблять їх оцінюваними економічними ресурсами. Проте недоступні лісові ресурси, дуже віддалені або низької якості, що не мають попиту і не використовуються з будь-якою економічною метою, не є економічними, залишаючись природними ресурсами. Однак значна більшість лісів може бути використана для одержання одного чи більше видів продукції і послуг. При цьому об'єктом оцінки будуть виступати властивості лісових ресурсів, які повинні задовольняти потреби суспільства [4, с. 38].

Економічна оцінка лісових ресурсів має на увазі застосування економічних критеріїв, тобто зіставлення властивостей природних факторів з вимогами, що впливають із практичної, господарської діяльності людини. Оскільки найбільше господарське значення має лісопромислове використання лісових ресурсів, то деревина є головним об'єктом економічної оцінки.

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Методи економічної оцінки лісових ресурсів

Метод	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Витратна концепція	В основі має облік понесених витрат на господарське освоєння ресурсу	Можлива переоцінка поточної цінності. Легкість та простота в застосування, оскільки вартість лісових ресурсів визначається на основі витрат на висадження лісових культур, на лісомеліоративні роботи, санітарну вирубку, моніторинг лісових ресурсів	Чим більше «бідний» ресурс вимагає витрат, тим вищою буде його оцінка. Тобто ігнорує якісні показники ресурсу. Вимагає обережного підходу
Рентний підхід	Оцінюється максимально можливий народногосподарський економічний ефект від експлуатації оцінюваного ресурсу	Застосовується при обмеженості, унікальності, нееластичності лісового ресурсу; Визначається як різниця між одержаними результатами при різних властивостях ресурсів, різному місцезнаходженні і при різних капіталовкладеннях. Можливість визначити реальний економічний ефект від використання цих природних ресурсів	Складність у використанні, що пов'язано з відсутністю науково обгрунтованих цін на лісові ресурси, а також нульові оцінки лісових ресурсів у несприятливих районах для їх відтворення. На практиці жоден з видів не існує у чистому вигляді, тому можна говорити про ренту у загальному вигляді; необхідно підтримувати умови формування ренти і постійно їх коригувати
Диференціальна рента I	Додатковий прибуток, одержаний на кращих за якістю та місцезнаходженням ділянках при рівновеликих вкладеннях капіталу		
Диференціальна рента II	Додатковий прибуток, який одержують за рахунок вкладення капіталу на однакових за якістю ділянках		
Монопольна рента	Додатковий прибуток, який отримується при експлуатації ділянок з особливими властивостями і залежить від попиту		
Результативний підхід	Ресурси оцінюються за вартістю валової продукції або за вартістю фактичних витрат на освоєння й експлуатацію ресурсів	Наочність, адже базується на визначенні вартості лісових ресурсів, виходячи із вартості продукції, виробленої на основі їх використання	Відрив оцінювання об'єкта від інших сфер господарювання, що не дозволяє бачити альтернативні можливості застосування ресурсу. Витрати на вартість продукції залежать від ряду факторів, у т.ч. від способу господарювання, від обраної технології, від сумлінності персоналу, від конкретної ситуації на ринку
Ринкова оцінка	Моделювання та аналіз ринків лісових ресурсів	Можливість визначення середньої ціни	Більшість екосистемних послуг не мають своїх ринків
Метод умовної оцінки (метод суб'єктивної оцінки)	Застосовується для вивчення переваг людей з метою виявлення і побудови попиту на зміну навколишнього середовища. Оцінка думки респондентів щодо їх готовності платити за екосистемні послуги	Виявляються переваги споживачів і можливість побудувати некомпенсовану функцію попиту на цей ресурс	Опитування, що представляє сценарій і з'ясовує готовність платити за визначену послугу, має наявність похибок у відповідях
Метод декларованих переваг	За допомогою цього методи виясняють готовністю людей платити за корисність і послуги навколишнього середовища	Визначає цінність тих ресурсів та благ, які відсутні на ринку; Єдиний метод який дозволяє встановити повну економічну цінність об'єктів, включаючи цінність не пов'язану з використанням	Гіпотетичність одержаних оцінок. Наявність залежності між готовністю заплатити і рівня доходу населення
Визначення транспортних витрат	Застосовується для переоцінки рекреаційної цінності природного ресурсу	Не існує прямої плати (або вона дуже низька) за користування оцінюваним ресурсом	Не враховуються: процеси споживання, переваги в часі, багатоцільові поїздки, наявність аналогічних природних об'єктів поблизу
Метод розрахунку гедоністичної ціни	Визначення ефекту від впливу екосистемних послуг на ціну ринкових товарів	Пошук кращих умов	Вимагає великого обсягу даних, чутливий до конкретного об'єкта
Метод загальної економічної вартості	Оцінює рекреаційні проектів, спрямованих на: підтримання біорізноманіття, реконструкція лісових масивів, тобто проектів для яких переважними є екологічні, природоохоронні функції та ефекти	Комплексність підходу до оцінки природи і врахування її функцій (фізіологічної, соціальної, економічної, екологічної)	Гіпотетичність одержаних оцінок. Наявність залежності між готовністю заплатити і рівня доходу населення
Альтернативна вартість (упущена вигода)	Оцінює ресурс що має занижену чи взагалі не має ринкової ціни, через упущені прибутки і вигоди, які можна було б одержувати при використанні даного об'єкта чи ресурсу з іншою метою. Використовується на практиці для визначення «вартості збереження»	Включає неодержання продукції від охоронних територій (дерев, тварин). Включають вигоди, які були б одержані від альтернативного використання (інтенсивне лісове господарство)	Чим менша вартість ресурсу чи блага, тим менше потрібно витрат для компенсації економічного збитку від збереження цього ресурсу чи блага

Джерело: структуровано автором на основі [3; 4].

До особливостей економічної оцінки належить вибір об'єкта та вибір способу оцінки. У ролі об'єкта може виступати окремий вид лісового ресурсу. Об'єкти лісових ресурсів для економічної оцінки зображені на рисунку 1.

Передплатний індекс 21847

Під час оцінки необхідно застосовувати критерії цінності, які обумовлені характером відносин її суб'єкта та об'єкта. Основними критеріями вирубки лісів для одержання деревної сировини оцінки є: обсяг (загальна площа лісів об'єкта, що оцінюється, сумарний запас деревини); природні властивості (запаси, якість і структура деревостоїв (склад за бонітетами, породами, віком); природні й економічні умови освоєння. Метою оцінки є поліпшення використання, їх відтворення та охорони.

Існує кілька методів економічної оцінки, хоча вони недосконалі і мають як переваги, так і недоліки. Серед цих методів найпоширеніші такі:

— натуральний (у тоннах, м^3, га тощо);

— бальний (наприклад, значимість цього лісового ресурсу відносно інших).

— грошовий (здійснюється оцінка економічних втрат, визначається ринкова ціна ресурсу та інше) [5, с. 122].

З погляду методів оцінки важлива властивість лісів — їх ареальне, майданне поширення. З цим пов'язані деякі методичні особливості оцінки лісових ресурсів. По-перше, оцінка може проводитися в різних територіальних масштабах — від невеликих ділянок усередині лісових кварталів до великих зон. Об'єктом оцінки виступають технологічно однорідні ділянки лісу, що мають подібну біоценотичну структуру. По-друге, можлива рівнобіжна розробка двох рядів оцінок — за природними і за господарськими одиницями, і об'єкт оцінки — території лісогосподарських підприємств, лісосировинні бази, лісоекономічні райони, лісові ресурси економічних районів тощо [5, с. 36].

Щоб одержати конкретну оцінку лісового ресурсу, можна користуватися методами, хоча не всі вони добре розроблені, в них є протиріччя, однак на їх основі можна хоча б наближено оцінити економічну цінність природи. В багатьох випадках правильніше буде говорити про "недооцінку" природи, оскільки маємо заниження її цінності. Це пояснюється зрозумілим економічним безсиллям перед вартісною оцінкою колосальної складності природи, її функцій, взаємозв'язків, системності і комплексності. Розглянемо ці методи оцінки та їх основні риси (табл. 1).

У практичній діяльності вітчизняних лісових господарств використовуються витратна концепція та рентний метод. А саме, оцінка деревостану (молодняк та стиглі насадження), ссавців та пернатих здійснюється за витратно-рентною методикою; оцінка саджанців відбувається на основі витратного підходу.

Ставлення людини до природи не можна зводити тільки до прагматичного джерела матеріальних благ. Існують і не прагматичні форми:

— адаптивна (ставлення людини до природи як до звичайного життєвого середовища);

— інтимна форма (з точки зору психологічного аспекту грунтується на любові людини до природи, і зводиться не лише до її споглядання, а і проявляється в дієвому ставленні до її охорони);

— естетична форма (сприйняття людиною прекрасного в природі: гармонії, порядку, звуків, запахів тощо [5, с. 54].

На сучасному етапі розвитку виникає необхідність економічної оцінки природних благ на основі інтегрально-комплексної теорії, яка б враховувала позитивні аспекти різних підходів до оцінки природних благ з метою не виснажливості та підвищення ефективності лісокористування.

Дані економічної оцінки лісових ресурсів необхідні для їх раціонального використання і вони дають інформацію для: ведення Державного лісового кадастру, облік лісів у складі національного багатства країни, вибір оптимального варіанта відчуження лісових земель, обгрунтування доцільності трансформації лісових угідь у сільськогосподарські і навпаки, розрахунок розмірів платежів за користування лісовими ресурсами і орендної плати, визначення економічної ефективності заходів з вдосконалення лісокористування і відтворення лісових ресурсів, розрахунок розмірів шкоди, заподіяної лісовому господарству стихійними лихами і антропогенними діями, узагальнений аналіз господарської діяльності лісогосподарських підприємств.

Комплексна економічна оцінка лісу повинна визначати доречність того чи іншого направлення використання певної ділянки лісу з точки зору його економічного та екологічного значення в регіоні. Наявність лісових ресурсів, різність породного та вікового складу лісів в регіоні (області) за типами та якістю часто і визначають направлення й динаміку розвитку регіональної економіки, її структуру, особливо лісового сектору. Така оцінка дозволяє сформувати особисту стратегію лісокористування для досягнення раціонального розвитку лісової галузі в рамках регіональної економіки та специфіки лісорослинних умов.

Формули визначення економічної оцінки основних компонентів лісових ресурсів у розрізі лісокористування можна об'єднати у таблицю 2.

Передплатний індекс 21847

Таблиця 2. Формули визначення економічної оцінки для цілей управління наявністю, використанням та відтворенням лісових ресурсів

№ п/р	Елементи лісових ресурсів та лісокористування та формули розрахунку	Значення використаних величин
1	2	3
1	Вартість ділянки лісу: $V_t = \frac{R_t}{r}$	V_t – вартість ділянки лісу; R_t – лісова рента; r – норма віддачі на капітал або ставка дисконтування
2	Лісова рента: $R_t = (P - C) \times Q$	R_t – лісова рента; P – ціна реалізації круглого лісу; C – усі витрати на заготівлю лісу й норма прибутку на вкладений капітал; Q – обсяг лісу, що заготовляється
3	Лісова такса: $T = \{(C + П)/M\} + Д$	T- лісова такса; C – середньорічні витрати на лісове господарство; П – нормативний прибуток підприємств лісового господарства; M – розрахункова лісосіка; Д – величина ренти
4	Економічна (грошова) оцінка 1 га земель, вкритих лісовою рослинністю або призначених для заліснення: $K = (r \times K1 \times K2)/E$	K – економічна оцінка 1га лісових земель; r – нормативний середньорічний економічний ефект (дохід) від вирощування деревини; K1 – коригувальний коефіцієнт, який враховує ефект від використання недеревної продукції та корисних властивостей лісів; K2 – коригувальний коефіцієнт, який враховує невідповідність фактичної лісистості території адміністративної області оптимальній; E – коефіцієнт капіталізації
5	Оцінка лісових насаджень: $Ц_{лн} = \frac{\sum M_i \times K_1 \times E}{(1+E)^{T_i - n}}$	$Ц_{лн}$- економічна оцінка лісових насаджень відповідної породи, бонітету (типу лісорослинних умов), віку в певній природній (лісо-рослинній) зоні, гри; M_i – середній (очікуваний) запас деревини і породи на 1 га у віці рубки, відповідного бонітету, певного типу лісорослинних умов, відповідної лісорослинної зони, $м^3$; K_1 – коефіцієнт, що характеризує якість деревини і породи; E – норматив приведення за чинником часу (0,02); T_i – період вирощування лісових насаджень, що дорівнює віку рубки 2-ої породи, років; і- вік насадження породи, що оцінюється, років; E — нормативний середньорічний коефіцієнт від вирощування (використання) $м^3$ деревини певного типу лісорослинних умов у відповідній рослинній зоні
6	Вартість запасу деревини: $O_{махд} = Ц_л - C_п - \frac{(K \times r)}{100}$	$O_{махд}$ – максимальна оцінка запасів деревини окремого насадження; $Ц_л$– ціна лісопродукції; $C_п$ – повна собівартість лісопродукції, яка буде виготовлена з деревини в лісі та транспортні витрати; K – основний і оборотний капітал, необхідний для заготівлі деревини в лісі та її транспортування в пункт реалізації; r – банківський відсоток

Передплатний індекс 21847

Продовження таблиці 2

7	Економічна оцінка недеревної лісорослинності: $Z_{m} = \sum_{i=1}^{I}\sum_{t=1}^{T}(Ц_{it} - C_{it} - П^{н}_{it}) \times a_t \times$	i – кількість видів економічно доступної рослинності, які є об'єктом оцінки; t – тривалість розрахункового періоду, який визначається терміном заготівлі не деревної рослинності; $Ц_{it}$ – ціна 1 кг продукції побічного користування лісом і-го виду в t-му році (без ПДВ); C_{it} – повна собівартість продукції 1 кг побічного користування лісом і-го виду в t-му році; $П^{н}_{it}$ – нормативний прибуток в ціні 1 кг продукції побічного користування лісом і-го виду в t-му році; a_t – коефіцієнт дисконту для z-го року; M_{it} – економічно доступні ресурси недеревної рослинності і-го виду в z-му році в кілограмах; K_t – коєфіцієнт екологічної шкоди.
8	Оцінка мисливських угідь: $Z_{мy} = \sum_{i=1}^{n} Z_i^{max} \times N_i$	$Z_{м.у}$– економічна оцінка мисливського угіддя, грн./га; i – вид мисливської фауни (i=1,2,3,…n); Z_i^{max} – економічна оцінка мисливської тварини і-го виду, грн./шт.; N_i – потенційна місткість угіддя для мисливського ресурсу і-го виду, шт./га
10	Використання (добування) мисливських тварин: $R_ф = \sum_{i=1}^{m} V_i Z_i$	$R_ф$ – поточна вартісна оцінка, грн../га, V_i – оцінка середньорічного обсягу екологічно виправданого та економічно можливого добування і-го виду мисливського ресурсу, шт., т, ц/га; Zi – середньозважена ринкова ціна одиниці і-го виду ссавців (пернатих), грн./шт., т, ц; i – індекс, що вказує на вид мисливського ресурсу; м – кількість видів активів
11	Оцінка окремих мисливських тварин: $Z_ф = Ц_1 \times M + Ц_2 - C_0 - П_н$	$Z_ф$ – економічна оцінка однієї мисливської тварини; $Ц_1$ – ціна одного кілограма м'яса дичини (без ПДВ), грн./кг.; M – вихід м'яса з однієї мисливської тварини; $Ц_2$ – виручка від реалізації мисливських трофеїв з однієї мисливської тварини (без ПДВ), грн.; C_0 – витрати на полювання і збут мисливської продукції (без плати за ліцензію на відстріл), грн.; $П_н$ – нормативний прибуток мисливського господарства, грн.
12	Втрати (потенційно можливої) продуктивності лісу: $З_1 = V \times s_1 \times S$	$З_1$ – втрати продуктивності лісу; V – об'єм продукту лісу в розрахунку на 1 га; s_1 – собівартість одиниці об'єму продуктів лісу, грн./од., S – площа лісових ресурсів, які підділися забрудненню, га
13	Оцінка рекреаційної функції лісу: $Р_г = Т(И_{чз} - И_{чф})$	$Р_г$ – рента від рекреаційної функції лісу, грн./рік; T – обсяг відпочинку, год./рік; $И_{чз}$ – повні замикаючі витрати користувачів лісової рекреації, грн./год; $И_{чф}$ – повні фактичні витрати користувачів лісової рекреації, в оцінюваному лісі, грн./год

Джерело: узагальнено на основі [2; 5; 6; 7; 8].

Сьогодні відбувається переоцінка ролі лісу в житті людини. Глобальне скорочення площі лісів змушує багатьох замислитися і розглядати ліс не тільки з економічно-прибуткової точки зору, як джерело деревини та іншої побічної сировини, що самовідновлюється, а з іншої, екологічної — як важливий фактор, джерело збалансованого розвитку біосфери нашої планети та людства в цілому. Якщо перше джерело легко піддається економічній оцінці, зважуванню на вагах матеріальних цінностей, то друге джерело "невагомі" корисності лісу важно оцінити та зважити, можна відзначити що вони безцінні. Це і визначає труднощі лісоуправління, яке поставлене для забезпечення збалансованої композиції принципів економічного і екологічного підходів у веденні лісового господарства.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах товарно-грошових відносин економічна оцінка лісових ресурсів повинна виражатись у вартісній формі. Без вартісної оцінки нині не можливо визначити вклад відповідної галузі у сукупні результати виробництва і відповідно доцільні масштаби вкладень суспільних коштів у їх розвиток. Правильна оцінка ресурсів, з одного боку, забезпечує рівні економічні можливості для підприємств, що працюють у різних умовах, а з другого — забезпечує створення ефективного матеріального стимулу для раціонального лісокористування. І саме тому виступає одним з головних підходів у забезпеченні управління наявністю, використання та відтворення лісових ресурсів.

Подальші дослідження слід зосередити на вивченні інтегрально-комплексної теорії економічної оцінки природних благ, яка б враховувала позитивні аспекти різних підходів до оцінки природних ресурсів з метою не виснажливості та підвищення ефективності лісокористування.

Література:

1. Арнольд Ф.К. Оценка действующих в лесах капиталов и достигаемых ими результатов [Текст] / Ф.К. Арнольд. — Спб., 1884. — 282 с.

2. Воронков П.Т. Экономическая оценка лесных угодий [Текст] / П.Т. Воронков. — Издательство "Наука", Новосибирск, 1976. — 132 с.

3. Дубас Р.Г. Економіка природокористування [Текст] / Р.Г. Дубас. — К.: КНТ, 2009. — 448 с.

4. Дубас Р.Г. Методичні підходи еколого-економічної оцінки лісових ресурсів / Р. Г. Дубас. // Ефективна економіка. — 2011. — № 11. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_5

5. Макарова Н.С. Економіка природокористування [Текст] // Н.С. Макарова, Л.Д. Гармідер, Л.В. Михальчук: навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 322 с.

6. Коваль Я.В. Кадастрова оцінка ресурсів мисливської фауни регіону / Я.В. Коваль, І.Я. Антоненко, М.В. Шадура // Наук. Вісник Національного аграрного університету. — 2000. — № 25. — С. 94—107.

7. Манів З.О. Регіональна економіка: навчальний посібник [Текст]// З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. — Львів, Магнолия 2006, 2011. — 639 с.

8. Синякевич І.М. Економіка лісокористування: навчальний підручник [Текст]// І.М. Синякевич. — Львів, ІЗМН, 2000. — 402 с.

References:

1. Arnol'd, F.K. (1884), Ocenka dejstvujushhih v lesah kapitalov i dostigaemyh imi rezul'tatov [The evaluation of existing capital in the forests and the results achieved by them], Spb., Sankt Peterburg.

2. Voronkov, P.T. (1976), Jekonomicheskaja ocenka lesnyh ugodij [Economic assessment of forest land], Izdatel'stvo "Nauka", Novosibirsk.

3. Dybas, R. G. (2009), Ekonomyka pryrodokorystuvannja [Environmental economics], K.: KNT.

4. Dybas, R.G (2011), "Methodological approaches of ecological and economic assessment of forest resources", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 11, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_5 (Accessed 15 Sept 2016).

5. Makarova, N.S. Garmider, L. D. Mihal'chuk, L.V. (2007), Ekonomika prirodokoristuvannja [The environmental economics], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv.

6. Koval', Ia.V. Antonenko, I.Ia. Shadura, M.V. (2000), "Kadastrova otsinka resursiv myslyvs'koi fauny rehionu", Nauk. Visnyk Natsional'noho ahrarnoho universytetu, vol. 25, pp. 94—107.

7. Maniv, Z.O. Luts'kyj, I.M. Maniv, S.Z. (2006), Rehional'na ekonomika [Regional economy], Mahnoliia, L'viv.

8. Syniakevych, I. M. (2000), Ekonomika lisokorystuvannia [The forest economy], IZMN, L'viv.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 330.341.1

М. А. Полегенька,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЕТИМОЛОГІЯ ТЕРМІНУ "ІННОВАЦІЇ" ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

M. Polehenka,
postgraduate student of the Dnepropetrovsk State Agricultural and Economic University

THE ETYMOLOGY OF THE TERM "INNOVATION" AS AN ECONOMIC CATEGORY

У статті розглянуто загальні теоретичні положення та наукова думка у сфері інновацій, визначено передумови їх впровадження у виробничу діяльність та значення для соціально-економічного розвитку держави. На підставі проведених досліджень виділено основні наукові точки зору стосовно категорій "інновація", "нововведення", "винахід", "покращення". Охарактеризовано різні типи інновацій та здійснено їх класифікацію. Запропоновано та обгрунтовано власне визначення інновацій як економічної категорії. На основі проведеного аналізу визначено, що сутність інновацій полягає в творчій інтелектуальній діяльності людини, яка призводить до змін у різних сферах діяльності з метою одержання максимального ефекту.

The article discusses the general theoretical concepts and scientific thought in the field of innovation, defined conditions of their implementation in production activities and importance for socio-economic development. Based on research The main scientific opinions on the categories of "innovation", "innovation", "invention", "improvement". Characterize different types of innovation and their classification. A proper and reasonable definition of innovation as an economic category. Based on the analysis determined that the essence of innovation is a creative intellectual human activity, which leads to changes in various fields in order to obtain maximum effect.

Ключові слова: інновація, нововведення, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, новизна.

Key words: innovation, innovation, innovation process, innovation, innovative development, innovation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні світовий ринок диктує умови, при яких аграрний сектор економіки України стоїть перед необхідністю переходу до інноваційного шляху розвитку, який доцільно розглядати як підгрунтя забезпечення соціальної стабільності суспільства та посилення соціальної орієнтованості економічного розвитку. Здійснюючи глибокі ринкові трансформації, Україна повинна цілеспрямовано забезпечувати перехід від екстенсивної до прогресивної інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки. Звідси виникає необхідність вибору пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки, заснованих на раціональному використанні інновацій. Адже саме інвестиційна привабливість агропромислового комплексу може стати фундаментом продовольчої безпеки країни і забезпечити ефективне сільськогосподарське виробництво, яке значно відстає у своєму розвитку від сільського господарства економічно розвинених країн.

У сучасних умовах господарювання інноваційна діяльність є потужним каталізатором розвитку економіки. Модернізація техніки, технології виробництва, оновлення товарного асортименту, вдосконалення систем організації і управління дозволяють підприємствам адаптувати свою продукцію до вимог ринку, підтримувати необхідний рівень попиту, скорочувати витрати, стабілізувати й покращувати фінансово-економічні результати діяльності. Нові ідеї, прогресивні технології, організаційні рішення дедалі більшою мірою визначають успіх підприємницької діяльності, забезпечують виживання та фінансову стійкість підприємства.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання інновацій, інноваційного розвитку підприємств є предметом дослідження багатьох науковців, які розглядають різні аспекти інновацій залежно від підходів у трактуванні їх суті та розвитку підприємств на основі нововведень. Методологічні засади щодо формування поняття інновації закладені в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких

Передплатний індекс 21847

Б. Санто, І. Буднікевич, С. Іл'єнкова, Б. Шайтан, Й. Шумпетер, І. Вініченко, О. Гончаренко, О. Дацій, П. Микитюк, Р. Фатхутдінов, І. Школа, В. Мединський, М. Денисенко, Г. Цадо, С. Степова, Ж. Крисько, Р. Квасницька, А. Гриньова, С. Ілляшенко, Н. Маренкова, Ю. Морозова, А. Пилипенко, та ін. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння сучасного змісту цього поняття. Враховуючи швидкоплинність економічних процесів залишаються дискусійними та потребують подальших досліджень багато аспектів визначення інновації як економічної категорії.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у вивченні, систематизації та узагальненні наукових поглядів на зміст та економічну сутність інновації як економічної категорії, формулюванні авторського визначення цієї категорії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сучасному етапі розвиток економіки залежить від науково-технічного потенціалу країни, ефективності його використання, інноваційних надбань та інноваційної політики держави. Економічний розвиток держави в значній мірі залежить від ступеня економічного розвитку підприємств всіх галузей. Формування конкурентних переваг здійснюється на основі реалізації заходів із введенням у виробництво інновацій. В умовах ринкової економіки інновації виступають інструментом суперництва, підвищують конкурентоспроможність і стійкість розвитку господарюючих суб'єктів. В умовах глобалізації економічних процесів інновації трансформуються в фактор успішності функціонування й розвитку підприємств. На сучасному етапі розвитку економіки України саме інновації та інноваційний розвиток набувають стратегічного значення.

Поняття "інновація" зародилося ще в XIX столітті, в розпал другої науково-технічної революції. Витрачатися на науку стало модно, так як гроші, вкладені в оновлення й поліпшення виробничих потужностей, часто поверталися назад сторицею. Так виникло слово "інновація". Innovation (англ.) — утворено з двох слів — латинського "novation" (новизна) й англійського префікса "in", що означає "в", "введення". Тому у перекладі з англійського "інновація" означає введення нового, відновлення.

Термін "інновація" вперше був уведений у науковий лексикон відомим австрійським економістом Йозефом Шумпеттером, що в буквальному перекладі означає "втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу". Крім того, він розглядав інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створену підприємницьким духом; втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу; нову функцію виробництва, що означає іншу якість засобів виробництва, яка досягається не шляхом дрібного поліпшення старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а через введення нових засобів виробництва чи систем його організації. При цьому він розглядав інновації саме в динаміці, тобто як інноваційні процеси (виготовлення нового продукту, а не "новий продукт"; впровадження нового методу, а не "новий метод"; освоєння нового ринку; отримання нового джерела сировини; проведення реорганізації) [11].

Говорячи про поняття "інновація", важливо не плутати його з іншими, подібними з ним за змістом. Наприклад, у багатьох наукових дослідженнях інновація асоціюється з термінами "винахід" і "покращення". Однак є важлива відмінність: "інновація" є більш ємним визначенням. Так, будь-який винахід або поліпшення (наприклад, доопрацювання обладнання) буде вважатися інновацією тільки за умови, що воно буде включено до виробничого процесу, і принесе видимий економічний ефект. Багато вчених вважають, що "нововведення" є синонімом "інновації", що дослівно означає введення чогось нового в існуючу систему. Але ми вважаємо, що не можна ототожнювати поняття "нововведення" та "інновація", так як "нововведення" — це результат творчої діяльності в цілому, при цьому не обов'язково наукової праці.

Деякі вітчизняні економісти вважають, що інновації — це технічні, організаційні, економічні, управлінські зміни, які мають позитивний вплив на підприємство з метою одержання прибутку на основі задоволення суспільних потреб. Інновація це позитивні зміни стану об'єкта, це те, що забезпечує процес позитивних змін на підприємстві, а також — це засіб практичного використання у відтворювальному процесі [7]. Визначення поняття "інновація" на державному рівні дає Закон України "Про інноваційну діяльність", де інновація розглядається як новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення — виробничі, адміністративні, комерційні та інші, що істотно поліпшують

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Зміст визначення терміну "інновація"

Науковець	Визначення терміну «інновація» як процесу
Б. Санто [6]	суспільно-технологічний та економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток (у разі, коли інновація орієнтована на економічний зиск), її поява на ринку може принести додатковий дохід
І.М. Буднікевич, І.М. Школа [1]	комплексний процес, спрямований на створення, розроблення та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та поширення в економіці
В.Г. Мединський [4]	суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень
	Визначення терміну «інновація» як результату
Р.А. Фатхутдінов [8]	кінцевий результат впровадження новації з цілю зміни об'єкта управління і отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту
Б.І. Шайтан [10]	результат впровадження наукових знань та науково-дослідних робіт у виробничо-господарську діяльність
С.Д. Іл'єнкова [3]	кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, який впроваджений на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг

структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [2].

Проведений аналіз літературних джерел дозволив встановити існування різних точок зору щодо визначення поняття "інновації". Так, у сучасній економічній літературі виділено два підходи щодо визначення поняття "інновація":

— статичний, де інновація виступає як "інновація-продукт", та представляється як результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку;

— динамічний, де інновація виступає як "інновація-процес", коли в динаміці розглядається процес, що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих [9].

Отже, залежно від предмета та об'єкта дослідження інновації можна розглядати як результат або процес (табл. 1).

Аналізуючи наведені визначення можна зазначити, що інновація — це нововведення, будь-яка позитивна зміна, яка володіє самостійною цінністю, вноситься у діяльність для підвищення ефективності будь-якого виробничого процесу, конкурентоспроможності та економічної ефективності виробництва.

Поняття "інновація" включає чотири ключові компоненти: креативність, стратегію, реалізацію, прибутковість. Креативність — вміння генерувати нові ідеї. Стратегія — з'ясування новизни та корисності ідеї з точки зору розвитку підприємства. Реалізація — перехід від нової та корисної ідеї до її реалізації у вигляді конкретних продуктів і послуг. Саме на даному етапі відбувається девальвація багатьох творчих і потенційно інноваційних ідей і, відповідно, втрачаються шанси створити для підприємства нову успішну бізнес-модель. Прибутковість — підвищення до максимуму цінності кінцевого продукту і послуг, отриманої від реалізації нової та корисної ідеї. Але необхідно враховувати, що дана концепція може проявлятися на практиці по-різному, а саме: як фінансовий виграш, як підвищення морального стану співробітників і корпоративної солідарності або як внесок у життя суспільства [5].

У науковій і економічній літературі можна зустріти безліч підходів до класифікації інновацій, проте найбільш повну класифікацію інновацій надав Й. Шумпеттер. Він виокремив базисні і вторинні нововведення, при цьому в кожному із класів використав поняття "кластер" для окреслення групи, сукупності нововведень, що відрізняються певною цілісністю, взаємообумовленістю, спільністю технічних, технологічних, кваліфікаційних, організаційних та інших характеристик.

Найбільша увага дослідників приділяється технологічним інноваціям, які характеризують інтенсивність розвитку виробництва. До таких інновацій відносять усі зміни, що зачіпають засоби, методи, технології виробництва, які складають сутність науково-технічного прогресу. На відміну від технологічних інновацій, зміни, що відбуваються в середовищі, які обслуговують основні виробничі процеси, визначені як нетехнологічні. Вони охоплюють інновації організаційного, управлінського, правового, соціального, екологічного та інших напрямів соціально-економічного розвитку.

Сучасна класифікація інновацій включає такі ознаки, як тип нововведення, механізм здійснення і особливості інноваційного процесу. При цьому передбачається, що будь-які інновації мають комплексний характер і їх варто розглядати як з технологічної, так і з не технологічної точок зору, виходячи з можливих наслідків їх впливу на зовнішнє середовище. Розрізняють такі типи інновацій:

— залежно від кінцевого результату: інновація продукту — результат реалізації на практиці нового способу вирішення проблеми покупця, що приносить вигоду як покупцю, так і підприємству,

Передплатний індекс 21847

що впроваджує інновацію; інновація процесу — забезпечує передбачає впровадження нових методів виробництва і технологій зростання прибутковості, скорочує витрати, підвищує продуктивність праці та заробітну плату персоналу. Така інновація є життєвоважливою для зростання підприємства з тієї простої причини, що без удосконалення процесу неможливо впровадити інновацію продукту або стратегії; інновація стратегії — передбачає перегляд існуючих в галузі методів створення цінності для споживачів, з тим, щоб задовольняти нові потреби клієнтів, підвищувати цінність продуктів, формувати нові ринки і нові групи споживачів для підприємства. Результатом її є те, як підприємство змінює цільові групи споживачів і як вона виходить на ринок, тобто поставляє свої продукти або послуги до кінцевого споживача.

— за ступенем дієвості: приростна інновація — підвищує продуктивність і знижує витрати підприємства; істотна інновація — дає можливість підприємству виконувати свої завдання щодо зростання бізнесу, збільшувати частки ринку і знижувати операційні витрати; інновація-прорив — це новий продукт, послуга або зміна стратегії, які ведуть до значного збільшення доходів і чистого прибутку; радикальна інновація — вимагає від підприємства створення нових напрямів роботи або нових ліній на основі нових ідей і технологій або для зниження витрат.

Крім того, виокремлюють ще й такі основні типи інновацій: товарна інновація (введення нового продукту); технологічна інновація (введення нового методу виробництва); ринкова інновація (створення нового ринку товарів або послуг); маркетингова інновація (освоєння нового джерела поставки сировини або напівфабрикатів); управлінська інновація (реорганізація структури управління) [5].

Інновацію як результат слід розглядати нерозривно з інноваційним процесом, який є процесом послідовного перетворення нової ідеї в новацію. Він включає в себе ряд взаємопов'язаних етапів, які дозволяють перетворити нову ідею в об'єкт інтелектуальної власності, довести його до практичного використання з метою одержання певного виду ефекту. До таких етапів відносяться: фундаментальні дослідження → пошукові науково-дослідні роботи (НДР) → прикладні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) → маркетингові дослідження → технологія → виробництво → ринкова реалізація.

Інноваційний процес також включає в себе такі елементи, як: ініціація; реалізація інновації; випуск (виробництво) інновації; просування інновації; маркетинг інновації; оцінка економічної ефективності інновації. Поєднання цих елементів в єдину послідовний ланцюжок утворює структуру інноваційного процесу.
У загальному ж вигляді інноваційний процес може бути представлений послідовністю переходу від ідеї можливого нововведення до створення, продажу і дифузії цього нововведення.

Інноваційна діяльність охоплює практично усі сфери життєдіяльності підприємства, включаючи найрізноманітніші інноваційні процеси, що відбуваються у виробничій і невиробничій системах. Багато авторів до інноваційної відносять усю діяльність у межах інноваційного процесу, включаючи:

— маркетингові дослідження щодо виявленню потреб, аналізу попиту, ринків збуту і пошуку нових споживачів;

— інформаційне забезпечення і оцінювання споживчих властивостей товарів на цьому сегменті ринку;

— пошук новаторських ідей і рішень, партнерів щодо впровадження і фінансування інноваційного проекту.

Накінець, інновація вважається здійсненою, якщо вона впроваджена у виробництво і затребувана ринком. У цьому випадку позитивний ефект отримує або виробник (при зміні технології), або споживач інновації (оновлення або вдосконалення продукції, що випускається), або і той і інший одночасно, а отже економічна система в цілому.

Отже, аналізуючи дане дослідження, можна сказати, що сутність інновацій полягає в використанні творчої інтелектуальної діяльності людини спрямованої на підвищення ефективності діяльності в різних сферах. На наш погляд, інновація — це оригінальне рішення, яке володіє новизною, базується на науково-технічних досягненнях, впровадження якого призводить до змін у всіх сферах діяльності підприємства за допомогою створення, освоєння і використання нового продукту, послуги чи технології для досягнення максимально можливого економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи різні визначення інновацій можна зробити висновок, що інновації мають провідне значення для економічного та соціального розвитку держави. Адже без застосування інновацій практично неможливо створити конкурентоздатну продукцію, що має високий ступінь наукоємності новизни. На сьогодні у ринковій економіці

Передплатний індекс 21847

інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки ведуть до створення нових потреб, до зниження собівартості продукції, до притоку інвестицій. На нашу думку, розуміння суті інновацій і механізму інноваційного розвитку дасть змогу сільськогосподарським підприємствам більш ефективно здійснювати свою діяльність, підвищувати результативність функціонування та конкурентоспроможність на ринку.

Література:

1. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні / І.М. Буднікевич, І.М. Школа. — Чернівці: Зелена Буковина, 2002. — 200 с.

2. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2007 р. № 40-IV (зі змінами і доповненнями) // Офіційний сайт Верховної Ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15

3. Ільєнкова С.Д. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / С.Д. Ільєнкова — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. — 327 с.

4. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент / В.Г. Медынский. — М.: Инфра-М, 2002. — 232 с.

5. Микитюк П.П., Крисько Ж.Л., Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Скочиляс С.М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / За ред. П.П. Микитюка. — Тернопіль: ПП "Принтер Інформ", 2015. — 224 с.

6. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто. — М.: Прогресс, 1990. — 384 с.

7. Степова С.В. Економічні аспекти активізації інноваційної діяльності підприємств АПК / С.В. Степова // Економіка АПК. — 2010. — № 23. — С. 11—17.

8. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. — 6-е изд. / Р.А. Фатхутдинов. — СПб.: Питер, 2008. — 448 с.

9. Цадо Г.В. Сутність та значення інвестиційно-інноваційних процесів в системі регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Г.В. Цадо // Інноваційна економіка Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/inek/2011_2/154.pdf

10. Шайтан Б.И. Инновации в АПК и роль службы сельскохозяйственного консультирования / Б.И. Шайтан // Инновационная деятельность в АПК: опыт и проблемы: материалы Междунар. научно-практ. конф. (13—14 января 2005 г.). — М., 2005. — С. 206—213.

11. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры) / Пер. с нем. / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

References:

1. Budnikevych, I.M. (2002), Stanovlennia rehional'noho rynku innovatsij v Ukraini [Formation of the regional market innovations in Ukraine], Zelena Bukovyna, Chernivtsi, Ukraine.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), The Law of Ukraine "On innovation activity", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15 (Accessed 29 September 2016).

3. Il'enkova, S.D. (1997), Innovacionnyj menedzhment: uchebnik dlja vuzov [Innovation Management: a textbook for high schools], JuNITI, Moscow, Russia.

4. Medynskij, V.G. (2002), Innovacionnyj menedzhment [Innovation management], Infra-M, Moscow, Russia.

5. Mykytiuk, P.P. Krys'ko, Zh.L. Ovsianiuk-Berdadina, O.F. and Skochylias S.M. (2015), Innovatsijnyj rozvytok pidpryiemstva [Innovative development company], PP "Prynter Inform", Ternopil', Ukraine.

6. Santo, B. (1990), Innovacija kak sredstvo jekonomicheskogo razvitija [Innovation as a tool for economic development], Progress, Moscow, Russia.

7. Stepova, S.V. (2010), "Economic aspects of promotion of innovative agricultural enterprises", Ekonomika APK, vol. 23, pp. 11—17.

8. Fathutdinov, R.A. (2008), Innovacionnyj menedzhment. Uchebnik dlja vuzov [Innovation Management], 6th ed., SPb, St.Pitersburg, Russia.

9. Tsado, H.V. (2011), "The essence and importance of investment and innovation processes in the regional development", Innovatsijna ekonomika, available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/inek/2011_2/154.pdf (Accessed 15 September 2016).

10. Shajtan, B.I. (2005), "Innovation in the agro-industrial complex and the role of agricultural consulting services", Innovacionnaja dejatel'nost' v APK: opyt i problemy [Innovative activity in the AIC: experience and problems], Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii [Proceedings of the international scientific-practical conference], Moscow, Russia, pp. 206—213.

11. Shumpeter, J. (1982), Teorija jekonomicheskogo razvitija (Issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala i cikla konjunktury) [Theory of Economic Development (study of business profits, capital and the state of the cycle], Progress, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.

Передплатний індекс 21847

УДК 334.722:330.111.62:631.115

Р. В. Заяць,
аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

R. Zayats,
Ph.D. student, National scientific center "Institute of agrarian economy", Kyiv

MANAGEMENT OF OWNERSHIP AS A COMPONENT OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP

У статті управління об'єктами власності розглядається як невід'ємна складова підприємницької діяльності. Підприємство визначене як об'єкт та суб'єкт власності, головним критерієм ефективності якого є його прибутковість. Описана значимість управлінських рішень щодо майнового комплексу та їх вплив на результати діяльності. Обгрунтована необхідність раціонального та відповідального використання та поліпшення виробничих ресурсів. На прикладі досліджуваних підприємств показано, що відповідні інвестиції призводять до вищої продуктивності та конкурентоспроможності на ринках продукції і виробничих факторів.

In this article the objects of ownership management was seen as an integral part of business activities. The company was defined as an object and as the subject of ownership, the main criterion for the effectiveness of which is its profitability. Was described the importance of administrative decisions regarding the property complex, and their impact on performance. The necessity of rational and responsible use of resources and improve performance was substantiated. On the example of real companies was shown, that the relevant investments lead to higher productivity and competitiveness in product markets and production factors.

Ключові слова: управління власністю, ресурси, об'єкти власності, майновий комплекс, показники дохідності, ринкове середовище.

Key words: ownership management, resources, objects of ownership, property complex, profitability indicators, the market environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Перехід аграрного сектора економіки України до ринкових умов зумовлює необхідність розвитку інструментів управління власністю на рівні аграрних підприємств, оскільки основою їх довгострокового, економічно вдалого господарювання та розвитку є постійне здійснення заходів щодо формування збалансованого майнового комплексу.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю підвищення захищеності та ліквідності прав на засоби і результати підприємницької діяльності, що посилить інтерес до здійснення довгострокових інвестицій на рівні галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Взаємозв'язок відносин власності з умовами та формами ведення підприємництва досліджували представники нової інституціональної економіки А. Алчіан [2; 14], Л. де Алессі [15], О. Вільямсон [5; 18], Г. Демсец [2; 16], Т. Еггертссон [13], Р. Ріхтер і Е. Фуруботн [11], а також інші західні вчені [12; 17; 19].

Вплив відносин власності на стан і перспективи вітчизняного аграрного сектора економіки вивчали вітчизняні економісти, зокрема В. Андрійчук [3], П. Гайдуцький [1], Ю. Лупенко [1; 7; 8; 10], М. Малік [1; 7; 8; 10], В. Месель-Веселяк [1], О. Онищенко [4], П. Саблук [1; 4], О. Шпикуляк [7], В. Юрчишин [4], інші дослідники проблем розвитку аграрного підприємництва [6].

Разом із тим, невирішеними залишаються проблеми економічної мотивації інвестиційної діяльності щодо об'єктів власності в аграрних підприємствах, прийняття відповідних управлінських рішень на різних етапах розвитку їх майнових комплексів. Також недостатньо вивченим залишається ряд питань стосовно взаємозв'язку між управлінням власністю, підвищенням продуктивності представлених нею виробничих ресурсів і їх раціональним використанням підприємствами.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення основних інструментів управління об'єктами власності та май-

Передплатний індекс 21847

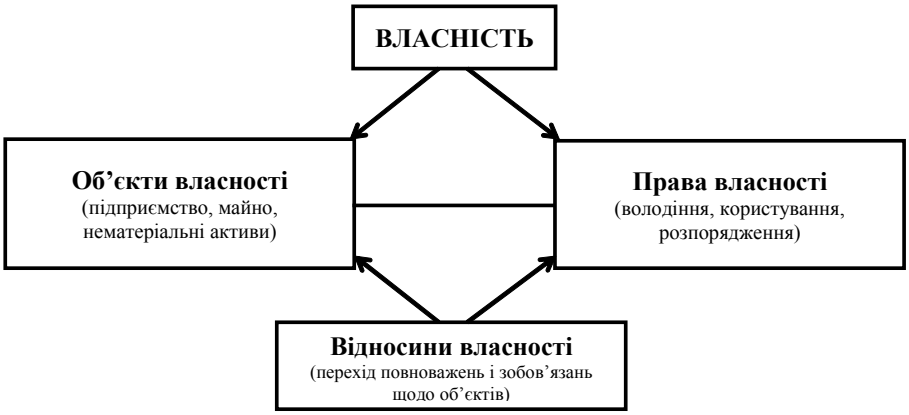

Рис. 1. Взаємозв'язок складових власності на підприємстві

новими комплексами аграрних підприємств в сучасних умовах. Воно передбачає вивчення зв'язку між структурою майнового комплексу і його ефективністю, а також інструментів підготовки та реалізації управлінських рішень щодо необхідних у виробництві об'єктів власності. Відтак, підприємство розглядається як суб'єкт та об'єкт власності, реалізація економічного потенціалу якого залежить від здатності менеджменту будувати виробничі процеси, грунтуючись на принципі найбільш ефективного використання ресурсів та від гнучкості управлінських рішень на основі аналізу ринкового оточення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для цілей цього дослідження власність розглядається нами як набір повноважень і зобов'язань виключного кола осіб щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами, які мають визначені кількісно-якісні характеристики та режим використання. Тобто власність завжди об'єктна і визначена як набір прав суб'єктів щодо представлених нею ресурсів (рис. 1).

Відтак, реалізація власності у підприємстві базується на ефективному застосуванні інструментів управління її об'єктами і майновим комплексом в цілому через комбінування відповідних повноважень та зобов'язань.

Відмінності між підприємствами в частині управління ними як об'єктами власності, зумовлені вибором організаційно-правової форми. Як загальна модель структури капіталу та режиму господарювання вона визначає повноваження власника (співвласників) на управління підприємством, залишковий дохід від економічної діяльності, частину ринкової вартості підприємства у разі його продажу, інші похідні від перелічених прав. Кожна організаційно-правова форма має свої переваги та недоліки в частині залучення ресурсів розвитку підприємства через забезпечення інтересів зацікавлених сторін (власників, менеджерів, орендодавців, кредиторів, інших контрагентів) [4; 5; 8; 13].

Проведені нами дослідження стосуються ринкових умов підприємницької діяльності в Шаргородському районі Вінницької області та трьох аграрних підприємств-лідерів локального ринку, щодо яких вивчався вплив оточення на їх управлінські рішення стосовно об'єктів власності та майнових комплексів.

Зокрема, на першому етапі була проаналізовані динаміка кількості аграрних підприємств Шаргородського району у 2010—2015 роках, перспективи створення нових майнових комплексів та визначені організаційно-правові форми, до яких тяжіють місцеві підприємці. Дані статистики свідчать, що найбільш прийнятною формою організації підприємницької діяльності для селян району залишаються фермерські господарства (з 2010 по 2015 рік їх кількість зросла з 88 до 102 (+ 14 од.), а частка у загальній кількості підприємств району — з 66 до 73%). Це єдина організаційно-правова форма аграрного підприємництва, яка протягом досліджуваного періоду демонструвала на території району позитивну кількісну динаміку.

Зокрема, згідно із даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України по Вінницькій області (ЄДРПОУ) у Шаргородському районі спостерігалася наступна динаміка створення сільськогосподарських підприємств: у 2010 р. — 1 підприємство; 2011 — 12; 2012 — 7; 2013 — 6; 2014 — 7; у 2015 — 4 підприємства. Тобто, протягом 2010—15 рр. у районі було створено 37 сільськогосподарських підприємств. Разом із тим, дані статистичної звітності свідчать про те, що динаміка кількості діючих підприємств є значно меншою (+ 6 од. протягом досліджуваного періоду).

Наведена динаміка кількості підприємств відображає тенденцію до застосування їх

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Грошові виплати аграрних підприємств на залучену власність

Показник	Під-ва району	Під-во 1	Під-во 2	Під-во 3
Середня орендна плата, грн.	955,3	1 717	1 563	708
% від нормативної грошової оцінки	3,0	8,3	8,5	3,2
Чисельність працівників, осіб	910	59	25	23
З/п на 1 працівника, тис. грн. / рік	26,3	55,0	53,0	37,5
Загальна частка витрат на залучену власність (орендна та заробітна плата у собівартості), %	20,0	39,9	26,2	20,2

Джерело: дані Вінницького обласного управління Держстату України, Шаргородського районного управління Держгеослужби, звітність досліджуваних підприємств [9].

Таблиця 2. Основні результати діяльності підприємств району у 2011—15 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість с.-г. підприємств, од.	37	35	33	32	32	32
Частка збиткових підпр. у загальній кількості, %	16,2	8,6	9,1	21,9	3,1	3,1
Виробнича собівартість, млн грн.	102,2	138,0	180,2	169,6	219,6	311,6
Повна собівартість, млн грн.	109,0	151,7	221,5	190,4	259,0	383,0
Частка виробничої собівартості у загальній, %	93,8	90,9	81,4	89,1	84,8	81,4
Чистий прибуток, млн грн.	31,3	50,1	29,0	19,7	125,1	169,5
Загальна рентабельність, %	28,7	33,0	13,1	10,4	48,3	44,3

Джерело: дані Вінницького обласного Управління Держстату України.

організаторами інструментів управління власністю, націлених на концентрацію виробничих ресурсів, яка в існуючих умовах підвищує показники економічної ефективності їх бізнесу.

Насамперед це стосується земельної власності — підприємства району (досліджувані підприємства, зокрема) намагаються укладати договори оренди на порівняно тривалі строки. За даними районного управління Державної служби геодезії та картографії, зростає частка договорів, укладених на 7 та більше років. Серед підприємств усіх організаційно-правових форм, лише фермерські господарства та приватні підприємства демонструють позитивну динаміку залучення землі у виробництво (+2,8 тис. га та +1,0 тис. га відповідно), що свідчить про високу результативність діяльності і довіру до них власників землі.

Проведений нами порівняльний аналіз статистичних даних та даних господарсько-фінансової звітності досліджуваних підприємств підтвердив, що вони інвестують значні ресурси у залучені об'єкти власності та найманий персонал. Частка їх витрат на залучення земельної власності та найм персоналу у собівартості виробленої продукції у 2015 році склала 20—40%, при середньому показнику по району 20%.

Як видно із представлених даних, Підприємства № 1 та № 2 досягли рівня господарювання, що дозволяє сплачувати орендну та заробітну плату, яка значно перевищує показники оточення. Відзначимо, що Підприємство № 3 врахувало тенденції на місцевому ринку і також підвищило плату за залучену у виробництво власність. Наприклад, виплачена ним у 2016 році орендна плата більш ніж удвічі перевищує показник попереднього року і складає 8% від нормативної грошової оцінки залучених земель, що в 2,5 рази перевищує середній для районного ринку рівень.

Проаналізовані дані свідчать про наявність в аграрному секторі та в досліджуваних підприємствах додаткового доходу від управління власністю. Це доводить підприємницький зміст управління власністю і підтверджується результатами діяльності підприємств району (табл. 2) [3, 12, 17].

На фоні зростання собівартості продукції, частка виробничої собівартості у загальній поступово знижується (з 93,8% у 2010 році до 81,4% у 2015 році). При цьому знижується і частка збиткових підприємств (3,1% у 2015 році), а обсяг чистого прибутку та показник загальної рентабельності зростає. На наш погляд, це є свідченням зміни структури витрат у напрямі зростання частки видатків на управління підприємствами як майновими комплексами.

При цьому підприємства інвестують у потужності по зберіганню вирощеної продукції, використання яких дозволяє претендувати на додатковий дохід за рахунок сезонних змін кон'юнктури зернових ринків. Зокрема два із трьох досліджуваних підприємств в останні 3 роки побудували міні-елеватори, обладнані сучасним очисним та сушильним обладнанням; усі досліджувані підприємства інвестували у будівництво і реконструкцію складів напольного збереження. За рахунок цих заходів, зростає виручка від реалізації продукції, та відповідно дохідність діяльності.

Це свідчить про те, що досліджувані підприємства навчились підвищувати власну прибутковість за рахунок вигідного продажу продукції, що також є елементом управління власністю, зокрема через розвиток логістичної інфраструктури. Ми оцінили внесок досліджуваних підприємств у

Передплатний індекс 21847

Таблиця 3. Внесок досліджуваних підприємств у загальний дохід підприємств району

Показник	Під-ва району	Під-во 1	Під-во 2	Під-во 3
Землекористування, га	36 900	2 507	819	1 057
Частка виручки від реалізації, %	100	10,7	3,7	4,6
Частка чистого прибутку, %	100	17,7	3,0	9,8

Джерело: дані Вінницького обласного Управління Держстату України та досліджуваних господарств [9].

Таблиця 4. Основні результати діяльності підприємств району, 2015 р.

Показник	Під-ва району (середнє значення)	Під-во 1	Під-во 2	Під-во 3
Чистий дохід (виручка) у розрахунку на 1 га, грн.	10 708	19 716	20 732	20 692
Чистий прибуток (збиток) у розрахунку на 1 га, грн.	3 285	11 973	6 192	16 258
Чистий дохід (виручка) у розрахунку на 1 зайнятого, грн.	607	1 005	815	1 102
Чистий прибуток (збиток) у розрахунку на 1 зайнятого, грн.	186	509	203	722

Джерело: розраховано на підставі даних органів державної статистики та фінансової звітності досліджуваних підприємств [9].

загальну суму доходу та прибутку підприємств району, які звітують за формою 50-сг.

Як видно із наведеної таблиці 3, частка досліджуваних підприємств у загальній сумі чистого прибутку підприємств району складає 30,5%. При цьому обсяг землекористування об'єктів дослідження складає близько 12% від використовуваних подібними підприємствами земель.

Це свідчить про значний обсяг нереалізованого запасу продуктивності земель сільськогосподарського призначення, яку можна підвищити за рахунок управлінських заходів. Вони дозволять поліпшити родючість земель та отримувати порівняно вищі фінансові результати [6; 16; 19].

Наведені у таблиці 4 дані свідчать, що за умови ефективного управління власністю, супроводжуваного інтенсифікацією виробництва, технічним переоснащення та впровадження сучасних технологій рослинництва, можна більш ніж вдвічі підвищити дохідність діяльності підприємств району.

ВИСНОВКИ

Конкурентна підприємницька діяльність передбачає раціональне поєднання і використання ресурсів, представлених належними підприємству та залученими на договірних умовах об'єктами власності. У свою чергу, ефективне управління власністю дає можливість підвищувати заробітну плату і кваліфікацію найманих працівників та орендну плату за землю, що пов'язані із зростанням конкурентоспроможності підприємства на ринках залучуваних виробничих факторів.

Аграрні підприємства, які приділяють належну увагу ефективному управлінню об'єктами своєї та залученої власності досягають високих показників продуктивності і дохідності усіх видів діяльності, успішно конкурують на ринках залучення факторів виробництва, що забезпечує додаткові ресурси і перспективи їх подальшого розвитку і є основним чинником подальшого зростання їх ринкової вартості.

Література:

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік, М.Я. Дем'яненко]; за ред. П.І. Лупенуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.

2. Алчиан А., Демсец Г. Парадигма прав собственности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.inliberty.ru

3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.

4. Власність у сільському господарстві / [В.В. Юрчишин, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук та ін.]; за ред. В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука. — К.: Урожай, 1993. — 352 с.

5. Вільямсон, Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів / Вільямсон, Е. Олівер. — К.: Видво "АртЕк", 2001. — 472 с.

6. Заяць В.М. Відносини власності у розвитку сільськогосподарського підприємництва // Економіка АПК. — 2014. — № 7. — С. 100—108.

7. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Інститут власності та підприємництва у розвитку економіки / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 270 с.

8. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект: монографія / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.]. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2016. — 432 с.

Передплатний індекс 21847

9. Статистичний збірник "Сільське господарство Вінниччини". — Головне управління статистики у Вінницькій області, 2010—2015 рр.

10. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 50 с.

11. Фуруботн Э. Г., Рихтер Р. Институты и экономическая теория. — СПб.: Издат. дом Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2005. — XXXIV + 702 с.

12. Хелферт Э. Техника финансового анализа. — СПб.: Питер, 2003. — 640 с.

13. Эггертссон, Трауинн. Экономическое поведение и институты / Трауинн Эггертссон. — М.: Дело, 2001. — 408 с.

14. Alchian, Armen. Economic forces at work / Indianapolis: Liberty Press, 1977. — 524 p.

15. Alessi, Louis de. Property Rights, Transaction Costs, and X-Efficiency: An Essay in Economic Theory // The American Economic Review. — Vol. 73. — No. 1. — (Mar., 1983). — P. 64—81.

16. Demsetz, Harold. The Structure of Ownership and the Theory of the Firm // Journal of Law and Economics. — Vol. 26. — No.2. — (Jun., 1983). — P. 385—387.

17. Obst W.J., Graham R., Christie G.. Financial management for agribusiness. — Landlinks Press, Australia, 2007. — XVII + 352 p.

18. Oliver E. Williamson. The Theory of the Firm as Governance Structure: From Choice to Contract // The Journal of Economic Perspectives, Vol. 16. — No. 3. — (Summer, 2002). — P. 171—195.

19. Norton, R.D. Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences / Norton Roger D. — Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 2004. — 528 p.

References:

1. Hajduts'kyj, P.I. Sabluk, P.T. Lupenko, Yu.O. Mesel'-Veseliak, V.Ya. Fedorov, M.M. Malik, M.J. and Dem'ianenko, M.Ya. (2005), Ahrarna reforma v Ukraini [Agrarian reform in Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

2. Alchian, A. and Demsetz, H. (1973), "The Property Right Paradigm", Biblioteka InLiberty.ru, [Online], available at: http://www.inliberty.ru (Accessed 18 Oct 2016).

3. Andrijchuk, V. H. (2002), Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv [The economy of agricultural enterprises], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Yurchyshyn, V.V. Onyschenko, O.M. and Sabluk, P.T. (1993), Vlasnist' u sil's'komu hospodarstvi [Ownership in Agriculture], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.

5. Vil'iamson, O.E. (2001), Ekonomichni instytutsii kapitalizmu: Firmy, marketynh, ukladannia kontraktiv [The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting], ArtEk, Kyiv, Ukraine.

6. Zaiats', V.M. (2014), "Ownership relations in the development of agricultural entrepreneurship", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 100—108.

7. Malik, M.J. Shpykuliak, O.H. and Lupenko, Yu.O. (2007), Instytut vlasnosti ta pidpryiemnytstva u rozvytku ekonomiky [Institutes of ownership and entrepreneurship in economic development], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

8. Lupenko, Yu.O. Malik, M.J. and Zaiats', V.M. (2016), Rozvytok pidpryiemnytstva i kooperatsii: instytutsional'nyj aspekt: monohrafiia [Business development and cooperation: institutional aspect: monograph], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

9. State Statistics Service of Ukraine (2010-1015), "Sil's'ke hospodarstvo Vinnychchyny. Statystychnyj zbirnyk" [Agriculture of Vinnitsa region. Statistical Yearbook], Holovne upravlinnia statystyky u Vinnyts'kij oblasti, Vinnytsya, Ukraine.

10. Lupenko, Yu.O. Malik, M.J. and Zaiats', V.M. (2013), Stratehichni napriamy rozvytku pidpryiemnytstva i kooperatsii v sil's'komu hospodarstvi na period do 2020 roku [The strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

11. Furubotn, Je. G. and Rihter, R. (2005), Instituty i jekonomicheskaja teorija [Institutes and Economic Theory], Izdat. dom Sankt-Peterb. gos. un-ta, St.P., Russia.

12. Helfert, Je. (2003), Tehnika finansovogo analiza [Techniques of financial analysis], Piter, St.P., Russia.

13. Jeggertsson, T. (2001), Jekonomicheskoe povedenie i instituty [Economic behavior and institutes], Delo, Moscow, Russia.

14. Alchian, A. (1977), Economic forces at work, Liberty Press, Indianapolis, USA.

15. Alessi, L. (1983), "Property Rights, Transaction Costs, and X-Efficiency: An Essay in Economic Theory", The American Economic Review, vol. 73, pp. 64—81.

16. Demsetz, H. (1983), "The Structure of Ownership and the Theory of the Firm", Journal of Law and Economics, vol. 26, pp. 385—387.

17. Obst, W.J. Graham, R. and Christie, G. (2007), Financial management for agribusiness, Landlinks Press, Australia.

18. Williamson, Oliver, E. (2002), "The Theory of the Firm as Governance Structure: From Choice to Contract", The Journal of Economic Perspectives, vol. 16, no. 3, pp. 171—195.

19. Norton, R.D. (2004), Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, Great Britain.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

Передплатний індекс 21847